

Rigorózní práce

2020

doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

rigorózní práce

Diplomatické styky Československa

a Svatého stolce

v meziválečném období

doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

konzultant práce doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji rigorózní práci vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

15. října 2020

doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

OBSAH

Úvod	5
1. Cesta k navázání diplomatických styků	12
2. Éra apoštolského nuncia Clementa Micary (1920-1923)	32
3. Éra apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho (1923-1928)	52
4. Éra apoštolského nuncia Pietra Ciriaciho (1928-1934)	63
5. Éra apoštolského nuncia Saveria Rittera (1935-1939)	89
Závěr	111
Přílohy	115
Soupis pramenů a literatury	116
Anglické resumé	125

Úvod

Předložená kvalifikační práce se věnuje diplomatickým stykům Československa a Svatého stolce v letech 1918–1939. Jedná se o mimořádně dramatickou dobu, která právě ve vztazích mladé Československé republiky a Vatikánu odráží v mnoha ohledech hluboké dědictví habsburské monarchie a současně předjímá četné těžkosti konfliktu katolické církve s totalitními režimy 20. století. Třebaže se jedná o období mnoha těžkostí, nepochopení a řevnivostí, z pohledu dnešní doby můžeme hovořit o relativně stabilní době vzájemného stýkání a potýkání v meziválečném období.

V poměrně nedávné době byla totiž doba první Československé republiky nekriticky glorifikována a hrdě protěžována, což ovšem nesmí zastírat její skutečné limity. Ačkoliv se jedná o významný příspěvek k občanské emancipaci a demokratické diskuzi v našich dějinách, první republika odrážela některé stinné stránky poukazující na rozdělení české, respektive československé společnosti, pnutí uvnitř ní či konfrontaci její jedné části s částí druhou. Snažíme se proto zdůraznit, že i církevní dějiny meziválečného období tento aspekt nijak nezamlčují, ba naopak vnímají onu demokratickou konfrontaci, vzájemné obrušování hran a politiku možného jako výrazný posun od autoritativní linie nábožensko-politického diskurzu nejen před rokem 1918, nýbrž současně po roce 1939.

Církevní dějiny Československa, kterými se budeme na následujících desítkách stránek zabývat, považujeme za vědeckou disciplínu, jež představuje jak jeden z mnoha aspektů pohledu historie na události pod určitým zorným úhlem (např. politické, hospodářské, sociální, kulturní, církevní atd. dějiny), tak významnou součást mezinárodních vztahů (prolínání s ekonomikou, politologií, mezinárodním právem, geografii,

sociologií atd.), bez jejichž významného aktéra v podobě Svatého stolce by byly mezinárodní vztahy 20. století neúplné. V námi sledované podobě představuje náš akcent interdisciplinární přístup, který lépe umožňuje postihnout jak vnitřní vývoj národní katolické církve i její komunikaci mezi diecézemi, tak její vztah ke Svatému stolci i její pronikání do politické oblasti doma a do prostředí mezinárodních vztahů.

Vybrali jsme období let 1918–1939 jako relativně uzavřené, kompaktní, logicky ohraničené a dynamické období mezi dvěma světovými válkami, které vymezuje vznik Československa a konec první světové války na podzim 1918 na straně jedné, a územní okleštění republiky na Mnichovské konferenci a její následnou likvidaci na přelomu let 1938/ 1939 na straně druhé. Jak jsme naznačili, doba s sebou přinášela těžkosti souvisejícím s budováním republiky a její církevní politiky, které se rovněž odrážely ve vzájemných vztazích Československa a Svatého stolce. Právě o nich budeme hovořit nejpodrobněji.

Byly to ovšem záležitosti každodenního duchovního života, např. volby biskupů, katolické kongresy, církevní slavnosti či záležitosti kněžské formace, které též pronikaly do diplomatických styků a je ovlivňovaly. Některé z nich přerostly v diplomatické roztržky, např. Marmaggiho aféra, Kordačova aféra či Ciriaciho aféra, jiné na několik let omezily vzájemnou komunikaci obou stran na nezbytné zdvořilostní minimum, např. *modus vivendi* a jeho provádění ve 30. letech 20. století, jež výrazně přesahovaly hranice jednoho střeoevropského státu. Jiné naopak poukazovaly na mimořádný soulad československých a vatikánských zájmů, např. eucharistický kongres v Praze v létě 1935 či postoj předních elit země k nacismu na přelomu let 1938/1939.

Nevnímáme současně diplomatické styky Československa a Svatého stolce jako neosobní příběh duchovní konfrontace dvou stran, ale naopak jako vrcholně lidský příběh, který tvořili věřící, kněží, řeholníci a řeholnice, biskupové, opati,

provinciálové, politici, diplomaté, úředníci a ministři a usměrňovali jej státní sekretář, papež a prezident republiky. S jistou dávkou zjednodušení se budeme věnovat aktivitám těch nejvýznamnějších představitelů, které jsou nejlépe postižitelné, nicméně věříme, že by jiné obsazení příslušných úřadů nebo dokonce jejich neobsazení vedlo ke zcela odlišným výsledkům. Jednou z těchto úvah je např. otázka Marmaggiho aféry, nakolik incident představuje pouze zástupný problém československo-vatikánského pnutí, bez něhož by k roztržce došlo stejně, pouze v jiném kontextu a o něco později.

Kromě předních představitelů obou stran, papežů Benedikta XV., Pia XI. a Pia XII. a státních sekretářů Pietra Gasparriho a Eugenia Pacelliho na straně Svatého stolce a prezidentů Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše a ministrů zahraničí Edvarda Beneše, Milana Hodži, Kamila Krofty a Františka Chvalkovského na straně Československa, utvářeli podobu československo-vatikánských vztahů především profesionální diplomaté. Za vatikánskou stranu se během meziválečného období vystřídali v Praze čtyři zástupci, tzv. apoštolští nunciové, Clemente Micara, Francesco Marmaggi, Pietro Ciriaci a Saverio Ritter, za československou stranu tři vyslanci v Římě Kamil Krofta, Václav Pallier a Vladimír Radimský.

Kvalifikační práce vychází především z rozsáhlého studia pramenů české a vatikánské provenience. Za zcela zásadní archivy, které umožňují dobře rekonstruovat povahu československo-vatikánských diplomatických styků, považujeme rozsáhlé fondy Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR v Praze, zejména fond Politické zprávy - Vatikán, a Historického archivu státního sekretariátu Svatého stolce ve Věčném městě, zejména fond Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti. Bez nich se žádná solidnější analýza diplomatických styků neobejde. Z dalších archivů čerpáme některé dílčí informace, které postihují detail a pronikají k podstatě naznačného ve výše zmíněných archivech. Jedná se

např. o Národní archiv, Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Archiv Ústavu T. G. Masaryka a Akademie věd, Archiv Národního muzea, Archivu KDU-ČSL; všechny se nacházejí v Praze. Z významných vydaných pramenů vychází text např. z edice papežských encyklik a alokucí *Enchiridion delle Encicliche*,¹ Hrabovcové *Slovensko a Svätá stolica 1918-1927 vo svetle vatikánskych prameňov*² a Kroftova *Diplomatického deníku 1919-1922*.³ Excerpovali jsme rovněž dobový tisk tam, kde to bylo pro analýzu diplomatických styků přínosné.

Pramenný výzkum konfrontuje práce s početnou literaturou, v níž jsme neopomenuli ani klasická starší díla, ani moderní odborné texty. Jedná se např. o tyto monografie, např. Doležalovu *Politickou cestu českého katolicismu 1918-1928*,⁴ Fuchsovu *Novější papežskou politiku*,⁵ Halasův *Fenomén Vatikán*⁶ či Krlínovu *Papežskou politiku v posledních dvou stoletích*.⁷ Dále jsme čerpali z množství časopiseckých studií, např. Markova textu *Církevní krize na počátku první Československé republiky*,⁸ *České schisma*⁹ či *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*,¹⁰ Šebkových

¹ *Enchiridion delle Encicliche*, V. (Pio XI), eds. Erminio Lora a Rita Simionati, Bologna 1998.

² HRABOVEC, Emília (ed.), *Slovensko a Svätá stolica 1918-1927 vo svetle vatikánskych prameňov*, Bratislava 2012.

³ KROFTA, Kamil, *Diplomatický deník 1919-1922*, ed. Jindřich Dejmek, Praha 2009.

⁴ DOLEŽAL, Josef, *Politická cesta českého katolicismu 1918-1928*, Praha 1928.

⁵ FUCHS, Alfred, *Novější papežská politika*, Praha 1930.

⁶ HALAS, František X., *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství. Diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*, Brno 2004.

⁷ KRLÍN, Josef, *Papežská politika v posledních dvou stoletích*, Praha 1946.

⁸ MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky. 1918-1924*, Brno 2005.

⁹ MAREK, Pavel, *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917-1924*, Rosice u Brna 2000.

¹⁰ MAREK, Pavel, *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*, Acta Universitatis Palackianae

textů *I. celostátní katolický sjezd v roce 1935*,¹¹ *Kordačova aféra v roce 1931 v církevně-politických souvislostech*¹² či *Papežská politika a české země 1938-1945*,¹³ *Traplovy studie Český politický katolicismus a „Mnichov*,¹⁴ *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*¹⁵ či *Krize českého politického katolicismu v první polovině třicátých let 20. století*¹⁶ atd. Podrobný soupis dnes již rozsáhlé literatury se nachází na konci této kvalifikační práce.

Poměrně obtížný úkol představovalo rozdělení kapitol, tedy struktura vlastní práce. Třebaže někteří historici pracují s obdobím 20. let jako dobou vzájemného pnutí a nepochopení a 30. let jako dobou oteplení a vřelosti v rámci československo-vatikánských vztahů, domníváme se, že se jedná o značné zjednodušení. V rámci obou decenií totiž docházelo ke značným výkyvům ve vztazích, kdy např. doba počátku 20. let a jejich konce rozhodně nemůže být vnímána skrze tuto optiku. Co se týká další periodizace, uvažovali jsme rovněž o členění podle

Olomucensis. Historica. Sborník prací historických 34, 2008, s. 59-73.

¹¹ ŠEBEK, Jaroslav, *I. celostátní katolický sjezd v roce 1935. Neúspěšný pokus o překonání národnostních bariér mezi českými a německými katolíky v meziválečné ČSR*, in: *Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta*, eds. Jan Hájek, Jiří Kocián a Milan Zítka, Praha 2006, s. 233-242.

¹² ŠEBEK, Jaroslav, *Kordačova aféra v roce 1931 v církevně-politických souvislostech*, in: *Posláním historik. Pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám*, eds. Jana Čechurová, Pavel Andrš, Luboš Velek a kol., Praha 2012, s. 355-367.

¹³ ŠEBEK, Jaroslav, *Papežská politika a české země 1938-1945*, *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 18, 2008, č. 3, s. 23-34.

¹⁴ TRAPL, Miloš, *Český politický katolicismus a „Mnichov“*, in: *Jan Šrámek a jeho doba*, ed. Pavel Marek, Brno 2011, s. 405-414.

¹⁵ TRAPL, Miloš, *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*, in: *Český politický katolicismus v letech 1848-2005*, eds. Pavel Marek, Karel Konečný, Miloš Trapl a kol., Brno 2008, s. 171-321.

¹⁶ TRAPL, Miloš, *Krize českého politického katolicismu v první polovině třicátých let 20. století*, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica* 21, 1981, s. 59-80.

incidentů, avšak vnímáme tuto periodizaci jako značně negativní a nepřesnou. Poněvadž struktura podle československých vyslanců u Svatého stolce představovala obtížně srovnatelné časové úseky 1920-1921, 1922-1926 a 1928-1939, rozhodli jsme se nakonec k členění práce - s výjimkou první kapitoly - podle působení jednotlivých apoštolských nunciů v Praze.

Máme tak před sebou text rozdělený do pěti kapitol, který je relativně tematicky vyvážený, kdy jednotlivé mise diplomatických zástupců Svatého stolce zabírají podobně dlouhé časové úseky. Ačkoliv tu dvakrát ve zmíněném dvacetiletí existoval stav narušení diplomatických styků, tzv. interregnum, kdy apoštolský nuncius pobýval v Římě, jednalo se relativně krátkou dobu, kdy diplomatické styky fungovaly dále jednak určitou setrvačností a jednak prostřednictvím instrukcí, které Svatý stolec komunikoval sekretářům nunciatury.

Kapitoly jsou tedy řazeny chronologicky následovně - 1. Cesta k navázání diplomatických styků, 2. Éra apoštolského nuncia Clementa Micary (1920-1923), 3. Éra apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho (1923-1928), 4. Éra apoštolského nuncia Pietra Ciriaciho (1928-1934) a 5. Éra apoštolského nuncia Saveria Rittera (1935-1939). Nečíslované části práce představuje Úvod, Závěr, Přílohy, Soupis pramenů a literatury a Anglické resumé.

Kvalifikační práce se snaží současně zodpovědět otázky, které jejího autora trápí již dlouhodobě: Jaký byl charakter československo-vatikánských jednání? Kdo byli jejich hlavní tvůrci? Která ze stran měla v rokování převahu? Co formovalo vztahy obou stran? Hrozilo někdy i jejich přerušování? Kdy a proč? Jaké diplomaty posílal Svatý stolec do Československa? Měli již předchozí zkušenosti se středoevropským prostorem či nikoliv? Kdo zastupoval Československou republiku u Svatého stolce? Pocházeli tito diplomaté z katolického prostředí? Jak

vnímal Svatý stolec první Československou republiku, jejího prezidenta a její vůdčí politické osobnosti? Všiml si rozdílů mezi Čechy a Slováky? atd.

Základní metody, jež jsou v předkládané diplomové práci použity, tvoří deskriptivní analýza československo-vatikánských diplomatických styků, která zohledňuje komparativní přístup zohledňující duchovní život v Československu a ve Vatikánu. Dále je použita analyticko-syntetická metoda, spojená s následnou interpretací zjištěných faktů. K nim je přistupováno historickou a filozofickou metodou. Doplňující metodou, ne však vždy snadno aplikovatelnou, je hermeneutika, tedy výklad společensko-historických jevů, ve snaze odhalit jedinečnost analyzovaných textů a pramenů a zdůraznit jejich neopakovatelnost v kulturním i duchovním vývoji českých církevních dějin první poloviny 20. století.

1. Cesta k navázání diplomatických styků

Před rokem 1918 vnímal Svatý stolec české země jako tradiční součást rozsáhlého Rakousko-Uherska. Bylo to do značné míry způsobeno výběrem jeho církevních, aristokratických a někdy i měštanských elit, které se rekrutovaly z německých rodin. Habsburská monarchie, v níž desítky let fungovala silná provázanost trůnu a oltáře, byla Svatým stolcem vnímána jako nejkatoličtější ze všech světových velmocí, s níž jej navíc spojovala pevná historická pouta. Současně vnímali církevní hodnostáři Rakousko-Uhersko navzdory jeho chybám jako bariéru rozpínavosti proti protestantskému Německu na jedné straně a pravoslavnému Rusku na straně druhé. Sám katolický klérus považoval prostředí Rakousko-Uherska za stabilizační faktor, který dával životu pevný řád a jasný směr. Proto zůstával postoj českých a moravských ordinářů po celou dobu války až na výjimky úzce provázaný s osudem celé katolické monarchie.

Rakouský vyslanec u Svatého stolce Johann Schönburg-Hartenstein se navíc mezi diplomaty akreditovanými ve Věčném městě těšil největší prestiži, což bylo způsobeno jak tradičním významem jeho legace v Římě, tak jeho rozhlednou, kultivovanou a zbožnou osobností, která si postupně získávala sympatie mnoha vysokých církevních představitelů Svatého stolce. Jeho vatikánská mise, nastoupená v dubnu 1911, byla bezpochyby završením jeho celoživotní diplomatické kariéry, jíž tento vzdělaný aristokrat zasvětil desítky let svého života. Jednalo se samozřejmě o prestižní postup, neboť post velvyslance u Svatého stolce byl tradičně vnímán jako jeden z vrcholů diplomatické kariéry. Třebaže Rakousko-Uhersko mělo svá politicko-náboženská specifika, bylo v této době významnou katolickou velmocí, jejíž vliv nebylo možné v Evropě přehlížet. Jeho panovník užíval titulu apoštolského krále a země udržovala se Svatým stolcem nadstandardní vztah, jenž

zajišťoval velvyslanci vysoké společenské postavení, kdy se diplomat současně těšil značné oblibě a pozornosti jak ze strany císaře, tak papeže.¹⁷

Svatý stolec zastupoval v habsburské monarchii tradičně od 16. století apoštolský nuncius ve Vídni. Od roku 1912 zastával tento post Raffaele Scapinelli Di Leguigno, který byl však v prosinci 1915 kreován kardinálem, takže na post vatikánského diplomata rezignoval. Na konci následujícího roku jej na vídeňském postu nahradil vatikánský diplomat Teodoro Valfrè di Bonzo, jehož nástupní audience se konala dne 31. října 1916 v letní rezidenci císařské rodiny na zámku v Schönbrunnu. Toho dne jej přijal František Josef I., jemuž zástupce Svatého stolce předal své pověřovací listiny. Během slavnostní ceremonie představil Teodoro Valfrè di Bonzo císaři i svého mladého sekretáře Clementa Micaru, absolventa Gregoriánské univerzity a Papežské diplomatické akademie v Římě, jenž se stal po světovém konfliktu prvním apoštolským nunciem v Československu. V období *dlouhého* 19. století byla prestiž apoštolské nunciatury ve Vídni tradičně vysoká (podobně jako například Paříž či Madrid), neboť její představitelé byli častokrát po uzavření své mise kreováni kardinály, což jim umožňovalo vstup *do nejvyšších pater* vatikánské hierarchie. V době první světové války se nunciatura stala referenčním místem katolického života ve střední Evropě a nejvýznamnější instancí katolického světa mimo Vatikán.¹⁸

Katolicismus v českých zemích prošel v době první světové války dynamickou změnou, která se tak z pozice *přítakání*

¹⁷ ŠMÍD, Marek, *Vatikán a české země 1914-1918*, Brno 2020, s. 40-42.

¹⁸ Archivio Storico Vaticano. Sezione per i rapporti con gli stati (Segreteria di Stato) (dále jen AA. EE. SS.), fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 472, Valfrè di Bonzo Gasparrimu 31. 10. 1916; GOTTMANN, Andreas, *Die Wiener Nuntiatur und Kaiser Karl*, in: Karl I. (IV.), der Erste Weltkrieg und das Ende der Donaumonarchie, ed. Andreas Gottmann, Wien 2007, s. 93.

habsburské monarchii posunula do roviny rozchodu s Rakousko-Uherskem. Někteří katoličtí politici se s habsburskou monarchií rozešli již v průběhu roku 1917, jiní vyčkávali a Rakousko-Uhersko opustili teprve v roce 1918. Do konce války zůstalo přesvědčených českých katolických politiků skutečně jen málo. Na druhé straně cesta politického katolicismu nebyla v politickém spektru osamoceným jevem, podobně konzervativní zůstávala v českých zemích např. sociální demokracie, která se s Rakousko-Uherskem rozešla rovněž velmi pozdě.

Rozdělený byl rovněž biskupský sbor, kdy ordináři na exponovaných postech (Praha a Olomouc) svázali své životy i kariéru s konzervativním prostředím vídeňského dvora. Ti pochopitelně udrželi svoji loajalitu až do října 1918 či mnohdy i v určité sentimentální poloze později. Většina biskupského sboru a kléru však k nové československé identitě přilnula již na konci války, kdy pochopila výhody vznikajícího samostatného a demokratického československého státu. Třebaže někteří jedinci zůstali až do konce války prorakouští, sympatizovali pouze s rakouskou vlastí či měli účast na habsburském domě, nikoliv podporovali válku a zabíjení. S válkou se rozhodně nesžil žádný katolík.

Válka Rakousko-Uherska po boku Německa proti zemím Trojdohody posilovala německý nacionalismus a upevňovala postavení němčiny při jednání s úřady. Budoucnost habsburské monarchie směřovala k vytvoření německé střední Evropy, tzv. Mitteleuropy. Český národní život byl umlčován, uvěznění byli mnozí čeští spisovatelé, politici, novináři a ekonomové. Vídeň se postupně smiřovala s přestavbou střední Evropy se silným vlivem Berlína, kdy očekávala loajální postoj převážně pasivních českých elit. Třebaže ty se v otázce budoucnosti českých zemí značně rozcházeły, málokdo tehdy pomýšlel na protirakouský odboj a vznik samostatného českého státu. Pokud totiž někteří politici podporovali monarchii či volili

vyčkávací taktiku, jiní věřili v její přestavbu na federativním principu.¹⁹

Situace byla o to složitější, že česká politická reprezentace byla válkou zaskočena a nevěděla, jak na ni adekvátně reagovat. Uzavřením říšské rady i zemských sněmů ztratila platformu pro jakoukoliv legální politickou činnost. Dvě nejsilnější politické strany - agráři a sociální demokraté - se stáhly do pasivity, přičemž většina domácích politiků prosazovala tzv. aktivistickou politiku, kdy podporovala válečné úsilí Rakousko-Uherska. Teprve v létě 1917 se pohled křesťanských politiků na vývoj českých zemí v rámci Rakousko-Uherska přiblížil pohledu většiny českých politických stran a začal se odklánět od podpory Vídně.²⁰

Pro duchovenstvo včetně církevních představitelů Svatého stolce byla válka nesmyslnou, hroživou a brutální zkušeností, jež ohrožovala postavení církve a její duchovní správu s tím, že se kontakt Svatého stolce s jednotlivými národními církvemi zkomplikoval; církve se dostávala do područí státu. Třebaže někteří kněží načas pokušení národnostního svodu podlehli a vyslovili svoji podporu válčícím jednotkám, rozhodně se nejednalo o postoj celku či direktivu schvalovanou a řízenou hierarchií shora, ale vždy pouze o postoj daného církevního představitele. Dlouho trvajících válka nicméně tyto sentimenty zchladila.²¹

Pokračující zásahy státu do politických a náboženských záležitostí českých zemí měly za důsledek změny na biskupských stolcích v roce 1916. Jmenování nových arcibiskupů v Praze a Olomouci, které se rozhodla prosadit Vídeň proti představám

¹⁹ EFMERTOVÁ, Marcela C., *České země v letech 1848-1918*, Praha 1998, s. 139.

²⁰ HRUBAN, Mořic, *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Dr. Mořice Hrubana*, ed. Jan Drábek, Řím - Los Angeles 1967, s. 176-181.

²¹ MARTINA, Giacomo, *Storia della Chiesa. Da Lutero ai nostri giorni*, IV, Brescia 2008, s. 141; STAŠEK, Bohumil, *Církev katolická a válka. Vývoj církevního učení o otázce války*, Praha 1924, s. 50-51.

Svatého stolce, mělo přivést do Čech osobu, jež by v době válečného konfliktu reagovala na sílící český nacionalismus v metropoli rozhodněji než národnostně tolerantní a smířlivě bilingvní Lev Skrbenský z Hříště. Třebaže papež Benedikt XV. vyjádřil politování nad intervencí rakouské vlády do volby olomouckého arcibiskupa, zejména s ohledem na nebezpečné následky do budoucna, sanoval nakonec všechny defekty volby, souhlasil s translací postulovaného arcibiskupa a schválil zahájení Skrbenského kanonického procesu.²²

Volba Pavla Huyna na arcibiskupský stolec do Prahy sice vycházela vstříc zájmům vídeňských kruhů, avšak Svatý stolec nebyl podobně jako ve výše uvedeném případě proti. Nebyla to rozhodně jeho první pasivita, jak jsme naznačili výše, ale dlouhodobá submise vůči rakouským a německým kruhům, která byla v době války navíc formována obavou, že by pád Ústředních mocností - či především Rakousko-Uherska - diskreditoval katolicismus a oslabil postavení Svatého stolce ve střední Evropě.²³ Huynovu silnou proněmeckou pozici, která měla vyvažovat sílící nacionalismus v Čechách, jak se Němci obávali, potvrzoval ostatně rakouský velvyslanec u Svatého stolce Johann Schönburg-Hartenstein, který si byl plně vědom skutečné příčiny jeho přeložení z Brna do Prahy.²⁴

Změny na biskupských postech, k nimž došlo v průběhu první světové války, proběhly sice na základě rozhodnutí rakouského císaře Františka Josefa I., avšak ten jednal pod nátlakem ze

²² AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 497, f. 53, Gasparri Scapinellimu 25. 3. 1916.

²³ MARCHESE, Stelio, *La Francia e il problema dei rapporti con la Santa Sede (1914-1924)*, Napoli 1969, s. 82; VARNIER, Giovanni B., „Una guerra ingiusta“. *La Santa Sede e l'Italia tra neutralità e intervento (1914-1915)*, Anuario de Historia de la Iglesia 23, 2014, s. 21.

²⁴ AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 464; Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí - Vídeň, karton 33, Schönburg-Hartenstein Vauxovi 5. 11. 1918; JONOVÁ, Jitka, *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hříště pohledem Svatého stolce*, Uherské Hradiště 2013, s. 31.

strany armádních špiček, zejména nejvyššího rakouského velitele Friedricha Rakousko-Těšínského. Pokud byl tedy překvapivý postoj hlavy rakouského císařství, který stále více jednal pod nátlakem svého silnějšího spojence, Německa, o to překvapivější zůstal ústupek Vatikánu.²⁵

Diplomatické aktivity představitelů československého zahraničního odboje v západní Evropě nemohly pochopitelně přehlížet význam Svatého stolce tím spíše, že Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik považovali papeže za vlivného aktéra mezinárodního řádu v Evropě. Cesta k představitelům Svatého stolce vedla v minulosti buď přes dvůr krále Viktora Emanuela III. a italskou vládu, nebo přes vlivné církevní hodnostáře v západní Evropě, kteří měli úzké osobní vazby na papeže a římskou kurii. Zatímco Milan Rastislav Štefánik volil převážně první přístup, Tomáš Garrigue Masaryk s Edvardem Benešem se pokoušeli navázat diplomatické kontakty prostřednictvím významných vysoce postavených katolíků v Londýně a v Paříži, kde sami působili.²⁶

Aktivity zmíněných představitelů v zahraničí byly mimořádně různorodé, nicméně systematické – koncem října 1915 vytvořili Český komitét zahraniční, první politický orgán zahraničního odboje, který za svůj cíl označil zřízení samostatného československého státu. V únoru 1916 se komitét transformoval v Československou národní radu se sídlem v Paříži, která se stala řídicím orgánem protirakouského odboje. Jejím předsedou se stal Tomáš Garrigue Masaryk, místopředsedy Josef Dürich a Milan Rastislav Štefánik a generálním tajemníkem Edvard Beneš. Hlavní tiskový orgán představovaly časopisy *Český národ* (La Nation Tchèque) či *Česká samostatnost* (L'Indépendance Tchèque). Národní rada se

²⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*, Praha 1920, s. 115; ENGEL-JANOSI, Friedrich, *Österreich und der Vatikan 1846-1918*, II. (1903-1918), Graz - Wien - Köln 1960, s. 150-151.

²⁶ ŠMÍD, *Vatikán a české země v letech 1914-1918*, s. 115.

svojí agitací v zemích Trojdhody - v Rusku, Itálii a později Spojených státech amerických - snažila nejen sjednotit celý zahraniční odboj a dát mu pevnou jednotící linii, nýbrž rovněž přesvědčit zahraniční politiky o vyčerpanosti Rakousko-Uherska, nezbytnosti jeho zničení a vytvoření československého státu na jeho troskách.²⁷

V průběhu první světové války pobýval Milan Rastislav Štefánik v Římě celkem čtyřikrát, a to na jaře a na podzim 1916, na jaře následujícího roku a na jaře 1918, avšak do kontaktu s představiteli Svatého stolce nevstoupil. Při jednání s italskou vládou se podílel na formování československého vojska v jižní Evropě, kdy navázal důležité politické kontakty, mj. s ministrem zahraničí Sidney Sonninem, jemuž předal memorandum *Češi a Itálie v současné válce* se žádostí o podporu československé zahraniční akce. K vytvoření Českého království uvažoval o vybudování dobrovolnické armády o síle 50 - 100 000 mužů ve zbrani, která by proti Rakousko-Uhersku bojovala v řadách francouzské a ruské armády.²⁸

Tomáš Garrigue Masaryk pobýval v Římě od zimy 1914 do jara následujícího roku a poté v zimě 1918, přičemž ani on v této době do kontaktů se Svatým stolcem nevstoupil.²⁹ Neučinil tak ani Edvard Beneš, který pobýval během válečného konfliktu ve Věčném městě čtyřikrát, a to v zimě 1916/ 1917, na podzim 1917 a na jaře a na podzim následujícího roku; do přímého osobního

²⁷ ŠMÍD, Marek, *Vatikán a první světová válka. Proměny zahraniční politiky Svatého stolce v letech 1914-1918*, Brno 2016, s. 83; HÁJKOVÁ, Dagmar - ŠEDIVÝ, Ivan (eds.), *Korespondence T. G. Masaryk-Edvard Beneš (1914-1918)*, Praha 2004, s. 13; KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, I. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918-1929), Praha 2000, s. 24.

²⁸ FERENČUCHOVÁ, Bohumila, *Vízie a diplomacia. Štefánik medzi vojnou a mierom (1914-1919)*, in: *Francúzsko a slovenská otázka 1789-1989*, ed. Bohumila Ferenčuchová, Bratislava 2008, s. 135-137; HÁJKOVÁ - ŠEDIVÝ, *Korespondence T. G. Masaryk-Edvard Beneš (1914-1918)*, s. 132.

²⁹ BEDNAŘÍK, František, *Masaryk a Itálie za války. Fakta a dokumenty*, Brno 1935, s. 5.

kontaktem s vatikánskými představiteli se nedostal. Zprostředkovatelem jeho prvních zpráv o dění u Svatého stolce byl člen polského komitétu a pozdější mimořádný vyslanec v Praze Erazm Piltz, který disponoval osobními vazbami na některé vysoké církevní představitele Vatikánu včetně osoby samotného Benedikta XV. Byl to právě tento polský diplomat, který Edvarda Beneše přesvědčil, že je pro československou věc naprosto nezbytné vstoupit do diplomatických kontaktů s vatikánskými kruhy a získat je na svou stranu. Informoval jej současně o jejich jisté zdrženlivosti, která sice sympatizuje s Rakousko-Uherskem, ale lze je získat, aby proti budoucímu Československu nepodnikaly žádné diplomatické kroky.³⁰

Proniknout k církevním představitelům Svatého stolce prostřednictvím francouzských katolíků, kteří disponovali vazbami na vysoké úředníky římské kurie, se Edvard Beneš rozhodl během svého prvního pobytu v Římě v lednu 1917. Jeho první kontakty směřovaly proto na diplomata francouzské legace Charlese Loiseaua, který udržoval neoficiální kontakty se státním sekretářem Pietrem Gasparrim. Zmíněný Charles Loiseau Edvarda Beneše seznámil s belgickým teologem, knězem a profesorem křesťanské sociologie na katolické univerzitě v Lutychu Simonem Deploigem, který působil v římské kurii, a s westminsterským arcibiskupem a kardinálem Francistem Alphonsem Bournem, který tehdy pobýval v Římě. Podobně jako Erazm Piltz radil Edvardu Benešovi, aby vstoupil do kontaktů s představiteli Svatého stolce.³¹

³⁰ Archiv Ústavu T. G. Masaryka a Akademie věd, fond Edvard Beneš IV., karton 9; BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, I., Praha 1927, s. 266.

³¹ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce*, s. 269; HÁJKOVÁ, Dagmar – KALIVODOVÁ, Eva (eds.), *Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915–1918)*, Praha 2013, Praha 2013, s. 131; KAŠPAR, Karel, *Skutky a nikoli pouhá slova papeže míru Benedikta XV.*, Hradec Králové 1922, s. 69.

Navzdory různým aktivitám nebyla Masarykova a Benešova snaha navázat diplomatický kontakt se Svatým stolcem korunována úspěchem. Pokud se k Vatikánu přiblížili, bylo to prostřednictvím francouzského, britského, římského či amerického katolického prostředí, tlumočeno přes vysoké úředníky kurie. Samotní představitelé zahraničního odboje nebyli nikdy přijati ani papežem Benediktem XV. ani státním sekretářem Pietrem Gasparrim. Faktu, že jsou v těsném kontaktu se Svatým stolcem, tak otevřeně využívat nemohli, vytvářeli však s odstupem času dojem, jak dokládají jejich válečné vzpomínky, že jejich aktivity našly úzký průsečík s vatikánskými zájmy a směřovaly k míru. Bylo to zřejmě ze strany našich představitelů pragmatické gesto, které mělo zabránit Vatikánu angažovat se proti rodícímu se československému státu. Neutrality však nedosáhli, Svatý stolec podporoval Rakousko-Uhersko jako poslední katolickou velmoc do posledních dní války. Byli to nakonec američtí katolíci českého původu, kteří převzali iniciativu a rozhodli se jednat bez pokynů zahraničního odboje. Na počátku roku 1917 se obrátili o pomoc na papeže Benedikta XV. a požádali jej o podporu aktivit směřující k prospěchu své někdejší vlasti. Třebaže válka stále probíhala a její konec se nacházel v nedohlednu, domnívali se, že by Benediktova přímluva českému národu prospěla.³²

Na sjednocení různých hledisek amerických katolických Čechů a Slováků, utváření kladného postoje k zahraničnímu osvobozovacímu odboji a jeho finanční podpoře měl značný podíl kněz a správce největší česko-slovenské farnosti v USA Panny Marie Lurdské v Clevelandu ve státě Ohio Oldřich Zlámal, rodák z obce Kokory u Přerova na Hané, který získal během mnohaleté pastorace ve slovenských farnostech značný kredit i v těchto

³² Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky.

katolických kruzích.³³ Po jeho boku statečně stáli i jiní aktivní katoličtí laici, např. Hynek Dostál, kteří americké věřící nabádali k přímé účasti na podpoře aktivit jejich krajanů ve střední Evropě. Již v září 1914 založili tito muži *Cyrilometodějský pomocný fond*, jenž podporoval válkou postižené obyvatele v jejich staré vlasti; za první rok své existence vybral mezi krajany částku ve výši sto tisíc dolarů.³⁴

Rok 1917 přivedl americké katolíky k podpoře aktivit československého zahraničního odboje, kdy se i ti konzervativnější představitelé přiklonili k podpoře protirakouského tábora. Dne 6. února 1917 byl v Chicagu na schůzi českého duchovenstva a katolických jednot založen Národní svaz českých katolíků, do jehož čela se postavil sedmičlenný výkonný výbor (Inocenc Kestl, František W. Jehlička, Tomáš W. Filas, Jan Straka, Josef J. Janda, Jan F. Novotný a Karel Radouš). O úspěšném zformování ke Spojeným státům americkým zcela loajálního Národního svazu byl současně informován americký prezident Thomas Woodrow Wilson.³⁵

O dění v českých zemích byli rovněž zpraveni papež Benedikt XV. a jeho státní sekretář Pietro Gasparri. Dělo se tak prostřednictvím zpráv apoštolských nunciů ve střední Evropě. Nejprímější cesta směřovala od apoštolského nuncia ve

³³ ZLÁMAL, Oldřich, *Povídka mého života*, Chicago 1954, s. 5; ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu (1918-1949)*, VII., Olomouc 2010, s. 22-23; KONÍČEK, Jiří, *Mons. Oldřich Zlámal - kněz a sjednotitel československého osvobozovacího hnutí v USA*, in: *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, eds. Pavel Marek a Jiří Hanuš, Brno 2006, s. 146-148.

³⁴ ŠINDELÁŘ, František, *Z boje za svobodu otčiny*, Chicago 1924, s. 13; ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 24; ŽAMPACH, Adolf, *Katolíci v zahraničních bojích o československou samostatnost*, Brno 1928, s. 99-100.

³⁵ *Vojenský archiv, fond 1. čs. odboj. Krajanské spolky v Americe*, karton 3, inv. č. 278, *Krajanské spolky v Americe, Stanovy a pravidla Národního svazu českých katolíků v Americe*; ŠINDELÁŘ, *Z boje za svobodu otčiny*, s. 32.

Vídni, jehož informace souběžně doplňovaly listy nunciů z Mnichova (od roku 1917 Eugenio Pacelli) a z Varšavy (od roku 1918 Achille Ratti). Musíme zdůraznit, že se na těchto postech ve zmíněném období vystřídaly mimořádné osobnosti, které výrazně zasáhly do dobového dění a ovlivnily směřování Svatého stolce ve 20. století. Mimo to informovali Svatý stolec rovněž další církevní, političtí a diplomatictí představitelé, kteří vstoupili se záležitostmi střední Evropy do osobního i pracovního kontaktu a považovali tuto informaci hodnou za sdělení římskému ústředí. Státnímu sekretáři Pietru Gasparrimu se tak do rukou dostávaly např. jednotlivá čísla *České samostatnosti* či *Českého národa*.³⁶

Samotný Svatý stolec byl tedy o dění v českých zemích informován rozličným způsobem, nikoliv přímými kontakty s představiteli českého, resp. československého zahraničního odboje. Jeho aktivitu sice reflektoval od roku 1916, nicméně v úspěch jeho osvobozovacího boje nevěřil. Jak se vyjádřil zástupce státního sekretáře Federico Tedeschini, Češi byli podle vatikánských kruhů lenivými a zatvrzelými lidmi, jejichž národ postrádal přirozený jednotící princip, schopnost se bránit i možnost udržet své území proti odstředivým tendencím jeho sousedů.³⁷

Pokud lze toto tvrzení aplikovat na vztah Svatého stolce k představitelům českých zemí ve zmiňovaném roce 1916, rozhodně tak není možné učinit o rok či o dva později, neboť tehdy již tato dikce neodpovídala tendencím vatikánského deníku *L'Osservatore Romano* i míře pozornosti, jíž se české země ve zprávách církevních představitelů těšily.

³⁶ ŽAMPACH, *Katolíci v zahraničních bojích o československou samostatnost*, s. 49.

³⁷ HACHEY, Thomas E. (ed.), *Anglo-Vatican relations, 1914-1939. Confidential annual reports of the British ministers to the Holy See*, Boston 1972, s. 2, 4; BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce*, s. 266.

Deník, vycházející v případě českých zemí primárně z informací českých, německých, rakouských a švýcarských zpravodajů a důvěrníků i dostupných evropských periodik, byl prostřednictvím sledovaných událostí stále více vtahován do středoevropských poměrů. Lze pozorovat, že počet článků v novinách s postupující válkou narůstal - pokud se v roce 1914 událostem v českých zemích v širším kontextu probíhající války věnovalo šestnáct a o rok později pouze deset článků, neboť Češi představovali pro římské prostředí jednu z mnoha národností Rakousko-Uherska, v roce 1916 již dvacet tři, 1917 sedmdesát jedna a 1918 sto třicet sedm článků, kdy již nebylo možné jejich politické a hospodářské požadavky přehlížet, neboť se Češi stali klíčovým faktorem vnitrorakouských záležitostí i příčinou četných vládních krizí na konci světového konfliktu. Ačkoliv vnímal Svatý stolec na počátku války Čechy jako loajální poddané rakousko-uherské monarchie, na jejím konci nepokrytě projevoval účast na jejich útlaku, čímž měl důvod s jejich akcí víceméně sympatizovat.

Politické cíle Čechů se stávaly s postupující válkou Vatikánu jasnější a srozumitelnější. Svatý stolec stále podrobněji pronikal do politického programu Čechů, který vnímal jako součást šířeji pojatého slovanského hnutí s protiněmeckým akcentem. O případném rozpadu habsburské monarchie na množství menších států, který prosazovali představitelé československého zahraničního odboje, slýchal státní sekretář Pietro Gasparri od přelomu let 1916/ 1917. Poněvadž se však domníval, že se tyto slabé útvary stanou hříčkou v rukou evropských mocností, podporoval v tuto chvíli spíše konfederaci států v rámci monarchie, jež lépe vyhovovala jeho politickým představám při zachování Rakousko-Uherska.³⁸

³⁸ PAOLINI, Gabriele, *Offensive di pace. La Santa Sede e la prima guerra mondiale*, Firenze 2008, s. 154-155; RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992*, Praha 2012, s. 45.

Když vydal Benedikt XV. dne 1. srpna 1917 známou mírovou nótu, obrátili se američtí katolíci českého původu na papeže a požádali jej o podporu boje za osvobození Čechů a Slováků a jejich nezávislého státu, jež nebylo v dokumentu explicitně zmíněno. K prosbě přidali i finanční dar ve výši 5 000 dolarů.³⁹ Jednalo se o přípis dvaceti šesti českých katolických osobností žijících ve Spojených státech amerických, mezi nimiž nechyběly podpisy předsedy Národního svazu českých katolíků Inocence Kestla, clevelandského biskupa Josepha Marii Koudelky, opata českých benediktinů Jana Jaegera, místopředsedy výkonného výboru Národního svazu Františka W. Jehličky, kněží Oldřicha Zlámala, Valentina Kohlbecka a dalších. Svůj list předali společně apoštolskému delegátu ve Washingtonu Giovannimu Vincenzu Bonzanovi dne 21. listopadu 1917.⁴⁰

Navzdory snahám českých katolíků ve Spojených státech amerických o navázání diplomatických styků se Svatým stolcem nemělo memorandum valný účinek; žádost vyslyšena nebyla. Papežova odpověď byla navíc vyhýbavá. Když američtí katolíci žádali papeže o podporu vznikajícího československého státu, ten odpověděl, že mu leží na srdci osud všech katolíků v českých zemích. K ráznější akci nicméně americkým krajanům chyběl osobní kontakt s představiteli československé zahraniční akce, zejména s Tomášem Garriguem Masarykem. Tento nedostatek byl odstraněn na konci dubna 1918, kdy na americký kontinent přicestoval Tomáš Garrigue Masaryk; jeho cesta napříč Spojenými státy americkými bylo přímo triumfální.⁴¹

³⁹ BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce*, s. 502; JUST, Jan, *Činnost katolíků při našem národním osvobození*, Hradec Králové 1931, s. 32; NEUMANN, Augustin, *Katolictví a naše národní obrození*, Hradec Králové 1922, s. 17, 19.

⁴⁰ AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 497, f. 29, Bonzano Gasparrimu 23. 11. 1917; NEUMANN, *Katolictví a naše národní obrození*, s. 20.

⁴¹ AA, EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 497, f. 29, vatikánská delegace v USA Gasparrimu 23. 11. 1917;

Se zástupci katolíků se Tomáš Garrigue Masaryk setkal dne 20. června 1918 na katolickém sjezdu ve Washingtonu, kde spolu mimo jiné hovořili o náboženských poměrech v budoucím Československu. Tomáš Garrigue Masaryk zde přítomným vysvětlil své stanovisko ke katolicismu, přičemž hovořil rovněž o důvodech své protikatolické radikalizace v minulosti. Vyslovil se současně pro klidnou odluku církve od státu podle amerického vzoru, s čímž údajně vyjádřili přítomní američtí katolíci souhlas. Právě katolíci ve svobodném světě dobře chápali smysluplnost odluky, která měla proběhnout k prospěchu obou zúčastněných stran.⁴²

V době Masarykova příjezdu do USA vstoupil do obecnějšího povědomí Národní svaz českých katolíků. Jeho zástupci podepsali dne 30. května 1918 společně s představiteli Slovenské ligy v Americe, Českého národního sdružení a představitelům československé zahraniční akce Tomášem Garriguem Masarykem tzv. Pittsburskou dohodu. Slovenští představitelé ji považovali za pokračování kurzu, nastoupeném Clevelandskou dohodou, tj. federalismu, resp. autonomie Slovenska na federativním základě v budoucím státě. Jako politickou dohodu ji koncipoval Tomáš Garrigue Masaryk a podepsali ji zástupci zmíněných českých a slovenských krajanských organizací v USA, např. Oldřich Zlámal, Ludvík Fisher, Inocenc Kestl či Hynek Dostál. Pittsburská dohoda schvalovala spojení Čechů a Slováků v jedné republice, v níž Slovensko mělo obdržet vlastní sněm, administrativu a soudy. Nebyla však státoprávním aktem, ale jen politickým programem krajanských organizací ve Spojených státech amerických.⁴³

KOVTUN, Jiří, *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, Praha 1991, s. 14-15.

⁴² NEUMANN, *Katolictví a naše národní obrození*, s. 32-33.

⁴³ *Křesťanské listy*, 6. 6. 1918, resp. 13. 6. 1918; KUCÍK, Štefan, *Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)*, Martin 2011, s. 22-28; KUCÍK, Štefan - ŠVORC, Peter, *Česko-slovenský zahraničný odboj v USA (1914-*

Během roku 1918 se Tomáš Garrigue Masaryk opakovaně setkal s prezidentem Thomasem Woodrow Wilsonem a ministry americké vlády, s nimiž jednal o uznání Národní rady, která měla od března 1918 svoji odbočku ve Washingtonu. První ze čtyř osobních schůzek Tomáše Garrigua Masaryka s Thomasem Woodrowem Wilsonem, jež se uskutečnila dne 19. června, byla především úspěchem diplomatických jednání katolického kněze Oldřicha Zlámala, který ji zrealizoval prostřednictvím svého přítele z Clevelandu právníka a politika, jenž byl od roku 1916 ministrem obrany USA, Newtona D. Bakera. Dne 2. září 1918 definitivně Spojené státy americké uznaly Národní radu za vládu Československa; ve stejné době tak učinily i Velká Británie a Francie.⁴⁴

Byl to právě Národní svaz českých katolíků v USA, který během let 1917-1918 podpořil československou zahraniční osvobozovací akci a Masarykovu aktivitu v zámoří. Finančně přispěl Národní radě v Paříži a podporoval Slav Press Bureau v New Yorku. Celkem věnoval na osvobozovací akci Čechů a Slováků téměř šest set tisíc dolarů, což v té době představovalo částku ve výši dvaceti milionů Kč. Po převratu na podzim 1918 odeslal do republiky další jeden milion franků a rozsáhlou materiální pomoc v podobě šatstva, potravin atd. Jak později sám Tomáš Garrigue Masaryk přiznal, čeští katolíci v USA významně přispěli ke zdaru zahraniční osvobozovací akce.⁴⁵

Byl to teprve vznik československého státu na podzim 1918, který napřímil cestu k navázání diplomatických styků se Svatým

1918), Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada společenských věd, Brno 2013, s. 58-60.

⁴⁴ KONÍČEK, Mons. Oldřich Zlámal, s. 149; ŽAMPACH, *Katolíci v zahraničních bojích o československou samostatnost*, s. 64; SYCHRAVA, Lev - WERSTADT, Jaroslav, *Československý odboj*, Praha 1923, s. 161-162.

⁴⁵ NEUMANN, *Katolictví a naše národní obrození*, s. 36; ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 25.

stolcem - Československo se zrodilo jako nástupnický stát poraženého Rakousko-Uherska na samém konci první světové války v říjnu 1918. Obyvatelstvo země bylo silně radikalizováno děsivou zkušeností světového konfliktu i jeho následky, které výrazně přispěly k násilnému vystupování vůči katolické církvi a symbolům katolictví v českých zemích, které byly v očích veřejnosti silně spjaty s habsburskou minulostí. Rozchod s Rakousko-Uherskem měl být proto završen i rozchodem s papežem, který byl jako hlava katolické církve považován v nově vzniklém demokratickém státě většinou za přežitek; tyto nálady živily především levicové politické kruhy. Radikálním projevům těchto nálad padla za oběť i řada cenných historických památek; můžeme v této souvislosti dokonce hovořit o určité formě kulturního boje, jenž se vůči katolické církvi v následujících letech rozpoutal. Vedle nejznámějšího Mariánského sloupu na pražském Staroměstském náměstí to byl mimo jiné sloup Nejsvětější Trojice ve Slaném a další sochy světců, pomníky hodnostářů svrženého císařství, které byly poničeny, nicméně škody utrpěly i kostely a kaple.⁴⁶

Obavy ovšem panovaly i na opačné straně. Strach katolických špiček, zejména domácího episkopátu i církevních představitelů Svatého stolce, budila trojice katolické církvi vzdálených mužů, Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik, jež v době světové války agitovala v Evropě za vznik samostatného Československa. Právě strach z jejich nacionální rétoriky, pokrokářských myšlenek i

⁴⁶ TRAPL, Miloš, *Hnutí „Pryč od Říma“ („Los von Rom“)*, in: *Politický katolicismus v nástupnických státech rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938*. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918-1938“ konané v Olomouci v roce 1996, ed. David Papajík, Olomouc 2001, s. 18-20.

náboženských představ dávaly po říjnu 1918 tušit obavy katolické strany, především na Slovensku.⁴⁷

Ačkoliv již dne 8. listopadu 1918, tři dny před koncem první světové války, uznal papež Benedikt XV. legitimitu nástupnických států střední Evropy, k oficiálnímu navázání diplomatických styků mezi Československem a Vatikánem vedla ještě dlouhá cesta. Ta byla nastoupena prostřednictvím apoštolského nuncia ve Vídni Teodora Valfrè di Bonza, který do Československé republiky přicestoval o několik měsíců později.⁴⁸ Dne 3. března 1919 se setkal s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem, aby s ním hovořil o prvních úkolech vzájemných diplomatických styků. Mezi nejpálčivější otázky patřily záležitosti obsazení českých a slovenských biskupských stolců, duchovní správa Slovenska, navázání oficiálních diplomatických styků se Svatým stolcem, postavení vojenského kléru či záležitosti církevního školství.⁴⁹

Klíčové pro správné fungování církevní správy v Československu bylo především obsazení biskupských stolců v českých zemích a na Slovensku. Na postu sídelních biskupů totiž stáli většinou církevní představitelé aristokratického původu, konzervativního smýšlení a prohabsburské orientace. Pád katolické habsburské monarchie proto pro ně mnohdy znamenal ztrátu dané konfesijnosti společnosti a konec podpory náboženství ze strany státu, což nesli tragicky a vnímali jako osobní prohru.

⁴⁷ MALÍŘ, Jiří, *Sekularizace a politika v „dlouhém“ 19. století*, in: *Sekularizace českých zemí v letech 1848-1914*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Malíř a Jiří Hanuš, Brno 2007, s. 13.

⁴⁸ *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale, annus X, volumen X, Roma 1918, s. 478-479; BUELL, Raymond L., France and the Vatican, Political Science Quaterly 36, 1921, č. 1, s. 36.*

⁴⁹ Archivio Apostolico Vaticano (dále jen AAV), fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 12, fascikl 44, f. 8, Valfrè di Bonzo Gasparrimu 25. 2. 1919, resp. ff. 17-42, Valfrè di Bonzo Gasparrimu 8. 3. 1919.

Zmíněná situace se týkala především českého a moravského primase, z nichž první zmíněný Pavel Huyn představoval výrazného církevního hodnostáře habsburské monarchie a exponenta německé strany. Třebaže v letech 1904-1916 zastával post brněnského biskupa, byl na přání hlavního velitele rakouské armády a polního maršálka arcivévody Friedricha Rakousko-Těšínského jmenován pražským arcibiskupem. Navzdory jeho mimořádné vzdělanosti a inteligenci se jednalo o muže temperamentní až výbušné povahy. Rakouský císař jej oficiálně jmenoval pražským arcibiskupem dne 19. října 1916. V době mocenského převratu v Praze na podzim 1918 se pražský arcibiskup Pavel Huyn nacházel na vizitační cestě po západních Čechách, kde vážně onemocněl španělskou chřipkou, a do české metropole se - po zvážení svých dalších možností v nové republice i s ohledem na zájem církve - po rekonvalescenci již nevrátil.⁵⁰ Po krátkém pobytu ve švýcarském klášteře sester sv. Kříže v Ingenbohlou odcestoval do Říma, kde na svůj post dne 6. listopadu 1919 rezignoval. V roce 1921 jej papež Benedikt XV. jmenoval titulárním patriarchou alexandrijským. Dobu dvacátých až čtyřicátých let strávil někdejší pražský arcibiskup v benediktinském klášteře v Griesu u Bolzana v jižním Tyrolsku, kde také dne 1. října 1946 zemřel.⁵¹

V září 1919 Pavla Huyna na postu pražského arcibiskupa vystřídal univerzitní profesor František Kordač, který měl podporu Svatého stolce, věřící katolické veřejnosti i politické reprezentace československého státu. Nový primas František Kordač se narodil dne 11. ledna 1852 ve vesnici Seletice u Rožďalovic v severovýchodních Čechách. Po studiu na osmiletém diecézním německém chlapeckém gymnáziu v Bohosudově

⁵⁰ AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 567, Maglione Gasparrimu 5. 11. 1918; Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky.

⁵¹ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále ZAO), fond Bohumil Zlámal, karton 57, inv. č. 942, strojopis studie *Osudový rok 1916*.

zahájil studia teologie na Papežské univerzitě Gregoriana v Římě, kde byl v červenci 1876 v bazilice Svatého Jana v Lateránu vysvěcen na kněze. V 80. letech 19. století působil František Kordač v pastoraci v Liberci, kde využil svoji bilingvnosti i zkušenosti z německé koleje v Římě, a v Litoměřicích, kde začal působit jako profesor Nového zákona a scholastické filozofie na místním kněžském diecézním semináři. V roce 1887 byl pověřen výkonem funkce vicerektora semináře a o dva roky později dokonce jmenován rektorem. V roce 1905 začal přednášet na teologické fakultě v Praze.⁵² V době první světové války podporoval jako většina představitelů katolické církve zájmy habsburské monarchie. Nakonec však realisticky nový československý státní útvar, vzniklý v říjnu 1918 jako jeden z nástupnických států Rakousko-Uherska, přijal, o čemž svědčí také skutečnost, že se v roce 1918 stal členem Národního výboru a poté i Revolučního Národního shromáždění, na jehož půdě obhajoval katolickou církev a její zásady.⁵³

Moravského metropolitu Lva Skrbenského z Hříště přiměla k rezignaci napjatá politicko-náboženská situace po vzniku Československa i úraz dolní končetiny, který si nešťastně způsobil při jízdě automobilem. V listopadu 1919 se proto Lev Skrbenský rozhodl na svůj úřad ze zdravotních důvodů rezignovat, což papež Benedikt XV. akceptoval v únoru následujícího roku; oficiálně se arcibiskupský stolec uvolnil teprve dne 30. září 1920.⁵⁴ Následně žil Lev Skrbenský u svého bratra v Čechách a později na zámku v Krásném Březně u Ústí nad Labem. V polovině 20. let se přestěhoval na zámek německých rytířů v Horní Dlouhé Loučce u Uničova, kde žil až

⁵² MAREK, Pavel, *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Olomouc 2005, s. 145-615.

⁵³ NEUMANN, *Katolictví a naše národní osvobození*, s. 64; DOLEŽAL, Josef, *Český kněz*, Praha 1931, s. 99.

⁵⁴ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 20, fascikl 91, f. 22, Kordač Gasparrimu 7. 7. 1920.

do své smrti dne 24. prosince 1938. Je pochován v dómě v Olomouci.⁵⁵ Skrbenského nástupcem v Olomouci se v lednu 1921 stal oblíbený poslanec Revolučního národního shromáždění, probošt a kanovník Antonín Cyril Stojan. Po jeho předčasném skonu v září 1923 jej nahradil dosavadní metropolitní kanovník a generální vikář olomoucké arcidiecéze Leopold Prečan, který byl novým ordinářem jmenován dne 10. listopadu 1923.⁵⁶

Obsazení ostatních biskupských stolců v Brně (Norbert Klein), v Litoměřicích (Josef Gross), Českých Budějovicích (Josef Antonín Hůlka) a Hradci Králové (Josef Doubrava) vykazovala až překvapivou kontinuitu. Bylo to především proto, že se jejich představitelé s výjimkou brněnského biskupa rekrutovali z českých vrstev, takže dokázali se vznikajícím státem obratně spojit své politické, sociální i náboženské představy.

⁵⁵ ZAO, fond Bohumil Zlámal, karton 57, inv. č. 942, strojopis studie *Osudový rok 1916*; KROFTA, *Diplomatický deník*, s. 81.

⁵⁶ JONOVÁ, Jitka, *Jednání o obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci po rezignaci arcibiskupa Iva kardinála Skrbenského z Hříšně z pohledu Svatého stolce*, *Studia Theologica* 15, 2013, č. 3, s. 129–149.

2. Éra apoštolského nuncia Clementa Micary (1920-1923)

Když v září 1919 pověřil Svatý stolec dosavadního sekretáře apoštolské nunciatury ve Vídni Clementa Micaru, aby odcestoval do Československa a prozatím zde působil jako pověřenec Svatého stolce u československého episkopátu pro náboženské záležitosti, bylo to považováno za neoficiální navázání diplomatických styků mezi Vatikánem a mladou republikou i předpokladem, že jeho mise později dostane formální podobu a stane se oficiální. Významu diplomatických styků Československé republiky se Svatým stolcem si byli současně, zejména s ohledem na katolické Slovensko, světovou veřejnost i reputaci mladé republiky v zahraničí, vědomi i prezident Tomáš Garrigue Masaryk a ministr zahraničí Edvard Beneš.⁵⁷

Oficiální diplomatické styky mezi Československem a Svatým stolcem byly navázány dne 24. října 1919, kdy do Prahy opět přicestoval apoštolský nuncius ve Vídni Teodoro Valfrè di Bonzo, doprovázen svým sekretářem Clementem Micarou. Téhož dne oba muže přijal ministr zahraničí Edvard Beneš a o den později prezident Tomáš Garrigue Masaryk, jemuž odevzdali oficiální uznání suverenního a neodvislého Československa ze strany Svatého stolce. Clemente Micara následně v Praze zůstal a stal se zde prostředníkem pro budování řádných diplomatických vztahů v pozici zmocněnce Svatého stolce u československého episkopátu, jímž byl až do svého řádného jmenování apoštolským nunciem v Praze v květnu 1920.⁵⁸

⁵⁷ AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 527, ff. 2-3, Gasparri Valfrè di Bonzovi 27. 9. 1919; HELAN, Pavel - ŠEBEK, Jaroslav (eds.), *Československo a Svatý stolec*, II/1, Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919-1925). Výběrová edice dokumentů, Praha 2013, s. 86.

⁵⁸ HÁJKOVÁ, Dagmar - QUAGLIATOVA, Vlasta - VAŠEK, Richard (eds.), *Korespondence T. G. Masaryk - Edvard Beneš, 1918-1937*, Praha 2013, s. 196; AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 527, f. 45; AAV, fond Státní sekretariát,

Tradice apoštolského nuncia v Praze jako diplomatického zástupce Svatého stolce má dlouhou tradici, která sahá až do období vlády Rudolfa II. na přelomu 16. a 17. století. Jeho hlavní úkol spočíval především v zastupování hlavy katolické církve vůči všem katolíkům a reprezentaci Svatého stolce v hostitelské zemi. Tato obecná formulace úkolů a povinností ovšem plně nevystihuje šíři jeho úkolů a činností, které měl jako apoštolský nunciatus v Československu na starosti. Vahou své autority šířil především důvěru ve Svatý stolec, posiloval domácí katolické prostředí a byl v kontaktu s domácím klérem. Vůči domácímu kléru stál v roli pozorovatele či případného rádce, který bez nařízení papeže nezasahoval do náboženského života a správy diecézí, což však někteří nunciové nezřídka porušovali. Úřad apoštolského nuncia totiž nesledoval jen církevní záležitosti, ale zajímala jej pochopitelně i politická, hospodářská, sociální, kulturní a společenská situace, a tedy vnitřní i zahraniční poměry v zemi. Prostřednictvím dopisů, zpráv, telegramů či také skrze telefonní spojení informovala nunciatura své ústředí. Poněvadž byl apoštolský nunciatus od roku 1815 doyenem diplomatického sboru, působil v hostitelské zemi jako hlava diplomatického sboru akreditovaného u československé vlády.⁵⁹

První apoštolský nunciatus v Československu, čtyřicetiletý Clemente Micara, rodák z městečka Frascati nedaleko Říma, byl přes svůj relativně nízký věk již zkušeným diplomatem s hlubokým vzděláním. Studia teologie na římském ústavu Collegio Capranica završil doktoráty z filozofie, teologie a práva na významných římských papežských ústavech. Jako jediný z budoucích apoštolských nunciů v Praze absolvoval Papežskou diplomatickou akademii v Římě, po jejímž skončení vstoupil do

rubrika 289, fascikl 1, f. 11, Gasparri Valfrè di Bonzovi 22. 10. 1919; *Národní politika*, 25. 10. 1919.

⁵⁹ ŠMÍD, Marek, *Apoštolský nunciatus v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno 2015, s. 12-13.

služeb státního sekretariátu Svatého stolce. Nezůstal však činný v Římě, ale byl odeslán jako sekretář na místo svého prvního diplomatického působení, a to do Argentiny. Z apoštolské nunciatury v Buenos Aires byl následně přeložen do Bruselu, kde krátce po vypuknutí první světové války zažil vpád německých jednotek.⁶⁰ V roce 1916 byl přeložen do Vídně, kde se stal sekretářem apoštolského nuncia Teodora Valfrè di Bonza. Zde se seznámil s agendou českých zemí a Slovenska, takže postupně pronikl do náboženských poměrů země svého budoucího působení.⁶¹

Jeho volba novým diplomatickým zástupcem Svatého stolce v Československu byla logická, protože představovala jistou kontinuitu z válečného období. Můžeme říci, že na prahu 20. let patřil Clemente Micara mezi vatikánské církevní hodnostáře, kteří do agendy českých zemí pronikli nejlépe. Po výše zmíněných schůzkách bylo rovněž důležité, že je nekonfliktní sekretář přijatelný pro československé představitele. Když poté pro něho požádal Svatý stolec dne 21. dubna 1920 o agrément, byl Clementu Micarovi jako prvnímu apoštolskému nunciovi v Československu krátce nato udělen. Dne 7. května byla apoštolská nunciatura v Praze konečně zřízena a Svatý stolec pověřil Clementa Micaru vedením diplomatické mise v Československu.⁶²

Těžkosti však provázely misi již od jejího počátku. Micarův úřad, nunciatura, nedisponoval v Praze samostatnou budovou, nýbrž sídlil v budově barokního Arcibiskupského paláce ze 17. století na Hradčanském náměstí nedaleko

⁶⁰ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 5, fascikl 17, f. 59.

⁶¹ HRABOVEC, *Slovensko a Svätá stolica 1918-1927 vo svetle vatikánskych prameňov*, s. 36.

⁶² Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (dále jen AMZV), fond Politické zprávy - Vatikán, 1920, Krofta 17. 8. 1920; PEJŠKA, Josef, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Hierarchický řád církevní*, II., Praha 1937, s. 172-173.

Pražského hradu. Ve stejné budově apoštolský nuncius rovněž bydlel, k čemuž došlo na základě dohody s pražským arcibiskupem Františkem Kordačem, který to považoval za velkou benevolenci i vysokou oběť ze své strany. Vatikánský zástupce tento diskomfort naopak považoval za nepříjemnou dočasnou záležitost, provizorium, jež jej s celým svým personálem uvádí do neblahé závislosti na pražském arcibiskupovi. Na tyto komplikace si Clemente Micara opakovaně stěžoval státnímu sekretariátu s argumentem, že v Praze nedisponuje vlastním bytem s kuchyní. Vadilo mu navíc, že žije pod neustálým dozorem pražského arcibiskupa Františka Kordače, přičemž nemůže volně přijímat návštěvy, aniž by o tom arcibiskup věděl. Se žádostí o pořízení vlastní reprezentativní budovy pro nunciaturu se obrátil Clemente Micara na československé biskupy v roce 1922, kdy jim předložil žádost o příspěvek na pořízení rezidence v domě U Labutí ze 14. století, jež se nacházela na Hradčanském náměstí v těsné blízkosti Arcibiskupského paláce, nicméně koupě domu se nerealizovala.⁶³ Vzájemné soužití pražského arcibiskupa a apoštolských nunciů působilo další vatikánským diplomatům potíže i ve druhé polovině 20. let.

Ještě dříve než byla zřízena zmíněná apoštolská nunciatura v Praze, oznámil na počátku roku 1920 ministr zahraničí Edvard Beneš státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu úmysl zřídit rovněž československé diplomatické zastoupení u Svatého stolce, s čímž vatikánští představitelé souhlasili. Prvním vyslancem Československa u Svatého stolce se na přání prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka stal čtyřiačtyřicetiletý historik, univerzitní profesor a diplomat Kamil Krofta, který krátce předtím vstoupil do diplomatických služeb mladé

⁶³ Archiv KDU-ČSL, fond Josef Doležal, karton 40; Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond Kancelář prezidenta republiky, sign T32/21 Zpráva čs. vyslanectví u Svatého Stolce ze 17. dubna 1923.

republiky. Na svoji misi ve Věčném městě byl jmenován v lednu 1920, do Říma přicestoval o dva měsíce později.⁶⁴

Římské prostředí nebylo Kamilu Kroftovi cizí, sám zde na počátku 20. století studoval jako mladý historik dokumenty vatikánských archivů. Před nástupem své diplomatické mise se Kamil Krofta stal řádným profesorem československých dějin se zvláštním zřetelem ke Slovensku na nově založené univerzitě v Bratislavě. Výběr jeho osoby, kterou upřednostnil prezident Tomáš Garrigue Masaryk před historikem a diplomatem Vlastimilem Kybalem, reformním knězem a profesorem pražské teologické fakulty Vojtěchem Šandou a historikem a profesorem pražské filozofické fakulty Josefem Pekařem, zaručoval vztah republiky ke Svatému stolci v duchu intencí budovatelů československého státu. Dne 18. února 1920 udělil Svatý stolec Kamilu Kroftovi agrément.⁶⁵

Československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta zahájil svoji diplomatickou činnost ve Věčném městě dne 12. března 1920. Dne 16. března přijal nového vyslance státní sekretář Pietro Gasparri a o šest dní později papež Benedikt XV.⁶⁶ Kamil Krofta stál na počátku své mise před mnoha

⁶⁴ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 5, fascikl 17, f. 17, Beneš Gasparri 28. 1. 1920; AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 544, f. 82, Micara Gasparri 4. 2. 1920; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1920, Krofta 31. 3. 1920.

⁶⁵ AAV, fond Státní sekretariát, rubrika 289, fascikl 1, f. 19, Gasparri Micarovi 18. 2. 1920; ŠMÍD, Marek, *Římské mise Kamila Krofta ve dvacátých letech 20. století*, in: *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918-1951*, eds. Jitka Rauchová a Bohumil Jiroušek, České Budějovice 2012, s. 94.

Mimořádný pramen pro poznání československo-vatikánských vztahů na přelomu 10. a 20. let představuje Kroftův vydaný *Diplomatický deník*.

⁶⁶ DEJMEK, Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920-1921). Kroftova vyslanecká mise v Římě*, *Český časopis historický* 91, 1993, č. 2, s. 226; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1920, Krofta 31. 3. 1920.

obtížnými úkoly církevně-politické povahy, jež mnohé musely být řešeny poprvé.

Palčivá záležitost, která významným způsobem zasahovala katolickou církev v Československu, a proto měla značný vliv i na československo-vatikánská diplomatická jednání, představovala otázka odluky církve od státu. Třebaže o ni Tomáš Garrigue Masaryk s americkými katolíky českého původu jednal ve Spojených státech amerických již v závěru války, bylo nyní na politických elitách mladé republiky, pro jaké uspořádání vztahů státu a církve se vysloví. Československý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta seznámil církevní představitele o úmyslu odluky církve od státu v prosinci 1920. Prohlásil, že by odluka měla proběhnout podle umírněného severoamerického či brazilského vzoru, nikoliv podle radikálního francouzského návrhu, v souladu s představami vatikánské strany. Clemente Micara nicméně při jednáních trval na tom, aby byla katolické církvi zaručena úplná svoboda výuky a vyznání, poskytnuta právní subjektivita a zaručena nezcizitelnost jejího majetku včetně jeho správy, přičemž závažná rozhodnutí podmiňoval souhlasem Svatého otce.⁶⁷

V únoru 1921 vyjádřil zájem na provedení odluky církve od státu před hodnostáři Svatého stolce rovněž ministr zahraničí Edvard Beneš, který prohlásil, že je odluka - s ohledem na zájmy vatikánské strany - přáním všech politických stran v Československu, což však již tehdy neodpovídalo skutečnosti. Mnohé české politické strany, např. agrární, odluku postupně, výměnou za udržení stávající katolické voličské základny, opustily, značné námitky vůči ní vznášelo i nábožensky tradicionalistické Slovensko. Pokud naděje na prosazení odluky postupně s ochabujícím porevolučním radikalismem klesaly, její myšlenku nicméně levicové kruhy v republice nikdy neopustily.⁶⁸

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ AA. EE. SS., fond Československo, III. období, fascikl 3, ff. 19-23, Micara Gasparrimu 10. 12. 1920, resp. ff. 28-30,

Další nedorozumění mezi československou vládou a církevní hierarchií představovala otázka jmenování biskupů, jež je v církevní historiografii označována jako tzv. boj o nominační právo. Zatímco Svatý stolec nesouhlasil s rozhodnutím československé vlády disponovat právy zaniklé habsburské monarchie, vzdát se výhradního práva na jmenování biskupů či se jakkoliv vyjadřovat k obsazování postů vysokých církevních hodnostářů, vláda se naopak snažila udržet si kontrolu nad osobnostmi nově jmenovaných biskupů a jejich loajalitou. Ve věci jmenování nových biskupů zastávala československá vláda stanovisko, že na základě recepčního zákona 11/1918, resp. na základě § 64 Ústavy Československé republiky ze dne 29. února 1920, disponuje právy bývalých rakousko-uherských panovníků, zakotvenými v zákoně 50/1874 r. z. o patronátním právu (§ 38), jež přešla na československou vládu, která tak může rozhodovat o volbě vysokých církevních hodnostářů, zejména arcibiskupů, biskupů a kanovníků.⁶⁹

Aby zabránil pronikání světské moci do výlučné církevních záležitostí, prohlásil dne 21. listopadu 1921 papež Benedikt XV. veškerá privilegia rakousko-uherských panovníků za zaniklá, čímž se toto rozhodnutí týkalo všech nových nástupnických států Rakousko-Uherska včetně Československa, avšak československá vláda tuto skutečnost odmítla uznat.⁷⁰

Micara Gasparrimu 2. 2. 1921; AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 10, fascikl 40, ff. 76-81, Micara Gasparrimu 2. 2. 1921.

⁶⁹ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1921, Krofta 28. 2. 1921; AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 13, ff. 58-65, Micara Gasparrimu 13. 1. 1923, resp. ff. 71-74.

⁷⁰ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1921, Krofta 30. 11. 1921; HRABOVEC, Emília, *Menovanie biskupov v kontexte bilaterálnych vzťahov*, in: *Osudy demokracie ve střední Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference, II.*, ed. Jaroslav Valenta, Praha 1999, s. 543; HRABOVEC, Emília, *Na pokraji prerušenia stykov. Kríza vo vzťahoch medzi Česko-Slovenskom a Svätou stolicou v roku 1921*, *Fidei et Patriae. Jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*, ed. Jozef M. Rydlo, Bratislava 2008, s. 275.

Napětí v československo-vatikánských vztazích proto v první polovině 20. let vzbuzovaly nominace církevních hodnostářů bez předchozí dohody s československou vládou, kdy ani jedna strana nehodlala ustoupit. Ministr zahraničí Edvard Beneš argumentoval tvrzením, že při obsazování československých diecézí disponuje vláda stejnými pravomocemi jako bývalá rakousko-uherská vláda, což státní sekretář Pietro Gasparri odmítal s tím, že se jedná o neodvolatelné ustanovení Svatého stolce, nikoliv politických představitelů dané země. Přesto se však v československé praxi prosadil jistý kompromis, kdy československá vláda mohla proti kandidátovi Svatého stolce z důvodů odlišnosti politických principů protestovat či jej dokonce odmítnout, pokud by ten usiloval o rozbití celistvosti státu.⁷¹

Další zásadní konfrontační linii představovalo uspořádání církevních poměrů na Slovensku, neboť z církevně-správního hlediska zůstala polovina slovenských diecézí - Ostrihom, Košice a Rožňava - rozdělena mezi Československo a Maďarsko. Správcem největší z nich - ostříhomské, na jejímž území žila ve více než čtyři sta farnostech třetina slovenských katolíků, byl ostříhomský arcibiskup a kardinál János Csernoch, původem Slovák (!).⁷² Ze slovenské části ostříhomské arcidiecéze byla v roce 1922 vytvořena trnavská administratura a do jejího čela v květnu téhož roku jmenován apoštolský administrátor s pravomocemi sídelního biskupa Pavol Jantausch.

Musíme zde současně doplnit, že úprava hranic diecézí nebyla přitom výlučnou záležitostí Slovenska, ale dotýkala se též území ve Slezsku a v jižních Čechách. Přestože byla otázka hranic diskutována v souvislosti s odlukou církve od státu již v roce 1922, teprve dne 1. října 1923 zmocnila ministerská

⁷¹ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 48, ff. 7-8, Gasparri Micarovi 26. 8. 1922.

⁷² DEJMEK, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem*, s. 225; HRABOVEC, *Na pokraji prerušenía stykov*, s. 263 a dále.

rada ministerstvo zahraničí, aby v souladu s ministerstvem školství a národní osvěty zahájilo jednání se Svatým stolcem o sjednocení hranic československých diecézí se státními hranicemi tak, aby československé diecéze nezasahovaly do zahraničních a zahraniční diecéze do československých. Ze třinácti československých diecézí jich sedm zasahovalo do zahraničí, přičemž současně devět zahraničních diecézí zasahovalo některými farnostmi do Československa.⁷³

Další těžkostí byla skutečnost, že v čele slovenských biskupství, ač bylo jejich území z velké části osídleno Slováky, stáli biskupové maďarského původu: v Nitře Vilmos Batthyány, v Banské Bystrici Farkas Radnay, ve Spiši Alexander Párvy, v Rožňavě Lajos Balás a v Košicích Augustín Fischer-Colbrie. Ačkoliv většina z nich na své posty rezignovala či krátce po skončení války zemřela, nitranský a banskobystrický biskup odmítali odejít. Československá vláda tento postoj, kdy někdejší uherská církevní hierarchie zůstávala na svém místě, vnímala jako provokaci. Rozhodla se proto tvrdě zakročit a Vilmore Batthyányho a Farkase Radnaye z Československa jako stoupence maďarizace vyhnala. Za tímto postupem stáli především ministr zahraničí Edvard Beneš a ministr s plnou mocí pro správu Slovenska Vavro Šrobár, aniž by tento krok předtím diskutovali se zástupci Svatého stolce.⁷⁴

Biskupové Vilmos Batthyány a Farkas Radnay se uchýlili na území Maďarska a žádali po Československu prostřednictvím maďarského vyslance u Svatého stolce Józsefa Somssiche roční penzi ve výši 150 000 korun československých. O finančním vyrovnání s biskupy jednal podsekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventura Cerretti

⁷³ AMZV, fond II. sekce MZV politická - 1. Běžná spisovna (1918-1939), karton 28, Černý 13. 10. 1923, resp. Bechyně 7. 7. 1923.

⁷⁴ ŠMÍD, Marek, *Otázka finančního odškodnění nitranského biskupa Vilmore Batthyányho po jeho odchodu z ČSR v roce 1919*, *Studia Historica Nitriensia* 22, 2018, č. 1, s. 225-238.

s vyslancem Kamilem Kroftou v listopadu 1920, přičemž československého vyslance přesvědčil, že je potřeba se o maďarské duchovní finančně postarat. Ten oprávněnost jejich požadavku uznal a vyvíjel společně s apoštolským nunciem Clementem Micarou tlak na československou vládu, aby oba biskupy z části svých ztracených statků finančně odškodnila. Důchody zmíněným kněžím odsouhlasila v témže roce i vláda, a to ve výši 10 000 francouzských franků ročně, jež jim měly být vypláceny od prosince 1920 po celý zbytek jejich života. Do roku 1924 však nebylo jasné, z jakých zdrojů budou jejich penze financovány, zdali z příjmů jejich bývalých biskupství, či ze státních zdrojů nebo z kombinace předchozích, a jak pravidelně se bude penze vyplácet. Než však mohlo dojít k uspokojivému vyřešení celé nepříjemné situace, Vilmos Batthyány v roce 1923 zemřel, aniž se slíbené penze dočkal, a Farkas Radnay se jejího vyplácení o rok později pro trapné průtahy raději vzdal.⁷⁵

Vzhledem ke skutečnosti, že z původních uherských biskupů nebyl po vzniku Československa v roce 1918 sesazen pouze Augustín Fischer-Colbrie, který tak zastával post košického biskupa až do své smrti v roce 1925, bylo nezbytné otevřít otázku duchovní správy jednotlivých diecézí a přistoupit k jednání o obsazení biskupských postů na Slovensku.⁷⁶ Následné rozhovory mezi představiteli československé a vatikánské strany ukázaly, nakolik se lišily nejen názory domácích a zahraničních představitelů, ale též českých a slovenských

⁷⁵ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1921, Krofta 15. 12. 1920, resp. Krofta 18. 12. 1920, resp. Niederle 1. 9. 1921; AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 592, f. 58, Micara Gasparrimu 16. 11. 1921, resp. f. 59, Gasparri Micarovi 2. 12. 1921; KROFTA, *Diplomatický deník*, s. 143; ČECHOVÁ, Františka, *Nitrianska diecéza v agende Ministerstva zahraničných vecí ČSR v Prahe a episkopát Karola Kmetka v období I. ČSR*, in: *Slovensko a Svätá stolica*, eds. Marta Dobrotková a Mária Kohútová, Trnava 2008, s. 267.

⁷⁶ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1920, Krofta 21. 4. 1920.

politických a církevních hodnostářů. Otázka obsazení tří slovenských a jednoho českého biskupského postu byla mimořádně složitá a vlekla se téměř celý rok 1920.

Teprve v listopadu 1920 oznámil Bonaventura Cerretti Kamilu Kroftovi definitivní kandidatury na jednotlivé slovenské stolce, když s nimi předtím vyjádřil souhlas i státní sekretář Pietro Gasparri: Mariána Blahu do Banské Bystrice, Karla Kmečka do Nitry a Jána Vojtaššáka do Spiše.⁷⁷ Mezi těmito kandidáty byli dva pretendenti vlády (Marián Blaha a Ján Vojtaššák), což bylo pro československou stranu velkým úspěchem, avšak pro budoucnost jmenování biskupů v republice nebezpečným precedentem. Zmínění první slovenští biskupové byli papežem Benediktem XV. jmenováni na zasedání tajné konzistoře dne 16. prosince 1920 a o dva měsíce později, dne 13. února 1921, za účasti apoštolského nuncia Clementa Micary, pražského pomocného biskupa Antonína Podlahy a pomocného královéhradeckého biskupa Karla Kašpara vysvěceni v piaristickém kostele sv. Ladislava v Nitře.⁷⁸

Neméně složitá jednání doprovázela obsazení českobudějovického biskupského stolce, který se uvolnil po smrti Josefa Antonína Hůlky v únoru 1920. Podobně jako v případě Slovenska se táhla téměř celý rok 1920 a stala se - na rozdíl od východní části republiky - vítězstvím vatikánské houževnatosti, jež byla ochotna ustoupit československé straně při obsazování některých biskupství na Slovensku. Na post biskupa na jihu Čech prosazoval Svatý stolec rozhodného a vzdělaného kněze s autoritou Šimona Bártu, jenž byl do značné míry protipólem zesnulého biskupa Josefa Antonína Hůlky. Dotazování čeští církevní představitelé, pražský arcibiskup, pomocný královéhradecký biskup, provinciál redemptoristů, vyšehradský kanovník či metropolitní kanovník u sv. Víta,

⁷⁷ AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 591, f. 43, Micara Gasparrimu 19. 10. 1920.

⁷⁸ ŠPIRKO, Jozef, *Církevné dejiny II.*, Turčiansky Sv. Martin 1943, s. 470.

favorizovali vesměs kněze a profesora náboženství na Jirsíkově gymnáziu v Českých Budějovicích Šimona Bárty, který měl za sebou římskou formaci a mnohaletou pastorační práci mezi mládeží. Vláda naopak favorizovala jiné kněze, např. Františka Vaněčka, Václava Kotrcha, Jana Budaře či Františka Jana Kroihera. Sporná záležitost byla uzavřena teprve v prosinci 1920, kdy Praha nakonec se jmenováním Šimona Bárty neochotně souhlasila. Nový českobudějovický biskup byl vysvěcen a intronizován v katedrálním chrámu sv. Mikuláše dne 20. února 1921.⁷⁹

Ke změně na biskupském postu došlo rovněž v Hradci Králové, kde byl nejvyšším představitelem diecéze jmenován dne 13. června 1921 Karel Kašpar, někdejší generální vikář, jenž byl již na jaře předchozího roku jmenován titulárním biskupem bethleémským a královéhradeckým pomocným biskupem.⁸⁰

Nebyla to nicméně pouze otázka českých a slovenských biskupských stolců, jež byla s vatikánskou stranou diskutována, ale rovněž obsazení řeckokatolických biskupství v Prešově a v Mukačevu na Podkarpatské Rusi. Když opustil po roce 1918 Československo prešovský biskup Štefan Novák, nahradil jej na tomto postu v červnu 1922 križevacký biskup slovenského původu Dionýz Nyaradi, který se stal apoštolským administrátorem v Prešově. Druhý ze zmíněných, mukačevský biskup Antal Papp, zůstal na svém místě, nicméně se stal pro svůj maďarský původ terčem útoků. Jeho pozici navíc ztěžovala skutečnost, že po roce 1918 odmítal složit slib věrnosti Československé republice, takže se jej Praha vláda následně pokusila odvolat. Jednáním o mukačevském stolci byl pověřen apoštolský nuncius Clemente Micara, který však narážel na

⁷⁹ ŠMÍD, Marek, *Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky v roce 1920*, Jihočeský sborník historický 83, 2014, s. 321-335.

⁸⁰ AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1920-1939, karton 3, Hobza 6. 6. 1921.

liknavost československé strany, jíž nevyhovovali kandidáti navrhovaní Svatým stolcem.⁸¹

Pappovým nástupcem se stal v červenci 1924 Peter Gebej, rusínský řeckokatolický církevní hodnostář a politik, jenž po vzniku Československé republiky odmítal maďarizační politiku uherské vlády na Podkarpatské Rusi, přičemž zdůrazňoval loajalitu k Československu.⁸²

Paralelně s otázkou obsazení biskupských stolců jednal československý vyslanec Kamil Krofta o zřízení teologické fakulty v Bratislavě, v čemž jej bezprostředně po převratu podporovala československá vláda, zejména politik, kněz a referent pro církevní záležitosti na ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska Karol Anton Medvecký a pražský arcibiskup František Kordač. Svatý stolec se však obával odborných i morálních kvalit profesorů, jež na jednotlivé katedry navrhla československá vláda v roce 1919, a proto brzké zřízení teologické fakulty na počátku 20. let vzhledem k politicko-náboženským okolnostem v zemi nedoporučoval.⁸³

Námítky Svatého stolce vůči brzkému zřízení fakulty lze rozdělit do tří zásadních okruhů: 1. není dostatečně postaráno o vzdělání kněží podle Kodexu kanonického práva, 2. status nevyhovuje současným pedagogickým představám, zejména v rozsahu učiva některých předmětů a 3. učitelský sbor není

⁸¹ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1921, Krofta 28. 2. 1921, resp. 16. 3. 1921; AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1920-1939, karton 1; AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 31, f. 29, Micara Gasparrimu 20. 1. 1923; AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 29, fascikl 131, ff. 43-44, Micara Gasparrimu 20. 1. 1923.

⁸² AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1920-1939, karton 1, resp. karton 34; AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 29, fascikl 131, ff. 302-309, Micara Gasparrimu 25. 5. 1925.

⁸³ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 23, fascikl 100, f. 31; HRABOVEC, Emília, *Dlhá cesta k Rímskokatolíckej bohosloveckém fakulte v Bratislave*, Bratislava 2008.

výsledkem přání biskupů, takže přetrvávají pochybnosti o spolehlivosti jednotlivých pedagogů.⁸⁴

V listopadu 1921 sdělil státní sekretář Pietro Gasparri československému vyslanci u Svatého stolce Kamilu Kroftovi, že pro zřízení nové teologické fakulty chybějí na Slovensku podmínky, neboť je předcházející středoškolská formace naprosto nedostatečná, a apoštolský nuncius se rozhodl jednání zdržovat. Otázka teologické fakulty byla prozatím odložena a otevřena až po více než deseti letech, v listopadu 1934, kdy se československá vláda usnesla, že fakulta bude otevřena teprve po dohodě se Svatým stolcem. Nevyjasněná zůstávala zejména otázka spravování fakulty a způsob obsazování jednotlivých jejích kateder osobami, jež nepovažovaly církevní kruhy z pedagogicko-vědeckého hlediska za příliš kompetentní. Konečného souladu mezi československou vládou a Svatým stolce bylo dosaženo dne 20. srpna 1935, takže nová fakulta byla otevřena počátkem akademického roku 1936/1937.⁸⁵

Třebaže to byly především náboženské poměry Slovenska, jež se staly předmětem složitých diskuzí představitelů československé a vatikánské strany, obavy Svatého stolce vzbuzovalo na přelomu 10. a 20. let zejména pnutí v rámci katolické církve v Čechách. Krátce po vzniku Československa se aktivizovala Jednota katolického duchovenstva, jež prosazovala reformní myšlenky českého kléru (zřízení českého patriarchátu, účast laiků na řízení církve, liturgie v národním jazyce, úprava patronátního práva, reforma kněžského studia atd.), které neváhala v červenci 1919 osobně předložit Benediktu XV. Když papež požadované reformy odmítl, rozhodla se většina radikálních členů Jednoty vytvořit novou církevní organizaci,

⁸⁴ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1920, Krofta 30. 8. 1920.

⁸⁵ HRABOVEC, Emília, *Formácia kléru a výzvy 20. storočia očami Svätej stolice*, in: *Katolícka bohoslovecká fakulta v Bratislave 1936-1989*, eds. Emília Hrabovec a kol., Trnava 2011, s. 26.

nezávislou na Římu. Ta vznikla jako Církev československá dne 8. ledna 1920 v Národním domě na Smíchově v Praze, o tři dny později byla nově vzniklá církev veřejně vyhlášena v kostele sv. Mikuláše na Starém Městě.⁸⁶

Reakce Svatého stolce, pro nějž byli reformní kněží zcela nepřijatelní, neboť prosazovali požadavky neslučitelné s doktrínou a disciplínou katolické církve, následovala téměř okamžitě. Dne 15. ledna 1920 papež Benedikt XV. exkomunikoval nejen kněze Karla Farského, ale též další duchovní, zakladatele nové církve, stejně jako každého, kdo do Církve československé vstoupil. O čtrnáct dní později odeslal papež pražskému arcibiskupovi Františku Kordačovi list, v němž jej vyzval, aby sám zjednal nápravu ve věcech, které ohrožují integritu katolické církve. Schismaticům zakázal účast na přijímání a navrhl vyloučení Jednoty ze společenství věřících. Československá vláda uznala Církev československou dne 15. září 1920.⁸⁷

Předmětem rokování československé a vatikánské strany se tak stal nejen osud nových členů Církve československé, její směřování a její duchovně-náboženské ukotvení, ale též praktická otázka kostelů, jež nové církvi pro bohoslužby chyběly. Návrh zákona o používání kostelů z roku 1922 jí měl zajistit dočasné používání kostelů jiných církví, tj. především katolických, avšak ten nebyl nikdy schválen, proto Církev československá využívala některé údajně nepoužívané kostely katolické církve. Proti tomuto stavu protestoval nuncius Clemente Micara, který papežovými ústy zopakoval, že jsou kostely majetkem katolické církve a byly vybudovány

⁸⁶ ŠMÍD, Marek, *Čtvrtek 8. ledna 1920. Rubikon reformního katolicizmu?*, Theologická revue. Čtvrtletník Univerzity Karlovy v Praze – Husitské teologické fakulty 88, 2017, č. 2, s. 137-153.

⁸⁷ AMZV, fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1920-1939, karta 27; KROFTA, *Diplomatický deník*, s. 78, 302; AA. EE. SS., fond Rakousko-Uhersko, III. období, fascikl 544, ff. 47-56, Micara Gasparrimu 22. 1. 1920; MAREK, *České schisma*, s. 69.

katolíky pro katolický kultus, takže nesmí být církvi odňaty a používány Církví československou. Československá vláda s tímto krokem simultánního využívání kostelů též oficiálně nesouhlasila, nicméně si v celé záležitosti počínala liknavě a pro narovnání poměrů příliš neučinila. Československý vyslanec Kamil Krofta zmíněnou situaci s církevními představiteli opakovaně diskutoval, přičemž se snažil, aby Svatý stolec na některé sporné jevy pohlížel rovněž českou optikou, tedy je vnímal ve středoevropském prostoru v kontextu daného nábožensko-politického vývoje.⁸⁸

Státní sekretář Pietro Gasparri si československému diplomatu Kamilu Kroftovi opakovaně stěžoval v průběhu roku 1921, že Svatý stolec považuje obsazení katolických kostelů schizmatiky, jak nazýval dříve refomní kněze a nyní věřící Církve československé, za evidentní porušení vlastnického práva. S jistým pochopením a tolerancí však odmítal celý spor řešit silou, čímž v podstatě akceptoval dočasné simultánní užívání kostelů i postoj českých politických elit včetně Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše.⁸⁹

Československá vláda neviděla za této situace jiné východisko než od simultánního využívání kostelů, jež působovalo napětí mezi věřícími, ustoupit a raději přejít k finanční podpoře Církve československé, jež ji umožnilo výstavbu nových kostelů.⁹⁰ Celý dlouhý spor se táhl až do konce 30. let 20. století, kdy již Církev československá disponovala dostatečným množstvím nových sborů na to, aby vrátila katolické církvi všechny dříve užívané objekty.

⁸⁸ MAREK, Pavel, *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica. Sborník prací historických 34, 2008, s. 59-73.

⁸⁹ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 12, fascikl 45, ff. 11-13, Gasparri Micarovi 3. 3. 1921.

⁹⁰ Do roku 1930 postavili věřící Církve československé přes šedesát nových sborů, šest starších upravili a více než čtyřicet rozestavěli.

Co se týká politického katolicismu, ten reprezentovaly v zemi především Šrámkova *Československá strana lidová* a Hlinkova *Slovenská ľudová strana*. V první fázi postupovaly obě strany v rámci společného parlamentního klubu společně, později se pro odlišné přístupy k otázce slovenské autonomie rozešly a vydaly se každá jiným směrem. Šrámkova strana se profilovala jako státotvorná demokratická síla, jež byla součástí většiny vládních koalic 20. a 30. let, Hlinkova strana směřovala do opozice, většinu času zůstávala nestátotvorná, přičemž postupně sílily sympatie některých jejích představitelů k autorativnímu způsobu vlády. Pokud Svatý stolec vnímal po vzniku československého státu *Československou stranou lidovou* za stranu, jež dobrovolně ustupuje z náboženských pozic, jeho názor změnil československý vyslanec Kamil Krofta v říjnu 1921. Během osobní schůzky přesvědčil státního sekretáře Pietra Gasparriho, že účast Jana Šrámka a katolických ministrů v československé vládě slouží ku prospěchu katolicismu, neboť vylučuje násilné řešení církevních otázek. Vatikán tehdy upustil od jednoznačné podpory Andreje Hlinky a zohlednil Šrámkovo angažmá v rámci koaličního tábora ve vládě mladé republiky.⁹¹

Ostatně Iudáci jen velmi těžce nesli ústupnost českých katolíků, které obviňovali z nedostatku energie a přátelství se socialistickým táborem, lhostejnosti k zabírání katolických kostelů, pasivního postoje k úpadku náboženského života a rozšiřování husitské sekty. Deník *Slovák* útočil na Jana Šrámka, že podřizuje zájmy katolické církve národnostním hodnotám a svou liknavostí znemožňuje obrodu katolicismu v Čechách. Na druhé straně Jan Šrámek odmítal otevřený radikalismus Slovenské ľudové strany, neboť usiloval o kompromisy a chtěl, aby byla jeho strana součástí vládní

⁹¹ AAV, Apoštolská nunciatura v Československu, busta 9, fascikl 36, f. 5, Gasparri Micarovi 29. 12. 1921.

většiny. Zatímco Jan Šrámek považoval Hlinkův požadavek po autonomii za neblahý protičeskoslovenský nástroj, za nějž jej častokrát kritizoval, Andrej Hlinka naproti tomu obviňoval české katolíky z nedostatku energie a z toho, že jsou nepochopitelně lhostejní k zabírání katolických kostelů a k rozšiřování husitské sekty, jak označoval vznikající Církev československou.⁹²

Ačkoliv bylo Kroftovo působení na postu československého vyslance u Svatého stolce s ohledem na probíhající rokování, oboustranné těžkosti i budování pozitivního obrazu republiky úspěšné, jeho mise ve Věčném městě byla poměrně krátká. Ministr zahraničí Edvard Beneš považoval jeho úkoly za víceméně splněné a rozhodl se jej přeložit na exponovanější post, a to do funkce československého vyslance ve Vídni (1922-1925) a později v Berlíně (1925-1927). O změně na postu vyslance ve Vatikánu se Svatý stolec dozvěděl na přelomu září a října 1921, kdy státní sekretář Pietro Gasparri informoval apoštolského nuncia v Praze Clementa Micaru.⁹³ Byl to právě Kamil Krofta, kdo přispěl k navázání i rozvíjení diplomatických vztahů mladého československého státu se Svatým stolcem. Ten si jeho osobnosti v meziválečném Československu vážil - jeho renomé nepošramotila ani skutečnost, že byl československý vyslanec protestant a svobodný zednář.⁹⁴

Novým československým vyslancem u Svatého stolce se stal dvaadvaceticetiletý právník a diplomat Václav Pallier, jenž po studiu na právnické fakultě Univerzity Karlovy působil u zemského soudu v Praze, od roku 1910 jako soudce. V době první světové války sloužil v rakouské armádě. Po vzniku

⁹² AAV, fond Státní sekretariát, rubrika 160, fascikl 1, f. 45.

⁹³ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 9, fascikl 38, f. 6, Gasparri Micarovi 6. 10. 1921.

⁹⁴ ŠMÍD, Marek, *Všeobecný strach Vatikánu ze svobodných zednářů v ČSR*, Historica Olomucensia. Sborník prací historických 40, 2011, s. 125, 136.

Československa pracoval na prezidiu ministerské rady a v roce 1920 nastoupil na ministerstvo zahraničních věcí. Vatikánská mise od dubna 1922 byla jeho první zahraniční zkušeností. Po jejím uzavření působil v letech 1927-1933 v Maďarsku a 1935-1939 v Řecku. Jeho jmenování vyslancem u Svatého stolce bylo zřejmě improvizovaným rozhodnutím ministra zahraničí Edvarda Beneše než výsledkem promyšlené dlouhodobé jednotné linie směrem ke Svatému stolci.⁹⁵

Krátce po odjezdu vyslance Kamila Krofty z Říma se uzavřela rovněž Micarova mise. K jejímu konci přispělo do značné míry napětí v československo-vatikánských jednáních, která se dostala do slepé uličky, a hrozila dokonce přerůst v přerušení diplomatických styků. Vleklé a neplodné diskuze o nábožensko-církevních záležitostech na Slovensku a Podkarpatské Rusi v letech 1921-1922, kdy přijatelného kompromisu bylo dosahováno teprve po úmorných měsících, apoštolského nuncia Clementa Micaru vyčerpaly a on se začal cítit v Praze nespokojen. K tomu současně přispěla nunciova klesající prestiž u domácího kléru, československé vlády i u představitelů politického katolicismu.⁹⁶

V květnu 1923 jmenoval papež Pius XI. Clementa Micaru apoštolským nunciem v Bruselu, kde již dříve jako sekretář nunciatury působil, čímž se jeho československá mise po více než třech letech definitivně uzavřela. Jako výraz poděkování za jeho činnost v republice mu prezident Tomáš Garrigue Masaryk udělil po uzavření československé mise Řád Bílého lva. V roce 1946 byl kreován kardinálem a o čtyři roky později se stal podprefektem Kongregace Ritů a generálním papežským vikářem římské diecéze. Clemente Micara, první apoštolský

⁹⁵ DEJMEK, Jindřich a kol., *Diplomacie Československa*, II. (Biografický slovník československých diplomatů /1918-1992/, Praha 2013, s. 183.

⁹⁶ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1922, Pallier 1. 9. 1922, res. 1923, Pallier 31. 1. 1923.

nuncius v Československu, zemřel dne 11. března 1965 v Římě ve věku 85 let.⁹⁷

Mimořádně zajímavý příspěvek pro československo-vatikánská rokování i pohled vatikánského diplomata na dění v Československu po roce 1918 zprostředkovává Micarova závěrečná zpráva z června 1923. Je očitým svědectvím účastníka dějství, který se v letech 1919–1923 osobně účastnil mnoha československo-vatikánských jednání a jednal s domácími církevními a politickými představiteli země. Je současně svědectvím kněze, který musel v praktické rovině sloučit představy Svatého stolce, domácího katolického kléru i vlády československé republiky. Informoval v ní o poválečných náladách v republice, okolnostech vzniku republiky či významných osobnostech politického života země. Zvláštní pozornost věnoval Clemente Micara politickému stranictví, výsledkům parlamentních a komunálních voleb a vládním koalicím. Sledoval současně podmínky soužití Čechů a Slováků i otázku národnostních menšin. Mezi nejcennější pasáže patří skvělá analýza jednotlivých diecézí v republice. V závěru zprávy shrnul vatikánský diplomat nedořešené církevně-náboženské záležitosti, jež představovaly úkoly pro jednání mezi jeho nástupcem a československou vládou.⁹⁸

⁹⁷ HRABOVEC, Emilia, *Der heilige Stuhl und die Tschechoslowakei 1938–1939*, in: *Der Heilige Stuhl in den internationalen Beziehungen 1870–1939*, ed. Jörg Zedler, II., München 2010, s. 335; FERRARI, Francesco Luigi, *Lettere e documenti inediti*, I., Roma 1986, s. 448; SPINOSA, Antonio, *Pio XII. Un papa nelle tenebre*, Milano 2004, s. 170.

⁹⁸ ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 437–468.

3. Éra apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho (1923-1928)

Nový apoštolský nunciatus Francesco Marmaggi, který přicestoval do Prahy v srpnu 1923, se narodil dne 31. srpna 1876 ve čtvrti Trastevere (Zátibeří) v Římě. Po studiu na Papežské univerzitě sv. Apolináře v Římě byl v roce 1900 v bazilice Svatého Jana v Lateránu vysvěcen na kněze. Před vstupem do služeb apoštolské kurie vyučoval na stejnojmenné univerzitě. V roce 1904 vstoupil jako koncipista do státního sekretariátu Svatého stolce, přičemž v letech 1908-1917 zastával post podsekretáře Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, jež představuje tzv. vnější sekci státního sekretariátu soustředěnou na diplomacii a vztahy katolické církve s vládami cizích států, kdy krátce dokonce zastupoval státního sekretáře Pietra Gasparriho. Před první světovou válkou se Francesco Marmaggi, společně se zmíněným státním sekretářem a právníkem Pietrem Gasparriem, podílel na kodifikaci nového Kodexu kanonického práva a výrazně přispěl k uzavření konkordátu se Srbskem v červnu 1914, za což obdržel řád svatého Sávy. Vysokým vatikánským představitelům byla sympatická jeho rozhodná energická povaha, hluboké vzdělání i upřímné sociální cítění, které byly do značné míry protiváhou črtů jeho předchůdce Clementa Micary. V říjnu 1920 byl Francesco Marmaggi vysvěcen arcibiskupem v Drinopoli a jmenován apoštolským nunciem v Bukurešti, kde působil až do roku 1923. Ačkoliv se apoštolským nunciem v Praze stal dne 30. května, pověřovací listiny předal prezidentu republiky Tomáši Garriguovi Masarykovi na Pražském hradě teprve dne 20. září ve 12.00 hodin.⁹⁹

⁹⁹ Slováček, 26. 8. 1923; HRABOVEC, Emília, *Die Nuntien in der Tschechoslowakei. Clemente Micara, Francesco Marmaggi, Pietro Ciriaci und Saverio Ritter*, in: Eugenio Pacelli als Nuntius in Deutschland. Forschungsperspektiven und Ansätze zu einem

Důvodem Marmaggiho odchodu z první mise byl jeho ostrý diplomatický konflikt, kde se při korunovaci krále Ferdinanda I. v Alba Iulia v Sedmihradsku v roce 1922 dostal do střetu s částí rumunského řeckokatolického kléru. Po něm se jeho pozice v zemi ukázala jako neudržitelná, což však mělo zůstat před československými představiteli utajeno, aby Praha nepovažovala jeho novou misi za výsledek trestu ze strany Vatikánu, nicméně přátelské československo-rumunské diplomatické vztahy v rámci Malé dohody tuto skutečnost utajit nedokázaly.¹⁰⁰

Úkoly Marmaggiho mise byly dopředu dány jak Micarovou závěrečnou zprávou, o níž jsme hovořili výše, tak instrukcemi státního sekretariátu Svatého stolce. Sekretář Svaté konzistoře Gaetano De Lai nového apoštolského nuncia v Praze stručně instruoval o jeho prioritách již při prvním rokování s československou stranou. Francesco Marmaggi měl podle něho uchovat jednotu víry proti nebezpečí schismatické agitace, rozvíjet pastorační praxi mezi obyvatelstvem, podporovat farní život věřících, pokračovat v boji proti Sokolu, probouzet zájem o kněžská povolání, zachovat církevní majetek v co nejvyšší možné míře a dořešit otázku kněze Karla Antona Medveckého. Současně nový apoštolský nunciatus obdržel podrobné instrukce, jak postupovat na Podkarpatské Rusi, kde byly politicko-náboženské poměry odlišné od zbytku republiky.¹⁰¹

Proto Francesco Marmaggi bezprostředně po příjezdu do Československa pokračoval v činnosti svého předchůdce, kdy Svatý stolec seznamoval s církevními poměry v diecézích, zejména na východě republiky, s duchovním ovzduším v zemi,

internationalen Vergleich, ed. Hubert Wolf, München - Wien 2012, s. 185.

¹⁰⁰ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Jelen 7. 9. 1927; Čech, 18. 7. 1924; AMZV, fond II. sekce MZV politická - 1. Běžná spisovna (1918-1939), karta 27.

¹⁰¹ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 30, fascikl 135, f. 141, De Lai Marmaggiho 30. 6. 1923, resp. ff. 143-146.

politickým děním, nábožensko-církevními postoji významných politických představitelů atd. Pozorně nový apoštolský nuncius sledoval i etablování Církve československé, jejíž první řádný sjezd se konal na Smíchově v Praze v srpnu 1924, přičemž s jistým zadostiučiněním referoval zejména o štěpení uvnitř mladé církve. V létě 1924 se vatikánský zástupce zúčastnil zasedání čtvrtého unionistického kongresu na Velehradě, a to dokonce ve funkci jeho protektora.¹⁰²

Poněvadž se měl Francesco Marmaggi zabývat rovněž náboženskými záležitostmi Slovenska a Podkarpatské Rusi, domníval se, že je potřeba do nich proniknout především osobně. Udržoval proto kontakty s církevními představiteli na východě země, kam se několikrát vypravil. Mezi nejvýznamnější cesty patřila Marmaggiho účast na eucharistickém kongresu v Bratislavě v srpnu 1924. Na slavnostní události za účasti více než sto padesáti tisíc věřících participovaly mnohé významné osobnosti slovenského církevního života, např. Marián Blaha, Augustín Fischer-Colbrie a Ludovít Okánik. Vrcholným duchovním zážitkem byla pontifikální mše, jíž na náměstí Svobody v neděli 24. srpna celebroidli Francesco Marmaggi a zmíněný banskobystrický biskup Marián Blaha.¹⁰³

Současně se Francesco Marmaggi pustil do prací na mezinárodní dohodě mezi Československem a Svatým stolcem v podobě jistého modu vivendi, jenž mohl být na počátku 20. let považován za předběžnou podobu budoucího konkordátu. Marmaggiho dohodu pro její mimořádný význam podporovali jak ministr zahraničí Edvard Beneš, tak bývalý vyslanec u Svatého stolce Kamil Krofta. Pokud Svatý stolec uzavřel ve 20. letech četné konkordáty s evropskými zeměmi, v roce 1922 s Lotyšskem, 1924 s Bavorskem, 1925 s Polskem, 1927 s Rumunskem a Litvou a

¹⁰² AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1924, Pallier 6. 9. 1924.

¹⁰³ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 45, fascikl 322, ff. 40-44.

1929 s Itálií a Pruskem, Československo zřejmě nemělo být výjimkou.¹⁰⁴

Marmaggiho rozpracovaný návrh s názvem *Modus vivendi mezi československou vládou a Svatým stolcem* byl československé vládě předložen v květnu 1925, neshody mezi představiteli katolické církve a vládou i události léta téhož roku však jeho projednávání oddálily.¹⁰⁵

Paralelně s pracemi na konkordátu jednala *Komise pro úpravu hranic diecézí římskokatolických a řeckokatolických dle hranic státních při ministerstvu školství a národní osvěty*. Cílem úpravy bylo zrušit pravomoci cizích církevních hodnostářů na území Československa, především na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Jednání se však z celé řady příčin protahovala, zejména pro nesoulad československé strany s představami Svatého stolce a odpor maďarské vlády i ostřihomského arcibiskupa a kardinála Jánose Csernocha, v létě 1925 se fakticky zastavila. Obnovena byla teprve na počátku roku 1927.¹⁰⁶

Krize léta 1925 ostatně nebyla nečekaným krachem československo-vatikánských diplomatických styků, ale gradovala přinejmenším od počátku zmíněného roku. Za její symbolický počátek můžeme považovat pastýřský list slovenských biskupů z listopadu 1924, který pod hrozbou přísných církevních trestů zakazoval katolíkům členství v socialistických, komunistických a anarchistických stranách a spolcích včetně Sokola. Třebaže se inspiroval podobnými listy západoevropských biskupů z přelomu 10. a 20. let 20. století, jednoznačně vstupoval do politické sféry a nepřímo usiloval o podporu Slovenské ľudové strany před blížícími se

¹⁰⁴ FONTENELLE, René, *Jeho Svatost Pius XI.*, Praha 1937, s. 242-243; HOBZA, Antonín, *Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a přítomný stav*, Praha 1931, s. 122-134.

¹⁰⁵ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1924, Pallier 31. 5. 1924; HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 548; HRABOVEC, *Menovanie biskupov v kontexte bilaterálnych vzťahov*, s. 552.

¹⁰⁶ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 27.

parlamentními volbami v Československu. Československá vláda se silným zastoupením socialistických ministrů považovala pastýřský list za politicky zamýšlený útok proti ní a tvrdě jej kritizovala jako nespravedlivý; objevila se dokonce spekulace, že autorem zmíněného listu je apoštolský nuncius Francesco Marmaggi.¹⁰⁷

Radikalizovanou odpověď československé vlády představoval zákon o svátcích a památných dnech republiky Československé (zákon č. 65/1925 Sb.), kterým byly zrušeny některé církevní slavnosti (svátky Božího těla, sv. Petra a Pavla a Neposkvrněné početí Panny Marie) a zavedeny nové (sv. Václav, sv. Cyril a sv. Metoděj, Jan Hus). Státní sekretář Pietro Gasparri proti jeho návrhu i přijetí ostře protestoval, přičemž označil oslavu dne Jana Husa za projev „nepřátelství vůči katolíkům a Svatému stolci.“¹⁰⁸ Poté co se československá strana postavila na stranu Jana Husa, označil dne 4. dubna 1925 vatikánský hodnostář československo-vatikánský poměr za chladný a povolal apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho do Říma. Ministr zahraničí Edvard Beneš postup Svatého stolce odmítl a nazval jej vměšováním do vnitřních záležitostí republiky. Pokud si ministr zahraničí přál napjatou situaci vyřešit smírnou cestou, odmítal však přehodnotit československý postoj k osobnosti Mistra Jana Husa a odvolat účast prezidenta republiky a předsedy vlády na oslavách, neboť

¹⁰⁷ Slováček, 28. 12. 1924; *Lidové listy*, 31. 12. 1924; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1925, Pallier 17. 1. 1925, resp. 1. 2. 1925; HRONJÁK, Lubomír, *Postoj Československé strany lidové voči pastierskemu listu slovenských biskupov v roku 1924*, in: „Bílá místa“ v dějinách Československé strany lidové. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009), eds. Pavel Marek a kol., Olomouc 2009, s. 109.

¹⁰⁸ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 55, f. 16, Gasparri Marmaggiho 1. 3. 1925; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1925, Pallier 13. 3. 1925.

ji nepovažoval za nepřátelské gesto vůči Svatému stolci, ale poctu významné osobnosti českých dějin.¹⁰⁹

Ačkoliv Husova tradice ožila na počátku 20. století, zesílila zejména v době formování legií během první světové války. Byl to právě nejvýraznější představitel českého, respektive československého odboje Tomáš Garrigue Masaryk, který ve švýcarské Ženevě v roce 1915 připomněl pět set let od jeho mučednické smrti. Husovo jméno se následně stalo symbolem hrdinství a odvahy, proto po něm byl např. pojmenováván i střelecký pluk - pluk Mistra Jana Husa. V době války tak byly nejen zapomenuty Husovy výtky na adresu katolické církve, ale naopak jimi bylo argumentováno pro větší zápal a odhodlání našich vojáků-legionářů vůči nepříteli. V prostředí československé republiky, kde se Jan Hus od roku 1920 připomínal každoročně, vnímalo liberální prostředí Jana Husa nikoliv jako náboženského reformátora, ale jako bojovníka za český národ, tedy národnostní optikou. V této myšlence je podporoval i Tomáš Garrigue Masaryk, který Mistra Jana Husa již od 19. století považoval za významného českého demokratického bojovníka proti autoritativnímu Římu.¹¹⁰

Ačkoliv apoštolský nuncius Francesco Marmaggi žádal o přijetí u ministra zahraničí těsně před samotnými oslavami, Edvard Beneš jej přijal teprve v den slavnosti dne 6. července v 10.00 hodin, kdy prohlásil, že účast prezidenta republiky i předsedy vlády na oslavách nejsou oficiální a zopakoval, že oslavy nejsou pojímány jako útok proti Svatému stolci. Nuncius však v oslavách viděl urážku bez ohledu na jejich oficiálnost.

¹⁰⁹ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1925, Pallier 4. 4. 1925; EHRENBERGER, Tomáš, *Husovy oslavy v roce 1925 jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem*, in: *Marginalia Historica. Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy 5*, 2002, s. 173-174.

¹¹⁰ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 1, ff. 11-12, Micara Gasparrimu 18. 3. 1920; ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 18; HERBEN, Jan, *T. G. Masaryk. Život a dále prezidenta Osvoboditele*, Praha 1938, s. 147 an.

Stěžoval si na nedostatečné vysvětlení incidentu ze strany vlády, přednesl Edvardu Benešovi protest a sdělil mu, že bude muset okamžitě odcestovat do Říma.¹¹¹

Když se proto staly oslavy Jana Husa dne 6. července 1925 celonárodní manifestací a na mnoha místech se proměnily v protikatolické demonstrace, považoval nuncius za povinnost dostát příkazu udělenému Svatým stolcem, hlavní město dne 6. července opustit a odcestovat do Říma. Svatý stolec následně v republice zastupoval chargé d'affaires Antonino Arata, absolvent Papežské diplomatické akademie, který působil jako sekretář apoštolské nunciatury v Praze od července 1921.¹¹²

Třebaže nunciův odjezd neznamenal oficiální přerušeni diplomatických styků mezi Československem a Svatým stolcem, byl vatikánskou stranou vnímán jako důrazný protest papežova zástupce vůči událostem, k nimž došlo dne 6. července 1925. Česká veřejnost v Marmaggiho akci naopak spatřovala důsledek neblahého vměšování Svatého stolce do událostí v zemi a považovala ji za provokaci. Když o čtyři dny později opustil Řím také československý vyslanec Václav Pallier, diplomatické zastoupení u Svatého stolce nadále vedl chargé d'affaires Eduard Jelen. Následně se v Československu rozpoutala tzv. Marmaggiho aféra, která dosáhla svého vrcholu v červenci a srpnu 1925 a intenzívně zasáhla domácí politickou scénu. Zapříčinila hlubou vnitropolitickou krizi, jejímž vyvrcholením se stala demise národně-socialistického ministra železnic Jiřího Stříbrného. Otázkou nicméně zůstává, zdali bylo formální přerušeni diplomatických styků mezi Prahou a Římem

¹¹¹ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 1, f. 7.

¹¹² AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 57, f. 11, Gasparri Marmaggimu 4. 7. 1925; Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí - výstřižkový archiv, karta 1596.

hlavním či vedlejším důsledkem napětí ve vzájemných vztazích, k němuž by zřejmě došlo za jiných okolností i jindy.¹¹³

Přehnaná reakce Svatého stolce byla nyní kritizována jak československou levicí, tak pravicí a téměř veškerým tiskem s výjimkou katolického. Národně-socialističtí poslanci dokonce označili odjezd apoštolského nuncia z Prahy za útok vůči prezidentu republiky Tomáši Gariguu Masarykovi a Československu a žádali úplné přerušeni diplomatických styků s Vatikánem, někteří radikálové pak dokonce odluku církve od státu.¹¹⁴

Třebaže dne 1. srpna 1925 vydali čeští biskupové pastýřský list, v němž protestovali proti oficiálnímu vnímání Jana Husa a zneužívání jeho jména pro protikatolické výpady, československá vláda považovala svátek za vnitropolitickou záležitost. Ne však všichni biskupové českých a moravských diecézí - na rozdíl od slovenských - byli jednotní, např. litoměřický biskup Josef Gross a brněnský biskup Norbert Klein byli proti jeho publikování.¹¹⁵

Ačkoliv se vstřícné postoje obou stran k jednání ukázovaly již od podzimu 1925, kdy Svatý stolec sondoval ochotu československé strany k urovnání vzájemného sporu, trvalo ještě dlouho, než byly sporné body precizovány a dosaženo potřebného kompromisu. V závěru roku 1925 bylo apoštolskému

¹¹³ AMZV, fond II. sekce MZV politická - 1. Běžná spisovna (1918-1939), karton 28, Roztočil 18. 7. 1925; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1925, Pallier 13. 7. 1925.

¹¹⁴ Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, fond Národní shromáždění 1920-1939, parlamentní tisk č. 5.259 (I. volební období).

¹¹⁵ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 59, f. 50, Arata Gasparrimu, Praha 6. 8. 1925; Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí - výstřižkový archiv, karton 1595, Čech 19. 8. 1925, České Slovo 18. 8. 1925, Národní listy 19. 8. 1925.

nunciiovi Francescu Marmaggimu československou stranou sděleno, aby s obnovením své diplomatické mise v Praze nepočítal.¹¹⁶

Byla to současně i Aratova zásluha, že se Husovy oslavy v roce 1926 odehrály v poklidné atmosféře a uklidnily dosud rozhořčený Vatikán, ačkoliv právě členové Sokola připravovali velkou protikatolickou manifestaci. Před samotným Husovým svátkem navštívili biskupové František Kordač, Leopold Prečan a Karol Kmeťko prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka a ministra zahraničí Edvarda Beneše a požádali je o zachování klidu a zamezení zneužívání osobnosti Mistra Jana Husa k útokům na Svatého otce a katolickou církev.¹¹⁷

Účast prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka s dcerou Alicí a synem Janem se na Husových oslavách v červenci 1926 obešla bez proslovu a mnozí současníci cítili, že Vatikán v tomto souboji zvítězil. Husitský prapor na Pražském hradě, jak tomu bylo o rok dříve, již nevisel, vlál pouze na budově Staroměstské radnice a mnoha domech Starého Města. Významného dne se navíc oficiálně nezúčastnila žádná výrazná osobnost politického života, třebaže byl přítomen ministr zahraničí Edvard Beneš s manželkou Hanou, předseda vlády a ministr vnitra Jan Černý, předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr, předseda senátu Václav Klofáč, zástupci pražského magistrátu a mnozí vyslanci. Došlo však k výraznému

¹¹⁶ Archiv Ústavu T. G. Masaryka a Akademie věd, fond Tomáš Garrigue Masaryk, karton 530, Jelen 12. 12. 1925.

¹¹⁷ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 71, ff. 12-16, resp. ff. 62-64, resp. ff. 78-81, Arata Gasparrimu 1. 4. 1926, resp. 14. 5. 1926, resp. 9. 6. 1926; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1926, Gasparri 4. 8. 1926, resp. Jelen 12. 11. 1926; ŠMÍD, Marek, *Postava Jana Husa jako předmět sporu mezi Československem a Svatým stolcem v období první republiky*, in: Hus a Masaryk: Hledání národní tradice a identity. Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 163. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a dalších příspěvků, Praha 2013, s. 38-39.

posunu: byla zdůrazňována zejména Husova historická a duchovní stránka a jeho osobnosti nebylo využito k útokům proti Římu.¹¹⁸

S ohledem na výše popsané události let 1925 a 1926 bylo jasné, že katolíci v republice tvoří nepřehlédnutelnou sílu, s níž je třeba počítat. Rovněž pozitivní volební výsledek parlamentních voleb z roku 1925, jež přinesl zisk křesťanským stranám v celém Československu, byl jasným důkazem, že česká společnost překonala počáteční proticírkevní, respektive protikatolickou vlnu a že katolická církev se již v polovině 20. let úspěšně začlenila do nového státu a společnosti. Relativně klidný průběh oslav v červenci 1926 a nástup třetí Švehlovy vlády o několik měsíců později tak přinesly obnovení československo-vatikánských jednání, jež ve svém důsledku vedly k podepsání modu vivendi na přelomu let 1927/1928.¹¹⁹

Francesco Marmaggi se do Československa navzdory přání státního sekretáře Pietra Gasparriho již nevrátil, i když Svatý stolec usiloval alespoň o jeho několikátýdenní misi v metropoli. Československá strana se totiž domnívala, že by jeho návrat do Prahy oslabil ve svém důsledku pozici katolické církve v republice a kompromitoval samotného vatikánského zástupce. V hodnosti apoštolského nuncia v Praze zůstal oficiálně Francesco Marmaggi až do února 1928, kdy byl po Filippu Cortesim jmenován apoštolským nunciem ve Varšavě. Před nastoupením jeho nové mise jej ve Věčném městě navštívil chargé d'affaires československé legace Eduard Jelen. Tehdy Francesco Marmaggi bez trpkosti vyjádřil příjemné pocity z doby strávené v Československu a nechal dokonce jeho prostřednictvím pozdravovat ministra zahraničí Edvarda Beneše. V březnu 1928 byl Francescu Marmaggimu předán řád Bílého lva,

¹¹⁸ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 53, fascikl 454, f. 184, Arata Gasparrimu 6. 7. 1926/184, resp. ff. 271-283, Arata Gasparrimu 8. 7. 1926.

¹¹⁹ DEJMEK, Jindřich, *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-1928*, Český časopis historický 92, 1994, č. 2, s. 268-285.

jejž mu udělila Československá republika za mimořádné zásluhy.¹²⁰

Rovněž Jelenův rozsáhlý strojopis *Československo a Vatikán za První republiky*, uložený v Archivu Národního muzea, představuje unikátní text, který byl sepsán Eduardem Jelenem jako paměti na období jeho působení v diplomatických službách Československa. Vznikal s časovým odstupem v letech 1950–1967 a představuje završení jeho celoživotního směřování, k němuž shromažďoval materiály desítky let. Je současně určitým bilancováním, kdy autor jako někdejší zaměstnanec ministerstva zahraničí hodnotí vztahy Československa se Svatým stolcem převážně ve prospěch Československa, respektive hledal argumenty, které spíše ospravedlňují postup Československa a jeho představitelů k Vatikánu. Třebaže nejde o striktně vědeckou práci historika, ale o hloubkovou analýzu bývalého českého diplomata, který v ní často zohledňuje i svoji osobní angažovanost a účast na jednáních ve 20. a 30. letech 20. století, její přínos pro charakter československo-vatikánských vztahů je nepřehlédnutelný. Navzdory Jelenovu subjektivnímu popisu se tak před čtenářem otvírá především příběh modu vivendi a jeho aplikace v Československu z pera kompetentního úředníka.¹²¹ V současné době je Jelenův rukopis v tisku.

¹²⁰ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1928, Jelen 16. 2. 1928, resp. 16. 4. 1928.

¹²¹ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena *Československo a Vatikán za První republiky*.

4. Éra apoštolského nuncia Pietra Ciriaciho (1928-1934)

Necelé dva roky po odjezdu apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho z Prahy a formálním přerušení československo-vatikánských diplomatických styků se události daly do pohybu. Ve dnech 22. února a 12. března 1927 navštívil chargé d'affaires Antonino Arata zástupce ministra zahraničí Kamila Kroftu, aby s ním jednal o neuzavřeném diplomatickém sporu.¹²²

Po návratu Antonina Araty z Říma na konci března téhož roku, kdy chargé d'affaires vylíčil současný stav konfliktu církevním představitelům Svatého stolce, informoval československou stranu, že jednání o obnovení vztahů nepovede s Prahou on, ale jiný diplomat k tomu pověřený.¹²³ Onou osobou se stal podtajemník Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Pietro Ciriaci, vysoký úředník římské kurie, jehož k jednáním do Československa doprovázel někdejší papežův spolupracovník v Ambroziánské knihovně v Miláně Saverio Ritter. Oba muži přicestovali do Prahy dne 29. března 1927. Téhož dne poslední zmíněný církevní hodnostář Saverio Ritter nahradil dosavadního sekretáře nunciatury Antonina Aratu, který tím své působení v zemi uzavřel.¹²⁴

Celkově strávil Antonino Arata v Československu téměř sedm let, a to od června 1920 do března 1927. Stal se jedním z nejvýznamnějších a nejschopnějších sekretářů apoštolské nunciatury v Praze v meziválečném dvacetiletí. Jeho jednání s politiky, komunikace s církevními představiteli i solidní osvojení si češtiny přispěly ke zlepšení převážně napjatých československo-vatikánských vztahů i posílení důvěry domácího obyvatelstva v katolickou církev i Svatý stolec. Jeho

¹²² AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Krofta bez datace; Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 4.

¹²³ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Krofta bez datace.

¹²⁴ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 56, fascikl 500, f. 60, Gasparri Aratovi 24. 3. 1927.

československá mise se rovněž hluboce zapsala do jeho srdce, přičemž na roky prožité v Praze údajně vzpomínal až do konce svého života.¹²⁵

Z vatikánských pramenů je zřejmé, že Pietro Ciriaci svůj pobyt v Československu považoval za krátký a přechodný úkol, určený jak k proniknutí do aktuálních politicko-náboženských poměrů v zemi, tak především k uzavření sporných jednání a obnovení řádných diplomatických styků. Rozhodně svoji misi v Praze nechápal jako počátek působení v roli apoštolského nuncia, ale spíše její zaměření bagatelizoval, neboť jako vysoký úředník římské kurie jistě počítal s kariéřním růstem ve státním sekretariátu. Avšak dojem, který na československé politické i církevní představitele učinil i důvěra, jíž se ve vatikánských kruzích těšil, jej postavily před skutečnost, dilema, které se zřejmě vědomě bránil: měl by se stát novým apoštolským nunciem v Praze či nikoliv?¹²⁶

Krátce po příjezdu Pietra Ciriaciho do Prahy jej dne 31. března 1927 přijal ministr zahraničí Edvard Beneš, aby s ním hovořil o obnovení vzájemných diplomatických styků a urovnání vzájemných sporů. Během jara pak zástupce Svatého stolce opakovaně rokoval s ministerstvem zahraničí, avšak jednání vedla do slepé uličky, neboť Vatikán žádal písemné ujištění vlády, že se v budoucnu oficiálně nezúčastní Husových oslav a nebude se podílet na urážkách Svatého stolce. Edvard Beneš takové ujištění jménem výkonné moci nemohl a zřejmě ani nechtěl vydat.¹²⁷ Během několikaměsíčních jednání zůstávala propast mezi zástupci obou stran stále poměrně hluboká. Československá vláda považovala Marmaggiho odjezd

¹²⁵ AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1948-1950, Maixner 6. 10. 1948.

¹²⁶ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Jelen 25. 3. 1927, resp. 5. 4. 1927; PEHR - ŠEBEK, *Československo a Svatý stolec*, s. 170.

¹²⁷ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 84, ff. 4-9, Arata Gasparrimu 5. 3. 1927; DEJMEK, *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-1928*, s. 269.

z Československa za chybný, neuvážený a předčasný čin, který radikalizoval veřejné mínění v zemi a roztržku s Vatikánem zbytečně prohloubil a v osobnosti Jana Husa odmítala spatřovat urážku Svatého stolce. Vlekoucí jednání sice pokračovala Ciriaciho jednáním s předsedou vlády Antonínem Švehlou, nicméně první kolo jednání v Praze nebylo úspěšné. Dne 12. dubna 1927 proto Pietro Ciriaci svůj pobyt v Československu uzavřel a odcestoval do Říma.¹²⁸

Jen pro zajímavost se nyní na chvíli zastavme u reflexe Antonína Švehly optikou vatikánských zástupců. Svatý stolec vnímal předsedu *Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu*, statkáře a muže 28. října Antonína Švehlu převážně pozitivně - zřejmě si byl vědom jeho obětavého a záslužného působení v politice mladé republiky -, a oceňoval např. zavedení tzv. Švehlova klíče po vzniku Československa pro volbu členů *Národního výboru*, v němž byli podle výsledků posledních voleb do říšské rady v roce 1911 zastoupeni i čtyři lidovečtí zástupci, což zachránilo katolický tábor před ústupem do opozice či politickým propadem. Vatikán Antonína Švehlu oceňoval jako vůdčí osobnost Pětky, avšak nebyl vůči němu nekritický: „*Ministr vnitra Švehla je vlastníkem rozsáhlého majetku na venkově a hlavou agrárníků. Nevěnoval se studiu, ale má selský rozum. Je důvěrníkem a přítelem Kroihera, jenž je předsedou Jednoty kněží.*“¹²⁹ Pietro Ciriaci označil Antonína Švehlu v roce 1927 za „*schopného a odhodlaného politika, který si počíná rozhodně,*“¹³⁰ respektive „*V československé politice se novým elementem stal Švehla, který je velmi schopný a rychle získává*

¹²⁸ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Švehla 11. 4. 1927, resp. Roztočil 14. 4. 1927; EHRENBURGER, *Husovy oslavy v roce 1925*, s. 172.

¹²⁹ AAV, fond Státní sekretariát, anno 1920, rubrika 239, fascikl 2, f. 165, Micara Gasparrimu 30. 5. 1920.

¹³⁰ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, karton 90, f. 8, Ciriaci Gasparrimu 28. 5. 1927.

*náskok; Švehla chodí najisto...*¹³¹ Bylo zřejmě zklamáním i pro Vatikán, že se Antonín Švehla na konci 20. let pro špatný zdravotní stav stáhl z veřejného života a v roce 1933 zemřel.

K druhému kolu jednání dorazil Pietro Ciriaci do Prahy dne 3. května 1927. O dva dny později předal ministru zahraničí Edvardu Benešovi krátký aide-mémoire, obsahující mimo jiné názory Svatého stolce na vyřešení československo-vatikánského konfliktu. Uzavření celého sporu nyní představovalo kompromisní dojednání dvou dílčích problémů - vnímání osobnosti Mistra Jana Husa a shoda na postupu v otázce neuzavřených církevně-politických záležitostí. Když československá strana odpověděla zástupci Svatého stolce na předložený aide-mémoire písemně, odcestoval s touto zprávou Pietro Ciriaci na konci května zpět do Říma, takže ani toto druhé kolo diplomatických jednání nevedlo k uzavření složitého sporu. Zástupci Svatého stolce požadavky z Prahy po prostudování materiálů československé strany odmítli a požádali o jejich přepracování, avšak byli nakloněni pokračovat v jednání na římské půdě, což se následně stalo.¹³²

K třetímu kolu rokování došlo tedy v srpnu 1927 ve Věčném městě. Československé ministerstvo zahraničí vyslalo do Říma zkušeného a ve vatikánské problematice zběhlého Kamila Kroftu, aby společně se šéfem církevně-politického oddělení na ministerstvu zahraničí Arnoštem Roztočilem a dočasným správcem československého zastupitelského úřadu u Svatého stolce Eduardem Jelenem jednali s vatikánskými představiteli o

¹³¹ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, karton 90, f. 8, Ciriaci Gasparrimu 28. 5. 1927.

¹³² AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Krofta 5. 5. 1927, resp. Beneš 30. 6. 1927; AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 90, ff. 4-8, Ciriaci Gasparrimu 28. 5. 1927; DEJMEK, *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-1928*, s. 271.

uspořádání diplomatických vztahů.¹³³ Dne 3. srpna přijal zástupce ministra zahraničí Kamila Kroftu dokonce papež Pius XI., který během audience zdůraznil, že si Svatý stolec upřímně přeje dohodu a je nakloněn dalšímu vzájemnému jednání. Navzdory dobré vůli na obou stranách i třetí kolo jednání skončilo v polovině srpna 1927 krachem.¹³⁴

Čtvrté a závěrečné kolo jednání probíhalo od počátku prosince 1927 opět v Římě. První rozhovor mezi Kamilem Kroftou, státním sekretářem Pietrem Gasparrim a jeho zástupcem Francescem Borgongini-Ducou se uskutečnil dne 6. prosince. Za podklad k jednání přijal Svatý stolec pražský návrh z počátku téhož roku a navrhl jednat především o třech sporných bodech: Husových oslavách v červenci 1925, znění modu vivendi a postavení apoštolského nuncia v Praze Francesca Marmaggiho. Zatímco první bod nebyl do výsledného znění dohody zanesen vůbec, poslední byl pro možné průtahy odložen. Předběžný text modu vivendi začal Kamil Krofta s Francescem Borgongini-Ducou projednávat již dne 8. prosince a po dalších náročných jednáních byl dne 17. prosince parafován.¹³⁵

Následně, dne 20. ledna 1928, byla tato šestičláková dohoda schválena ministerskou radou jako tzv. modus vivendi. Tím se podařilo diplomatické styky Československa a Vatikánu stabilizovat a dlouhý spor na přelomu let 1927/1928 ukončit kompromisem. Dne 31. ledna 1928 poslala československá strana

¹³³ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Roztočil 30. 7. 1927; AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 90, f. 59, Ciriaci Gasparrimu 18. 8. 1927; KÜNZL-JIZERSKÝ, Rudolf, *V diplomatických službách ČSR*, Praha 1947, s. 146.

¹³⁴ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Jelen 1. 11. 1927; DEJMEK, *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-1928*, s. 276; AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 95, f. 9.

¹³⁵ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky; DEJMEK, *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-1928*, s. 278-279.

souhlas do Říma a o dva dny později zaslal potvrzující nótu i Svatý stolec.¹³⁶

Přijetí modu vivendi provázely rovněž změny na diplomatických postech. Novým československým vyslancem u Svatého stolce byl v létě 1928 jmenován zkušený diplomat Vladimír Radimský, který nahradil dosavadního vyslance Václava Palliera. Nový zástupce měl za sebou dlouhou diplomatickou zkušenost, neboť již před první světovou válkou byl činný v rakouských diplomatických službách. V letech 1919–1920 působil jako první československý zástupce v Polsku a 1920–1927 zastupoval československé zájmy ve Švédsku, akreditovaný současně v Norsku. Během jednání o modu vivendi pobýval v Praze, kde zastával funkci přednosty osobního oddělení prezidia ministerstva zahraničí. V čele naší diplomatické mise u Svatého stolce stál Vladimír Radimský až do likvidace Československa v roce 1939.¹³⁷

Oficiálně nahradil apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho Pietro Ciriaci v únoru 1928. Díky projednávání modu vivendi měl v československých kruzích velmi dobrou pověst a ve vysokých kruzích římské kurie mimořádně významnou reputaci. Jak jsme výše naznačili, jeho československá mise byla především přáním státního sekretariátu a do značné míry kompromisem, sám nový nuncius s ní nepočítal. Pietro Ciriaci byl současně se svojí československou misí byl dne 18. března

¹³⁶ HOBZA, Antonín, *Modus vivendi. Politický konkordát uzavřený mezi vládou Československou a Vatikánem*, Praha 1930, s. 21–24; SUCHÁNEK, Drahomír, *Modus vivendi - diplomatická jednání mezi ČSR a Vatikánem*, *Revue církevního práva* 23, 2002, č. 3, s. 205–224; *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XX, volumen XX, Roma 1928, s. 65–66.

¹³⁷ AAV, fond Státní sekretariát, rubrika 160, fascikl 1; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1928, Jelen 29. 3. 1928, resp. 8. 6. 1928.

1928 vysvěcen na arcibiskupa v kostele San Lorenzo in Lucina v Římě.¹³⁸

Podobně jako Francesco Marmaggi i Pietro Ciriaci byl rozený Říman. Po studiu na Papežské univerzitě sv. Apolináře v Římě byl v prosinci 1909 vysvěcen na kněze, když předtím obdržel doktoráty z filozofie (1904) a teologie (1909) a dva roky po vysvěcení i z kanonického práva (1911). Po vysvěcení byl Pietro Ciriaci jmenován pastorem římské farnosti San Rocco a začal přednášet morální filozofii (později též fundamentální teologii) na své bývalé římské univerzitě. Před první světovou válkou vstoupil do služeb římské kurie. Od roku 1911 působil jako zapisovatel apoštolského soudního dvora a úředník Kongregace koncilu, ale již v červnu 1917 vstoupil do státního sekretariátu, kde setrval následujících deset let. V květnu 1921 byl jmenován podsekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti a o necelý rok později prelátem papeže Pia XI.¹³⁹

Mezi první Ciriaciho úkoly v Československu patřila od jara 1928 aplikace modu vivendi a obnova důvěry české společnosti v upřímnost Svatého stolce, která značně utrpěla v létě 1925, jeho upřímnost a vstřícnost, posílit domácí katolické prostředí, navázat styky s domácím klérem a tlumit antiklerikální postoje socialistů. Vedle těchto dlouhodobých povinností řešil Pietro Ciriaci i aktuální personální otázky církevní správy na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi, zejména v biskupství v Mukačevu. Věnoval se rovněž záležitostem církevního školství a vzdělávání duchovních v zemi. Vrcholem jeho působení v Československu se bezpochyby

¹³⁸ Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale, annus XX, volumen XX, Roma 1918, s. 123; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1928, Jelen 18. 2. 1928.

¹³⁹ Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond Kancelář prezidenta republiky, Vatikán, sign. T 32/21.

staly svatováclavské oslavy v září 1929, jak o nich budeme hovořit později.¹⁴⁰

Nejvýznamnější úkol Ciriaciho apoštolské mise představovala zmíněná aplikace modu vivendi, jedna z nejsložitějších církevních záležitostí meziválečného dvacetiletí. S rozhraničením nových diecézí v Československu se totiž vlekla poměrně složitá otázka církevních statků, neboť nové hranice diecézí často narážely na protesty věřících i církevní hierarchie. Na základě druhého bodu modu vivendi o správě církevního majetku byla dne 14. listopadu 1929 ustanovena správní komise slovenských biskupů, v níž byl správou majetku pověřen apoštolský administrátor v Trnavě Pavol Jantausch. Provádění modu vivendi v zemi bylo zahájeno na počátku 30. let 20. století. Vynikající vzhled do pozadí modu vivendi a její aplikace přináší zmíněný rukopis účastníka jednání Eduarda Jelena *Vatikán a Československo za První republiky*.¹⁴¹

Za jeho počátek můžeme považovat únor 1931, kdy československý vyslanec u Svatého stolce Vladimír Radimský předal podrobné návrhy nového rozhraničení československých diecézí státnímu sekretáři Eugeniu Pacellimu. Dne 3. března 1931 byla svolána širší delimitační komise, tzv. Vládní komise pro delimitaci a dotaci diecézím, jejíž jednání prozatím zůstávala v tajnosti.¹⁴²

Díky ostrému napětí mezi fašistickou Itálií a Svatým stolcem ohledně Katolické akce na jaře 1931 a neklidu v mezinárodních vztazích na počátku 30. let však v Kongregaci pro mimořádné církevní záležitosti docházelo ke zpoždění

¹⁴⁰ ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 72, 75; HRABOVEC, *Emília, Svätá stolica a slovenskí biskupi v medzivojnovou období*, *Duchovný pastier* 93, 2012, č. 1-2, s. 7.

¹⁴¹ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena *Československo a Vatikán za První republiky*.

¹⁴² AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1931, Radimský 25. 2. 1931, resp. Wellner 26. 2. 1931.

projednávání jednotlivých otázek modu vivendi a celá aplikace nabrala na čase. Státní sekretariát odpověděl na československé stanovisko teprve dne 11. června 1931, avšak jednání byla opětovně zdržena napětím po rezignaci pražského arcibiskupa Františka Kordače v červenci téhož roku.¹⁴³

V Čechách a na Moravě se nacházely části diecézí se sídlem v sousedních zemích, a to farnosti vratislavské a vídeňské arcidiecéze a řezenské a svatohippolytské diecéze. Podle zásad modu vivendi z let 1927/1928 se úprava diecézních hranic dotýkala celého jihozápadního Slovenska, kde měla dosud svá území ostříhomská arcidiecéze a naopak některé části slovenských diecézí se nacházely v zahraničí. Týkalo se to slovenských diecézí košické (devatenáct farností se nacházelo v Maďarsku), rožňavské (čtyři farnosti se nacházely v Maďarsku), satumarské (čtyřicet šest šest farností se nacházelo v Rumunsku a osmnáct farností v Maďarsku) a řeckokatolických eparchií (biskupství) užhorodské a prešovské. Zahraniční biskupové tak vlastně měli pravomoci nad územím svých diecézí ležících v Československu. V mnoha případech ovšem nebylo jasné, zdali má být zřízeno samostatné římskokatolické biskupství či daná část inkorporována do již existující diecéze.¹⁴⁴

Rovněž se počítalo, že bude nově jmenován slovenský arcibiskup, řeckokatolický arcibiskup na Podkarpatské Rusi a sídelní biskup v Košicích. Sporný bod představovala rovněž otázka církevního majetku na Slovensku, na nějž byla uvalena nucená správa, kterou vykonávala centrální komise pro

¹⁴³ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1931, Radimský 5. 7. 1931, resp. Nepustil 19. 8. 1931.

¹⁴⁴ NĚMEC, Damián, *Modus vivendi z roku 1928 z pohledu kanonického práva*, Dialog Evropa. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře 14, č. 1-4, 2004, s. 29; Národní archiv, Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí - výstřižkový archiv, karton 1599, *Národní Střed* 8. 11. 1937; Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky.

Slovensko s jejím předsedou Karloem Antonem Medveckým. Cílem nucené správy bylo zabránit přesunu církevního majetku do Maďarska, československá strana však jejím uvalením porušila právní řád a narušila autonomii katolické církve.¹⁴⁵

Mnoha jednáním byl vzhledem k dotčené slovensko-maďarské hranici přítomen i zmíněný ostřihomský arcibiskup Jusztinián György Serédi, který se úpravu diecézních hranic v ostřihomské arcidiecézi pokoušel v letech 1931-1932 zvrátit ve prospěch Maďarska, avšak neúspěšně. Na dílčích setkáních československo-vatikánské komise rovněž participoval v Římě přítomný bývalý apoštolský nuncius Pietro Ciriaci, který i po svém odchodu z Československa na konci roku 1933 československou agendu neopustil, ale naopak zůstal zemi svého bývalého působení nakloněn a politicky ji podporoval.¹⁴⁶

Na základě vzájemné dohody Svatého stolce s Československem měla být aplikace modu vivendi rozdělena do dvou etap; nejprve měla být provedena vnější a teprve poté vnitřní delimitace československých diecézí, aby se zabránilo dalšímu protahování jeho aplikace. Jako klíčové se pro vnější delimitaci diecézí republiky ukázaly statky rozsáhlého olomouckého arcibiskupství na severní Moravě, jež byly podřízeny arcibiskupovi ve Vratislavi Adolfu Bertramovi. Sám apoštolský nuncius Pietro Ciriaci byl v jednání skeptikem a obával se, že se vyjasňování sporných záležitostí velmi

¹⁴⁵ AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1920-1939, karton 20, bez podpisu 14. 6. 1933; NĚMEC, *Modus vivendi z roku 1928 z pohledu kanonického práva*, s. 25.

¹⁴⁶ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky; Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí - výstřižkový archiv, karton 1599, *České slovo*, 24. listopadu 1934; BARTLOVÁ, Alena, *Katolícky zjazd - súčasť predvolebnej agitácie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany pred parlamentnými voľbami v roku 1935*, in: Andros probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc. k jeho 70. narozeninám, eds. Jiří Malíř a Pavel Marek, Olomouc 2005, s. 182-183.

protáhne, což se skutečně stalo.¹⁴⁷ Přestože bylo jednání československého ministerstva zahraničí s Německem dne 9. dubna 1934 po dlouhých jednáních uzavřeno generální dohodou o likvidaci vratislavského církevního majetku v Československu, prezident republiky Edvard Beneš si stěžoval, že není možné dosáhnout provedení delimitační buly a moravské farnosti pražské a olomoucké arcidiecéze včlenit do československé církevní správy.¹⁴⁸

Když v srpnu 1934 uzavřel předseda správní komise a pověřenec Svatého stolce spišský biskup Ján Vojtaššák s ostříhomským arcibiskupem a maďarským primasem Jusztiniánem Györgym Serédím smlouvu o církevních statcích na Slovensku, většina církevních a politických představitelů v Československu ji neuznala. Posun v jednání přinesl teprve list ministra zahraničí Edvarda Beneše ze dne 30. listopadu 1934, kdy českoslovenští zástupci přistoupili na požadavky Vatikánu. Skutečný zlom nastal po cestě významných církevních představitelů do Říma - pražského arcibiskupa Karla Kašpara, olomouckého arcibiskupa Leopolda Prečana, královéhradeckého biskupa Mořice Píchy a dalších -, jež završila přítomnost předsedy Československé strany lidové a ministra Jana Šrámka ve Věčném městě na přelomu let 1934/1935.¹⁴⁹ Ale zpět do 20. let.

Ačkoliv Pietro Ciriaci, rozhodný a ambiciózní vatikánský diplomat, přicházel do země v poměrně klidné době, velmi

¹⁴⁷ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1931-1935, Radimský 25. 2. 1931, resp. 3. 3. 1931, resp. 10. 1. 1935.

¹⁴⁸ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky; KONÍČEK, Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. Církevně-politický vývoj v letech 1918-1993*. Olomouc 2005, s. 126.

¹⁴⁹ Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí - výstřižkový archiv, karton 1599, *České Slovo* 24. 11. 1934; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1935, Radimský, 10. 1. 1935; ŠMÍD, Marek, *Jednání Jana Šrámka ve Vatikánu a postavení Československé strany lidové v polovině třicátých let 20. století*, *Časopis Matice moravské* 133, 2014, č. 1, s. 115-133.

rychle se dostal do konfliktu s pražským arcibiskupem Františkem Kordačem, s nímž musel jako jeho předchůdci sdílet společné bydlení v Arcibiskupském paláci. Jemu však došla trpělivost. Proto v říjnu 1928 postavil biskupskou konferenci v Olomouci před kategorický požadavek: buď podá demisi, nebo mu bude jako apoštolskému nunciovi a doyenovi diplomatického sboru opatřen v Praze vlastní dům, aby nadále nemusel bydlet společně s českým primasem v Arcibiskupském paláci. Vhodná budova pro budoucí nunciaturu byla nalezena již počátkem roku, kdy se nuncius nadchl pro Walterův palác ve Voršilské ulici na Novém Městě v centru města, nedaleko Národního divadla. Jednalo se o poměrně rozlehlý jednopatrový řadový čtyřkřídlý dům ze 14. století, s dvěma dvorními křídly a středověkými sklepy, jehož majitelem byl od konce 19. století továrník a vlastník lounského cukrovaru Matěj Waltera.¹⁵⁰ V tomto paláci, jenž je dnes kulturní památkou České republiky, sídlí ostatně apoštolská nunciatura dodnes.

Poněvadž Svatý stolec nedisponoval částkou ve výši pěti milionů korun, jež byla potřebná k zakoupení paláce včetně vybavení, finanční tíha ležela na domácím biskupském sboru, přičemž musela být pokryta z dobrovolných příspěvků církevních hodnostářů a představitelů duchovního i politického života země. Finance na zakoupení nového paláce přišly též od větších a početnějších diecézí, menší poskytly adekvátně skromnější příspěvky. Nemalé sumy poskytly rovněž církevní i političtí představitelé včetně kapitul, klášterů a řádů. Do konce roku 1928 dorazily peníze od čtyřiceti čtyř dárců v celkové výši více než pět milionů korun, z čehož čtyři miliony tvořily poskytnuté dary a jeden milion půjčky.¹⁵¹

Na jaře 1929 prošla budova nunciatury rozsáhlou rekonstrukcí, během níž byl původní Walterův palác rozšířen

¹⁵⁰ BAŤKOVÁ, Růžena, *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha 1998, s. 237.

¹⁵¹ ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 293.

v zadním traktu, aby bylo možné zvýšit počet místností domu. Stávající pokoje byly zrenovovány a vymalovány, původní dlažby nahrazeny parketami, ventilace opravena, koupelny zmodernizovány a místnost pro kapli zcela přebudována. Do domu byl zaveden telefon. Celkové náklady na rekonstrukci budovy nunciatury činily sto šedesát pět tisíc korun. Do nových prostor paláce se Pietro Ciriaci definitivně přestěhoval dne 13. dubna 1929. Po téměř deseti letech společného soužití apoštolského nuncia s pražským arcibiskupem v Arcibiskupském paláci začala apoštolská nunciatura fungovat zcela samostatně.¹⁵²

Rok 1929 vyhlásil papež Pius XI. mimořádným svatým rokem. V Československu se nesl nejen ve znamení předčasných parlamentních voleb, ale především svatováclavských oslav. Pro apoštolského nuncia Pietra Ciriaciho bylo jistě zklamáním, že sporem mezi Janem Šrámkem a Bohumilem Staškem vnitřně rozdělená Československá strana lidová skončila ve volbách dne 27. října až na pátém místě se ziskem 623 522 hlasů do poslanecké sněmovny a 559 700 hlasů do senátu. Výsledek voleb přinesl v řadách politiků Československé strany lidové, ale vlastně všech křesťanských stran v republice, značné zklamání, neboť se očekávalo, že úspěšné svatováclavské oslavy jí hlasy spíše získají.¹⁵³

V prosinci 1929 informoval apoštolský nuncius Pietro Ciriaci státního sekretáře Pietra Gasparriho o nové československé vládě, tzv. druhé Udržalově, jež byla sestavena dne 7. prosince. Uvedl, že její ministři jsou zaměřeni většinou protiklerikálně, zejména ve školských otázkách. Současně předjímal možné problémy, jež mohly na přelomu 20. a

¹⁵² ASV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 74, fascikl 600, resp. busta 56, fascikl 501, f. 42, Ciriaci Strimplovi 13. 4. 1929, resp. f. 43, Ciriaci Gasparrimu 12. 4. 1929.

¹⁵³ ŠEBEK, Jaroslav, *Parlamentní volby v roce 1929*, Český časopis historický 96, 1998, č. 1, s. 129.

30. let 20. století v československo-vatikánských vztazích nastat: „*S touto novou vládou je bohužel vyloučena jakákoliv naděje na provedení modu vivendi,*“¹⁵⁴ stěžoval si apoštolský nuncius v Praze Pietro Ciriaci do Věčného města.

Nad svatováclavskými oslavami, jež podle dobových názorů historiků připomínaly tisícileté výročí mučednické smrti svatého Václava ve Staré Boleslavi, převzala záštitu československá vláda, jež umožnila jejich celostátní ráz. Sám apoštolský nuncius Pietro Ciriaci se jich aktivně účastnil, kdy jako nejvyšší reprezentant Svatého stolce v Československu sloužil společně s pražským arcibiskupem a českým primasem Františkem Kordačem slavnostní mši v dostavěné katedrále svatého Víta na Pražském hradě.¹⁵⁵

Na rozdíl od Husových oslav v červenci 1925 k žádným útokům proti katolické církvi během svatováclavských oslav v září 1929 nedošlo. Historici se proto domnívají, že právě poklidný průběh celých oslav reflektoval zklidnění dosud poměrně napjatého vztahu v linii katolická církev a stát a znamenal v církevních dějinách značný předěl. Hovoří dokonce o přechodu od nepřátelství ke spolupráci, kdy prvně zmíněné vystihovalo období 20. let a posledně zmíněné 30. let.¹⁵⁶ Dokladem této skutečnosti byl rovněž slavnostní projev prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka, jenž odrážel jeho ústup z kritiky katolicismu i moudrý státnický postoj. Průběh oslav byl současně dokladem vstřícnějšího pohledu české

¹⁵⁴ AAV, fond Státní sekretariát, rubrika 160, fascikl 1, f. 45, Ciriaci Gasparrimu 9. 12. 1929.

¹⁵⁵ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 140.

¹⁵⁶ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 140; ŠMÍD, Marek, *Prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve vatikánských archivech v letech 1918-1929*, Církevní dějiny 3, 2010, č. 5, s. 46.

společnosti na katolickou církev, přičemž tento fakt významně přispěl k postupné integraci katolicismu do národního života.¹⁵⁷

O poklidném průběhu svatováclavských slavností ve dnech 27.-29. září 1929 referoval rovněž zahraniční tisk a nadšeně psali i diplomaticní zástupci cizích států v Praze. Papež Pius XI. se o úspěchu slavností vyslovil opakovaně, a to zejména v konsistoriální alokuci z prosince 1929 a v encyklice *Quinquagesimo ante anno* z téže doby, v níž prohlásil: „... *S velkou radostí jsme se dozvěděli, že se oslav na počest mučedníka sv. Václava zúčastnili v hojném počtu nejen Čechoslováci a cizinci, ale též českoslovenští ministři a významní představitelé života země... Ve skutečnosti občanské nepokoje, které následovaly po skončení velké války, vedly k extrémnímu nebezpečí pro jednotu a činnost katolicismu, přinesly v těchto dnech klid a pokoj, který... by měl být na přímluvu sv. Václava udržován i v budoucnu.*“¹⁵⁸

Přestože zahraničí vnímalo svatováclavské slavnosti jako pozoruhodný triumf katolicismu, zástupce Svatého stolce Pietro Ciriaci se oslavám spíše vyhýbal, přičemž neváhal kritizovat některé jejich aspekty, zejména v duchu akcentu Pia XI. nevhodné pronikání politického katolicismu do samotných slavností.¹⁵⁹

Stoupající prestiž katolického náboženství v zemi, nikoliv však československo-vatikánských vztahů, zastavila teprve tzv. Kordačova aféra z léta 1931, jež poškodila zejména jejího strůjce Pietra Ciriaciho a pošramotila kredit Svatého stolce. Eskalovala krátce po 3. červenci, kdy na úřad pražského arcibiskupa rezignoval po dvanáctileté duchovní službě téměř osmdesátiletý František Kordač. Papež Pius XI. jeho rezignaci

¹⁵⁷ ŠEBEK, Jaroslav, *Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve 30. letech*, Soudobé dějiny 8, 2001, č. 2-3, s. 373.

¹⁵⁸ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1930, Radimský 8. 1. 1930. Autorův překlad encykliky *Quinquagesimo ante anno*.

¹⁵⁹ SIDOR, Karol - VNUK, František, *Andrej Hlinka 1864-1938*, Bratislava 2008, s. 651.

přijal a jmenoval jej titulárním arcibiskupem z Amasie a asistentem papežského trůnu. Zpráva pražské metropolitní kapituly byla pro veřejnost překvapením, neboť vysocí církevní hodnostáři obvykle ze svého úřadu odcházeli až úmrtím, nikoliv dosažením vysokého věku. Z pramenů vatikánského archivu je dnes zřejmé, že Kordačova abdikace nebyla improvizovaným rozhodnutím pražského arcipastýře, nýbrž výsledkem dlouhodobé nespokojenosti Pietra Ciriaciho se správou pražské diecéze a vedením katolické církve v Československu, kterou kritizoval již od konce 20. let.¹⁶⁰

Již v listopadu 1928 totiž Pietro Ciriaci ve své zprávě o politicko-náboženské situaci v zemi uvedl: *„Věci se mají takto. V současné situaci, kdy se církev v této zemi a zvláště v Praze nachází v katastrofálním stavu, by bylo třeba, aby se pražským arcibiskupem stala osoba velkého ducha, bohaté apoštolské aktivity a plné síly schopna bránit církevní práva vůči vládě. Mons. Kordač se ukázal, a to i v době, kdy se ještě těšil dobrému zdraví, jako osoba pro tento úkol naprosto nevhodná. Co ještě k tomu dodat. Když se navíc k jeho věku sedmdesáti sedmi let přidají následky velmi vážné choroby, kvůli nimž není ani po několika měsících schopen předsedat biskupské konferenci?“*¹⁶¹

Kordačova rezignace tak byla připravována již od konce 20. let, kdy se apoštolský nuncius obrátil na státní sekretariát a jednotlivé kongregace Svatého stolce. Nezbytné detaily projednal s kompetentními osobami během pobytů v Římě na přelomu 20. a 30. let. Když Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti v červnu 1931 potvrdila oprávněnost nunciových obvinění a vyjádřila souhlas s Kordačovou demisí a jeho

¹⁶⁰ MAREK, Pavel – ŠMÍD, Marek, *Arcibiskup František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Olomouc 2013, s. 134.

¹⁶¹ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 143, f. 5, Zpráva Mons. Ciriaciho o politicko-náboženské situaci Československa s důrazem na pražskou arcidiecézi.

odchodem na odpočinek, zbývaly Pietru Ciriacimu učinit poslední kroky k arcibiskupově odchodu.¹⁶²

Dne 2. července 1931 si Pietro Ciriaci předvolal na apoštolskou nunciaturu provinciála české provincie Tovaryšstva Ježíšova Leopolda Škarka a vybídl jej, aby jeho jménem vyzval pražského arcibiskupa Františka Kordače k abdikaci. Leopold Škarek zpočátku odmítal, ale nakonec nátlaku vatikánského diplomata podlehl a svolil. O den později navštívil na zámku v Dolních Břežanech u Prahy a předložil mu dva dopisy: první byl abdikační listinou, druhý nabízel alternativu v podobě přijetí koadjutora, jenž by převzal veškerá arcibiskupova práva a Františka Kordače postavil do role přihlížitele událostí. Písemnosti současně obsahovaly hrozbu, pokud arcibiskup jednu z listin nepodepíše, bude proti němu postupováno podle kanonického práva.¹⁶³ Podepsanou abdikaci předal provinciál jezuitů téhož dne apoštolskému nunciovi v Praze.

Nebyly to tedy marginální spory mezi Pietrem Ciriacim a Františkem Kordačem, jak literatura někdy nepřesně opakuje, ale zcela odlišný pohled zmíněných mužů na směřování katolické církve v Československu na prahu nového desetiletí. Motorem střetu byla současně konfrontace dvou vyhraněných, autoritativně strojených osobností, které od sebe dělila věková generační propast a životní styl: skromný odhodlaný františkán se střetl s rázným mužem *velkého světa*, který měl pravděpodobně větší ambice než stát v čele diplomatické mise v Československu.

Ve zprávách státnímu sekretariátu neváhal Pietro Ciriaci zdůrazňovat, že neústupný a nemocný pražský arcibiskup František Kordač již nezvládá svěřené úkoly, neboť přivedl

¹⁶² AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 144, ff. 17-19, Pacelli Ciriacimu 11. 6 1931.

¹⁶³ PITRUN, Bernard, *Jadrné memento. Životopisný nástin českého provinciála jezuitů Leopolda Škarka SJ (1874-1968)*, Olomouc 2008, s. 165-166.

pražskou arcidiecézí a katolickou církev v zemi do nezáviděníhodné situace. Vyčetl mu rovněž mocenské ambice, jež zcela přehlížely autoritu apoštolského nuncia a jeho doporučení k proměně duchovního života v arcidiecézi: „*Jak už jsem řekl, tak pražský arcibiskup, který se opírá o vládní podporu a po dlouhý čas využíval absence na nunciatuře, soustředil ve svých rukou rozhodování o všech záležitostech týkajících se katolické církve v republice. Nejen že s nunciem nespolupracuje, ale klade mu navíc pasivní odpor, ba dokonce staví překážky. Jedná s autoritou, kterou udělil sám sobě.*“¹⁶⁴

Následná, tzv. Kordačova, aféra se rozhořela poté, co se František Kordač nestáhl tiše do soukromí, ale o skutečných důvodech své rezignace promluvil v interview s redaktorem *Národní politiky* Janem Hejretem. Zde čtenářům nejen předložil skutečné příčiny své vynucené rezignace, nýbrž současně poukázal i na napětí mezi ním a apoštolským nunciem.¹⁶⁵ Její průběh zasáhl rovněž církevní a politické elity země, nicméně většina z nich – například ministr zahraničí Edvard Beneš, předseda Československé strany lidové Jan Šrámek či královéhradecký biskup Karel Kašpar – se postavila na stranu vatikánského diplomata. Zřejmě v relativně stabilizované situaci nechtěla čerit hladinu dobrých vztahů stát a církev či prohlubovat napětí, které by mohlo vyústit v proticírkevní nálady léta 1925, zejména útoky proti katolické církvi a apoštolskému nunciiovi.¹⁶⁶

Nebyla to pouze *Národní politika*, jež zažehla tuto krizi, ale též další listy, které ji postupně přiživovaly. Německý list *Prager Tagblatt*, který ve dnech 12. a 13. ledna 1934 publikoval v člancích *Micara a Marmaggi* a *Nuncius Ciriaci a moje rezignace* část Kordačových vzpomínek, informoval své

¹⁶⁴ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 143, f. 5, Zpráva Mons. Ciriaciho o politicko-náboženské situaci Československa, s důrazem na pražskou arcidiecézi.

¹⁶⁵ *Národní politika*, 17. 7. 1931.

¹⁶⁶ ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 226-228.

čtenáře vlastně až po odeznění celé kauzy. Bývalý pražský arcibiskup v nich rekapituloval léta spolužití s apoštolskými nuncií v Arcibiskupském paláci. Zatímco vztahy s Clementem Micarou a Francescem Marmaggim označil za převážně dobré, kritický zůstal k Pietru Ciriacimu, jehož charakter označil za protichůdný a jeho postoj v létě 1931 za necitlivý a netrpělivý.¹⁶⁷

Třebaže napětí léta 1931 rozhodně nepřerostlo v intenzitu pnutí husovských slavností o šest let dříve, část nekatolické veřejnosti, zejména české socialistické a německé křesťanské strany, využila Kordačovy aféry k útokům proti katolické církvi. Například dne 30. července 1931 došlo před apoštolskou nunciaturou ve Voršilské ulici na Novém Městě k demonstraci asi sto padesáti osob, které provolávaly hanbu Pietru Ciriacimu a oslavovali arcibiskupa Františka Kordače.¹⁶⁸ O deset dní později se za Františkem Kordačem vypravila do Dolních Břežan skupina věřících, aby mu vyjádřila svoji solidaritu a účast s jeho osudem. Po zásahu Svatého stolce, který provedl personální změny na biskupských postech,¹⁶⁹ Kordačova aféra na podzim utichla a náboženské poměry v zemi se značně zklidnily.¹⁷⁰

Posledním dějstvím Ciriaciho působení v Československu se staly tzv. Pribinovy slavnosti, jež byly Jubilárním výborem církevně-národních oslav připravovány od dubna 1930. Jeho církevním předsedou se stal nitranský biskup Karol Kmeťko a světským předsedou okresní náčelník v Nitře Rudolf Haláchy.

¹⁶⁷ Národní archiv v Praze, fond Archiv pražského arcibiskupství - ordinariát, karton 195, Nunciatura v arcib. residenci v Praze.

¹⁶⁸ *Večerník Práva lidu*, 31. 7. 1931; *Pražský večerník*, 31. 7. 1931; *Národní osvobození*, 1. 8. 1931.

¹⁶⁹ Novým pražským arcibiskupem se stal dosavadní královéhradecký biskup Karel Kašpar, na jehož místo usedl Mořic Pícha. Novým litoměřickým biskupem se stal Němec Anton Weber, jediný německý sídelní biskup v tehdejší Československu.

¹⁷⁰ MAREK - ŠMÍD, *Arcibiskup František Kordač*, s. 140-142.

Hlavní zodpovědnost za přípravu slavností nesli biskup Karol Kmeťko, senátor Hlinkovy slovenské ľudové strany Jozef Buday a starosta Nitry František Mojto, ktorý byl současně poslancem za téže stranu. Slavnosti se konaly ve dnech 12.-15. srpna 1933 v západoslovenské Nitře při příležitosti 1100. výročí založení prvního křesťanského kostela knížetem Pribinou. Kulturně-náboženské oslavy se inspirovaly pražskými slavnostmi sv. Václava v roce 1929 a byly pečlivě a dlouhodobě připravovány.¹⁷¹

Jejich smyslem mělo být podle československé vlády prohloubení náboženské a národnostní jednoty všech obyvatel země, resp. společné dědictví Velké Moravy v duchovním životě obou větví jednoho národa. Poněvadž Slováci jimi zdůrazňovali především sílu slovenského katolicismu a národní jednotu východní části republiky, krátce před jejich zahájením nad nimi převzala patronát československá vláda, která prosadila jejich politicko-náboženský charakter manifestující československou jednotu, změnila složení členů přípravného výboru a vyslala na ně početnou vládní delegaci v čele s předsedou vlády Janem Malypetrem, v níž byli zastoupeni především stoupenci čechoslovakistické linie Milan Hodža, Ivan Dérer, Jan Šrámek a další ministři a zástupci vysoké církevní hierarchie, což samozřejmě popudilo slovenské představitele tím spíše, že do samotného programu oslav vládní činitelé nepřizvali významné slovenské osobnosti autonomistického smýšlení.¹⁷²

Proto si slovenský tábor v čele s předsedou Hlinkovy slovenské ľudové strany a Spolku svatého Vojtěcha Andrejem Hlinkou vstup na tribunu vymohl sám a stal se faktickým pánem

¹⁷¹ SIDOR - VNUK, *Andrej Hlinka 1864-1938*, s. 729.

¹⁷² Tamtéž, s. 732; ZUBÁČKA, Ida, *Nitra - kolíska slovenskej štátnosti. Príspevok k 70. výročiu Pribinových slávností*, *Studia historica Nitriensia* 11, 2003, s. 258; MAGDOLENOVÁ, Alena, *Pribinove slávnosti v Nitre roku 1933*, in: *Nitra v slovenských dejinách. Slovensko sa rodilo v Nitre*, ed. Richard Marsina, Martin 2002, s. 358-359.

situace. Řečník Andrej Hlinka před přítomnými přečetl tzv. Nitranskou rezoluci, v níž požádal o právo Slováků na sebeurčení, slovenskou svébytnost a správu slovenských záležitostí samotnými Slováky. Mimo jiné v Nitře před početným davem prohlásil: *„My, národ slovenský, hrdý na svoju 1100 ročnú národnú i kresťanskú minulosť, Božou Prozreteľnosťou dnes znova oslobodení a do republiky Československej včlenení, osvedčujeme sa, že v republike tejto chceme nájsť svoje národné blaho. Avšak keď republiku Československú považujeme pre nás za jediný možný štátny útvar, vyhlasujeme, že v štáte tomto chceme vidieť svoju budúcnosť nielen ako národ svojprávny a nielen ako národ rovnoprávny s národom českým, ale aj ako národ samobytný, samostatný, ktorý sám chce spravovať svoje veci a sám chce riadiť osud svoj! Chceme byť národom suverénnym!“*¹⁷³ Po Andreji Hlinkovi hovořili zemský prezident Jozef Országh a předseda vlády Jan Malypetr, ale jejich slova neměla pochopitelně takovou odezvu, jakou disponovala vůdčí osobnost slovenského katolického tábora.

Oslav se kromě sto tisíc věřících z celého Slovenska zúčastnilo i mnoho zástupců politických a církevních kruhů z cizích států, avšak prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk ani apoštolský nuncius Pietro Ciriaci do Nitry nedorazili. Za tuto absenci byl zástupce Svatého stolce ostře napaden českým tiskem, který naváhal prohlásit: *„Kde zůstal v neděli římský nuncius Ciriaci? Vyhnul se snad úmyslně Nitře, byv předtím zpraven infulovaným papežským prelátem Hlinkou, co se chystá za kočičinu v onen velkopamátný den? Nikoli duch křesťanský, ale politická msta rozhodovala! Tatáž msta, jež si troufala sesadit prvního lidového primasa arcibiskupa Kordače, vzorného kněze! Není státu, s nímž by si Vatikán dovolil tak jednat, jako s naším státem!“*¹⁷⁴

¹⁷³ LETZ, Róbert, *Slovenské dejiny*, IV. (1914–1938), Bratislava 2010, s. 196.

¹⁷⁴ Venkov, 18. 8. 1933.

Proti útokům československého tisku se ostře vyhranil pražský arcibiskup a český primas Karel Kašpar, který vyzval k ukončení štvavé kampaně, jež poškozovala dobré jméno Československé republiky v zahraničí. Vlnu nevole, jež se v českých zemích v srpnu 1933 proti apoštolskému nunciovi i Svatému stolci rozpoutala, označujeme jako tzv. Ciriaciho aféru.¹⁷⁵

Nitranské slavnosti měly silný dozvuk nejen v parlamentu v Praze a zahraničních diplomatů akreditovaných u československé vlády, ale rezonovaly i na zasedání vlády v pozdním létě a na podzim 1933. Ministr Edvard Beneš se snažil napjaté poměry uklidňovat s ohledem na zahraničí a veřejně se od útoků ústředního listu agrární strany *Venkova* distancoval, avšak jeho kritické články neutichly. Za tyto kroky však získal kredit u slovenských katolíků, který fruktifikoval v době prezidentské volby v závěru roku 1935, kdy jeho volbu do čela československého státu po dlouhém a úmorném zvažování podpořila též Hlinkova slovenská ľudová strana. Proti útokům na osobu apoštolského nuncia Pietra Ciriaciho protestovali nyní rovněž moravští biskupové, k nimž se následně připojili i biskupové Slovenska a Podkarpatské Rusi.¹⁷⁶

Po odeznění prvotní vlny útoků se dokonce zdálo, že se jeho další eskalaci podaří zabránit a že apoštolský nuncius sám dospěje ke smírčímu závěru s československou vládou,

¹⁷⁵ OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 175; HRABOVEC, Emília, *Pribinove slávnosti v Nitre a vypovedanie nuncia Ciriaciho z Česko-Slovenska 1933*, *Studia Historica Tyrnaviensia* 5, 2004, s. 77; ŠMÍD, Marek, *Ciriaciho aféra v roce 1933. Konflikt, jenž opět hrozil přerušením diplomatických styků mezi Československem a Svatým stolcem*, *Církevní dějiny* 8, 2015, č. 18, s. 26-34.

¹⁷⁶ Archiv Ústavu T. G. Masaryka a Akademie věd, fond Edvard Beneš, karton 238, *Venkov* 20. 8. 1933; VNUK, František, *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete. S krátkym prehľadom cirkevných dejín do roku 1900*, Bratislava 2006, s. 137-138; SIDOR - VNUK, *Andrej Hlinka 1864-1938*, s. 743; HRABOVEC, *Pribinove slávnosti v Nitre*, s. 78-79.

když v polovině září 1933 obdržel Pietro Ciriaci od slovenského kněze, politika a předsedy Hlinkovy slovenské lidové strany Andreje Hlinky list, na nějž výbušný a temperamentní tiskem hanobený apoštolský nuncius odpověděl s protičeskou tendencí v emotivně formulovaném dopise poměrně tvrdě: „Slovutný a nejdůstojnější Pane! Zatímco v Praze Svatý otec i bezprostředně i v osobě Svého zástupce je urážen takovým způsobem, že se nezachovávají ani zákony mezinárodní zdvořilosti, u všech národů platné, Vy, Slováci, jste se rozhodli vyslovit tak vysoké autoritě patřičnou úctu. Za to náleží Tobě i Tvým přirozená chvála. Spěchám však, abych Tobě i Tvým vzdal nejvřelejší díky za to, že jste apoštolskému nunciiovi, který z poslušnosti ke Svatému Otci v Praze žíti má, chtěli způsobiti šlechetným způsobem v tolika trpkých bolestech ze Slovenska trochu útěchy. Této Vaší lásky nikdy nezapomenu. Šlechetný lid slovenský zůstane vždy v mém srdci. Velmi se těším, že Svatého Otce u Vás Slováků zastupují. Z celého srdce Tobě žehnaje, vyslovuji k Tobě největší svou úctu a s radostí zůstávám Tobě nejoddanější.“¹⁷⁷

Proč však byl Ciriaciho latinský list zveřejněn tiskem a nezůstal pouze soukromým vyjádřením nunciovy vůle? Odpověď je poměrně jednoduchá. Andrej Hlinka využil listu apoštolského nuncia jako autority k útoku proti štvavým článkům levicových českých novin. Tento krok mohl dobře ospravedlnit nunciovým výrokem obsaženým v závěru dopisu, který s tímto krokem počítal. Postskriptum Ciriaciho zprávy totiž znělo: „Tento list může být publikován.“¹⁷⁸

¹⁷⁷ Slovák, 15. 9. 1933; Lidové listy, 16. 9. 1933; Národní Politika, 15. 9. 1933; Venkov, 16. 9. 1933; České Slovo, 16. 9. 1933; Pražský Večerník, 16. 9. 1933; Rudé právo, 16. 9. 1933 atd.; Archiv Ústavu T. G. Masaryka a Akademie věd, fond Edvard Beneš, karton 238; KOVTUN, Jiří, *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*, Praha 2005, s. 737.

¹⁷⁸ Slovák, 15. 9. 1933.

České deníky se bezprostředně po Ciriaciho reakci pustily do polemiky s nunciem a vyčetly mu, jakým právem žaluje slovenskému politikovi a knězi Andreji Hlinkovi na Prahu. Napadaného apoštolského nuncia Pietra Ciriaciho se před veřejností zastal lidovecký politik a právník Jan Jiří Rückl, který po setkání s nunciem potvrdil, že ten své rozhořčené věty obrátil pouze proti těm, kdo toto nedorozumění způsobili, rozhodně je nezamýšlel pronést jako útok na Československou republiku či dokonce jejího prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Ačkoliv vláda označila nunciův dopis za vměšování se do vnitřních záležitostí republiky, útok na Prahu a podporu slovenského autonomismu, eskalaci radikálních článků české levicového tisku nyní zabránil ministr zahraničí Edvard Beneš, který odmítal kauzu přiživovat a prostřednictvím ní škodit republice.¹⁷⁹

Dne 15. září 1933 si ministr zahraničí Edvard Beneš a jeho zástupce Kamil Krofta předvolali apoštolského nuncia Pietra Ciriaciho na ministerstvo a vyzvali jej, aby podal oficiální vysvětlení celého incidentu. Když tak učinil, obvinili jej z vměšování Vatikánu do vnitřních záležitostí republiky, nicméně odmítali podněcovat další útoky proti Svatému stolci. Edvard Beneš následně jednal s Pietrem Ciriacim ještě ve dnech 16. a 20. září, přičemž se jej snažit přesvědčit, že za této situace nemůže apoštolský nuncijs v Praze nadále zůstat.¹⁸⁰

Diplomatická rokování nebyla diskutována pouze v Praze, ale celou věc projednával s vysokými vatikánskými úředníky rovněž československý vyslanec u Svatého stolce Vladimír Radimský, který se v září 1933 opakovaně setkal s představiteli státního sekretariátu, zejména se sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Giuseppem Pizzardem a jeho zástupcem Alfredem Ottiavianim, přičemž

¹⁷⁹ Archiv Ústavu T. G. Masaryka a Akademie věd, fond Edvard Beneš, karton 238, Rückl 27. 9. 1933, resp. 22. 10. 1933.

¹⁸⁰ Archiv Ústavu T. G. Masaryka a Akademie věd, fond Edvard Beneš, karton 238, Benešův rukopis.

usiloval o brzké uzavření celé nepříjemné situace. Dne 25. září požádala československá vláda Svatý stolec o povolání Pietra Ciriaciho do Říma *ad verbum audiendum*.¹⁸¹

Dne 23. října 1933 tak Pietro Ciriaci po více než pěti letech pobytu v Praze opustil Československo a odcestoval do Věčného města. Zdravotní dovolená, jež byla původně plánována do 31. prosince, se protáhla navždy a apoštolský nuncius se do Prahy již nevrátil. V lednu 1934 byl oficiálně jmenován apoštolským nunciem v Lisabonu, kde se katolická církev tradičně těšila značnému respektu a byla běžnou součástí portugalské každodennosti. Tvůrcem portugalského autoritativního režimu byl ekonom, politik a premiér země v letech 1932–1968 António de Oliveira Salazar, jenž založil a určoval podobu nového státu, tzv. *Estado Novo*, který přetvořil v katolicko-korporativní stát, budovaný stejně jako v případě Itálie shora.¹⁸²

Po Ciriaciho odjezdu spravoval apoštolskou nunciaturu v Praze zástupce Svatého stolce v hodnosti chargé d'affaires Giovanni Panico, který v Praze pobýval přerušovaně již od června 1931. V srpnu 1934 jej nahradil čerstvý absolvent Papežské diplomatické akademie v Římě Luigi Punzolo.¹⁸³ Pokud československá strana očekávala, že Vatikán nyní jmenuje nového apoštolského nuncia, Svatý stolec před jeho nástupem

¹⁸¹ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1933, Radimský 25. 9. 1933, resp. 13. 10. 1933; AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1920–1939, karton 2; AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 149, f. 20, Pizzardo Panicovi 7. 10. 1933; KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, II. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935), Praha 2002, s. 179.

¹⁸² Acta Apostolicae Sedis, annus XXI, volumen I, Roma 1934, s. 563; NOLTE, Ernst, *Die faschistischen Bewegungen. Die Krise des liberalen Systems und die Entwicklung der Faschismen*, München 1966, s. 301; KLÍMA, Jan, *Salazar, tichý diktátor*, Praha 2005, s. 86–112.

¹⁸³ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 149, ff. 71–72; AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 56, fascicolo 500, f. 159.

upřednostňoval finalizaci aplikace modu vivendi, což ovšem naráželo na nepřítomnost vatikánského diplomata v Praze, takže se československo-vatikánské vztahy ocitly v bludném kruhu.¹⁸⁴ Nepříjemná situace mezi Československem a Svatým stolcem byla likvidována v polovině roku 1934, kdy byl Ciriaciho incident konečně uzavřen a navázány řádné diplomatické styky.¹⁸⁵

¹⁸⁴ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1934, Radimský 2. 1. 1934; AMZV, fond Zastupitelský úřad - Vatikán, 1920-1939, karton 2, Radimský 31. 10. 1933; Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale, annus XXI, volumen I, Roma 1934, s. 563; *L'Osservatore Romano*, 10. 1. 1934.

¹⁸⁵ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1934, Radimský 11. 7. 1934.

5. Éra apoštolského nuncia Saveria Rittera (1935–1939)

Novým apoštolským nunciem v Praze byl dne 5. srpna 1935 jmenován Saverio Ritter. Tato zpráva jej zastihla jako sekretáře nunciatury v Bernu, kterou fakticky místo nemocného apoštolského nuncia Pietra Di Marii vedl. Do Československa přicestoval o dva měsíce později jako čerstvě vysvěcený titulární arcibiskup z Aeginy; svůj post zastával až do likvidace česko-slovenského státu v březnu 1939.¹⁸⁶

Československý vyslanec u Svatého stolce Vladimír Radimský nešetřil na adresu nového nuncia chválou. Informoval Prahu, že je Saverio Ritter pokládán ve vatikánských kruzích „za jednoho z nejschopnějších kuriálních diplomatů a jest v něho skládána plná důvěra, že pro svoji znalost věcí československých a pro svoji konciliantní povahu provede svoje poslání s plným zdarem.“¹⁸⁷

Saverio Ritter, někdejší sekretář bernské legace, rozhodně nebyl v československých záležitostech nováčkem, ale byl v Praze znám již ze svého dřívějšího působení ve druhé polovině 20. let. Post jeho sekretáře zastával do konce 30. let italský kněz a diplomat Giuseppe Burzio. Svatý stolec výběrem Ritterovy osobnosti naznačil, že mu na dobrých vztazích s Československem skutečně záleží.¹⁸⁸

Saverio Ritter přicházel do země v mimořádně napjaté době. Aplikace modu vivendi nebyla dosud uzavřena, plně se projevovalo pnutí mezi národnostními menšinami, sílily požadavky Slováků po autonomii a země procházela v daném roce parlamentními a prezidentskými volbami. Mezinárodní napětí,

¹⁸⁶ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1935, Radimský 12. 10. 1935.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ ZAPLETALOVÁ, Jarmila, Norbert Klein – poslední německý biskup v Brně a první klerikální velmistr Řádu německých rytířů, in: Jan Šrámek a jeho doba, ed. Pavel Marek, Brno 2011, s. 350.

zjitřené událostmi v Habeši, Španělsku, Německu a jiných zemích, dynamizovalo rovněž dění ve střední Evropě. Za této situace zahrnovali československý vyslanec u Svatého stolce i apoštolský nuncius v Praze do svých zpráv od poloviny 30. let 20. století stále více události evropského dění i radikalizaci autoritativních a totalitních hnutí. Bylo zřejmé, že vývoj v Československu i uspořádání střední Evropy jsou do značné míry spojené nádoby, závislé navíc na mezinárodním dění a politické situaci v okolních státech. Pohled představitelů Svatého stolce se proto rozrostl do detailních analýz událostí v Německu, Polsku, Rakousku, Itálii, Francii, Sovětském svazu i dalších světových velmocí.¹⁸⁹

Ještě před příchodem nového apoštolského nuncia Saveria Rittera do Prahy zaslala československá vláda státnímu sekretáři Eugeniu Pacellimu nótu, v níž vyjádřila souhlas s postupem provádění modu vivendi v souvislosti s vnější delimitací a přislíbila zrušení vnucené správy církevních statků.¹⁹⁰

Na počátku léta 1935 byla správa církevních statků odevzdána podle dohody s Vatikánem do rukou apoštolského administrátora v Trnavě Pavla Jantausche. Průtahů v československo-vatikánských jednáních, jež nyní dospěla do vrcholné fáze, využíval říšský kancléř Adolf Hitler, který po německo-vatikánské roztržce v souvislosti s vydáním protinacistické encykliky *Mit brennender Sorge* v březnu 1937 přinutil vratislavského arcibiskupa Adolfa Bertrama změnit

¹⁸⁹ Enchiridion delle Encicliche, V. (Pio XI), ed. Erminio Lora a Rita Simionati, Bologna 1998, s. 1074-1127; Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale, annus XXIX, volumen IV, Roma 1937, s. 145-188; VAŠEK, Bedřich (ed.), *Pia XI. encykliky Divini Redemptoris (O bezbožeckém komunismu) a S palčivou starostí (O postavení katolické církve v Německu)*, Olomouc 1937, s. 47-72.

¹⁹⁰ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1935, Radimský 9. 4. 1935.

původně vstřícné stanovisko, přičemž své jednání ospravedlňoval dodržováním konkordátu z roku 1933.¹⁹¹

K dohodě československé a vatikánské strany na postupu provádění a naplňování modu vivendi došlo dne 14. května 1935, takže předávání majetku do církevních rukou skončilo k 1. červnu téhož roku. O převzetí byl dne 30. září v Bratislavě sepsán závěrečný protokol, který byl předložen československému vyslanci u Svatého stolce Vladimíru Radimskému. Postup vnější etapy aplikace modu vivendi zahrnoval pět bodů: 1. vydání papežského dokumentu, který sjednotí diecézní a státní hranice Československa, a zřízení dvou arcibiskupství (Slovensko a Podkarpatská Rus), 2. ujištění, že Svatý stolec po přesunu církevních statků na jižním Slovensku přiměje maďarské církevní autority stáhnout žaloby, 3. závazek, že československá vláda zruší sekvestraci církevních statků na Slovensku a vydá je do rukou církevního správce apoštolského administrátora Pavla Jantausche, 4. ujištění, že nový církevní správce přijímá statky i s existujícími dluhy a 5. ujednání, že se na církevních statcích provede pozemková reforma na základě úmluvy obou stran.¹⁹²

Celý proces aplikace modu vivendi byl po sérii složitých rokování a po projednání v Kongregaci konzistoriální ukončen vydáním apoštolské konstituce *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* dne 2. září 1937. Na její formulaci se rovněž

¹⁹¹ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1937, Radimský 30. 6. 1937; KONÍČEK, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*, s. 126

¹⁹² AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1934-1935, Krofta 12. 11. 1934, resp. Radimský 10. 1. 1935; NĚMEC, *Modus vivendi z roku 1928 z pohledu kanonického práva*, s. 31; Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí - výstřižkový archiv, karton 1599, *Slovenský denník* 17. 5. 1935; *Lidové noviny* 17. 5. 1935, resp. 28. 5. 1935, *Lidové listy* 19. 5. 1935, resp. 22. 5. 1935.

podílel apoštolský nuncius v Praze Saverio Ritter, který byl ostatně státním sekretariátem pověřen jejím prováděním.¹⁹³ Dne 6. září 1937 byla cirkumskripční konstituce oficiálně publikována v úředním věstníku Svatého stolce *Acta Apostolicae Sedis*. Hranice diecézí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi se od této chvíle v podstatě shodovaly se státními hranicemi, všichni biskupové na Slovensku a Podkarpatské Rusi byli vyjmuti z pravomoci maďarských biskupů a nucena správa církevních statků byla zrušena.¹⁹⁴

Hlavní výsledky první etapy provádění modu vivendi, kdy se slovenské a rusínské diecéze konečně odpoutaly od maďarské církevní organizace, byly ovšem popřeny již vídeňskou arbitráží na podzim 1938. Po vídeňské arbitráži se v Maďarsku ocitly dvě římskokatolická biskupská sídla, Košice a Rožňava, která se předtím nacházela na Slovensku, a jedno řeckokatolické biskupské sídlo v Užhorodě. Maďarsku připadly ze Slovenska části trnavské apoštolské administratury a nitranské diecéze. Dne 9. července 1939 byly na základě cirkumskripční buly *Diocesium fines* části těchto diecézí odtrženy od Slovenska a převedeny pod maďarskou církevní správu. Po skončení druhé světové války, v květnu 1945, byly slovenské církevní statky převzaty pod dočasnou státní správu s tím, aby zajistila jejich řádné hospodářské fungování.¹⁹⁵

V polovině 30. let, kdy do Prahy přicházel apoštolský nuncius Saverio Ritter, byla situace katolické církve v Československu již stabilizována, dávné konflikty z předchozího decénia zapomenuty a nikdo vážně nepochyboval, že je katolicismus plně provázán s hodnotami demokratické republiky. Mise Saveria Rittera začínala v době, kdy doznávaly

¹⁹³ *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale, annus XXIX, volumen IV, Roma 1937, s. 366-369; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1937, Radimský 30. 6. 1937, resp. 2. 10. 1937, resp. 31. 12. 1937.*

¹⁹⁴ *Tamtéž, Radimský 2. 10. 1937.*

¹⁹⁵ *Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 3, resp. karton 7.*

nejvřelejší manifestace katolické zbožnosti, jež zrcadlily dobré československo-vatikánské diplomatické styky. Jejich pomyslným vyvrcholením se stal eucharistický kongres, první celostátní katolický sjezd v Československu vůbec, jenž byl svolán do Prahy v létě 1935.¹⁹⁶ Radost věřících navíc umocňovala skutečnost, že papež Pius XI. apoštolským legátem na celostátním kongresu katolíků ustanovil kardinála spřátelené země - pařížského arcibiskupa Jeana Verdiera, což pozitivně přijala též česká nekatolická veřejnost i její tisk.¹⁹⁷

V čele eucharistického kongresu stáli tři muži, generální sekretář přípravného výboru Josef Žák, předseda stálého výboru olomoucký arcibiskup Leopold Prečan a výkonný předseda přípravného výboru Jan Jiří Růckl, kteří se o jeho přípravu významně zasloužili. Katolický sjezd byl připravován dlouhodobě a opravdu pečlivě, organizátoři jeho program, výběr pozvaných osobností i detaily dílčích sekcí projednávali již od roku 1932. Usilovali především o to, aby se v národnostně nejednotném Československu prostřednictvím univerzálních katolických zásad otupily sílící národnostní bariéry, zejména mezi Čechy a Němci. Jak se vyslovovaly katolické elity v zemi, sjezd měl rovněž poukázat na úzké sepětí českých katolíků s národem v hodině ohrožení jejich vlasti.¹⁹⁸

Do příprav slavnostního eucharistického kongresu byl prostřednictvím sekretáře apoštolské nunciatury Giovanniho Panica zapojen rovněž Svatý stolec. Zmíněný chargé d'affaires se jej navíc jako nejvyšší papežův diplomatický zástupce v zemi aktivně účastnil. Jeho zdárný průběh i pozitivní přijetí v mnoha evropských zemích byly proto též

¹⁹⁶ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 175, ff. 5-6, Ritter Pacellimu 8. 5. 1935. Kongres se následně uskutečnil od pátku 28. června do neděle 30. června 1935 v Praze.

¹⁹⁷ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 175, ff. 24-27, Panico Ottavianimu 1. 6. 1935.

¹⁹⁸ ŠEBEK, I. celostátní katolický sjezd v roce 1935, s. 234.

úspěchem Panicova mnohaměsíčního snažení. Ne náhodou z tohoto důvodu mnozí současníci očekávali jmenování Giovanniho Panica novým apoštolským nunciem v zemi.¹⁹⁹

Dne 29. června 1935 večer proběhla na Václavském náměstí v Praze eucharistická adorace, které se účastnilo čtvrt milionu věřících, doprovázená obnovou křestních závazků. Jak jsme již naznačovali, akce, na níž volně navazoval mohutný průvod večerní Prahou, měla duchovně spojit všechny národnosti v zemi a poukázat na jednotu v mnohosti. Vyvrcholením eucharistického kongresu byla dopolední svatá mše pod širým nebem na Strahovském stadionu, kterou v neděli 30. června celebroidal zmíněný pařížský arcibiskup a kardinál Jean Verdier. Ve své přímluvě ve francouzštině, jež byla údajně nejkrásnějším projevem celého eucharistického kongresu, upozornil papežský zástupce na nebezpečí rasové a národní nadřazenosti a poukázal na vzor Krista-Krále, jediného skutečného vládce světa.²⁰⁰

Zdárný průběh kongresu ocenil prostřednictvím státního sekretáře Eugenia Pacelliho rovněž papež Pius XI., který vyjádřil radost nad šťastným rozvojem víry a prohloubením náboženského cítění v Československu.²⁰¹

V reakci na zdárný průběh eucharistického kongresu i úspěšně postupující aplikaci modu vivendi jmenoval Svatý stolec na podzim 1935 prvního Čechoslováka kardinálem. Stal se jím dne 16. prosince - možná i ke zklamání olomouckého arcibiskupa Leopolda Prečana a moravského episkopátu - pražský arcibiskup Karel Kašpar.²⁰² Jeho kreování bylo do značné míry

¹⁹⁹ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 175; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1935, Radimský 22. 7. 1935; Národní archiv, fond Jan Jiří Růckl, karton 44.

²⁰⁰ *Lidové listy*, 2. 7. 1935.

²⁰¹ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1935, Radimský 22. 7. 1935.

²⁰² Počítáme-li kardinála Lva Skrbenského z Hříště, tak samozřejmě druhého. AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1935, Radimský 21. 11. 1935, resp. 28. 12. 1935; KUKÁNOVÁ,

výsledkem jeho důvěrného styku s vatikánskými církevními hodnostáři po roce 1918, jeho skvělých osobních styků s apoštolskými nuncií v Praze, jeho hlubokých teologických znalostí a v neposlední řadě rovněž kvalitní římské formace, jíž získal na konci 19. století. Ambice českého kléru i vrcholných československých politických představitelů sice toužily, aby se jím stal již jeho předchůdce pražský arcibiskup František Kordač, ale apoštolský nuncius Pietro Ciriaci - po sérii kritik jeho špatné správy pražské arcidiecéze, nerozvíjení Katolické akce, osoby konzervativního arcibiskupa atd. - jeho kreování na konci 20. let pravděpodobně zabránil.²⁰³

Byl to rovněž Giovanni Panico, když se u jeho osobnosti na chvíli zastavíme, který po parlamentních volbách v květnu 1935 informoval vatikánské kruhy o budoucí vládní koalici, přičemž si pozorně všimal národnostních poměrů v zemi, zejména radikalizující se Henleinovy Sudetoněmecké strany. Jak se dalo očekávat z předchozího stranicko-politického vývoje první Československé republiky, výsledky voleb přinesly další polarizaci československé politické scény. Nejvíce hlasů získala Sudetoněmecká strana s 15,18 % hlasů, druzí skončili agráři s 14,29 %, třetí sociální demokraté s 12,57 %, čtvrté místo obsadila Komunistická strana Československa a na pátém místě národní socialisté s 9,18 % hlasů. Čeští fašisté, krajně pravicová formace autoritativního ražení, získali 167 433 hlasů, což v kontextu celé země představovalo podporu od 2,04 % československých voličů. Při pohledu na výsledky Giovanni Panico správně poukázal na rozpory mezi českými a slovenskými lidovci, kdy čeští podporovali demokratickou vládu

Zlatuše, *Kardinálský klobouk pro Karla Kašpara*, *Paginae Historiae*. Sborník Národního archivu 15, 2007, s. 165-211; KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *První kardinálský klobouk pro Československo - Karel Kašpar*, in: Jan Šrámek a jeho doba, ed. Pavel Marek, Brno 2011, s. 355-371.

²⁰³ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1929, Radimský 9. 1. 1929.

a centralistický model Československa, zatímco slovenským byla bližší autoritativní forma moci a důsledně požadovali autonomii.²⁰⁴

Do Prahy přicestoval nový apoštolský nuncius Saverio Ritter navečer 16. října 1935. Jeho znalost češtiny, diplomatická zkušenost se střední Evropou i bezprostřední kontakt na Pia XI. poukazují na skutečnost, že jeho volbu zvažoval papež mimořádně pečlivě. Jednalo se o kněze, který se narodil dne 24. ledna 1884 v Chiavenně v Lombardii na švýcarsko-italských hranicích, avšak své mládí prožil v Miláně. Po vysvěcení na kněze v roce 1906 působil v Ambrosiánské knihovně v Miláně, kde nahradil Achilla Rattiho po jeho odchodu do Říma a jmenování papežem Piem XI. Od roku 1924 byl činný ve státním sekretariátu Svatého stolce. Od roku 1927 působil na apoštolské nunciatuře v Praze jako sekretář nuncia Pietra Ciriaciho a stal se vedle Antonina Araty jedním z nejschopnějších úředníků vatikánské legace v období první Československé republiky. Jeho jazykové vybavení, němčina, italština, francouzština a latina, a rodový původ (po matce Švýcar), jej k tomu bezpochyby předurčovaly.²⁰⁵

Naléhavé vnitropolitické povinnosti jej vlastně zaměstnávaly od počátku jeho mise. Byl to on, kdo přispěl k bezproblémovému zvolení Edvarda Beneše prezidentem republiky v prosinci 1935, zejména vahou své osobnosti na Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu, jejího váhajícího předsedu a slovenské biskupy (Pavla Jantausche, Mariána Blahu a Michala Bubniče), v čemž mu úspěšně pomáhal katolický intelektuál a

²⁰⁴ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Praze, busta 71, fascikl 581, ff. 35-37, resp. f. 45; AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 134, f. 70.

²⁰⁵ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1927, Jelen 31. 3. 1927, resp. 5. 4. 1927; DEJMEK, *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-1928*, s. 269.

politik Jan Jiří Rückl.²⁰⁶ Byl to rovněž apoštolský nuncius Saverio Ritter, kdo referoval Svatému stolci o nebezpečí komunistických myšlenek v Československu, jež zde zesílily mezi některými církevními představiteli i vysokoškolskými studenty ve druhé polovině 30. let.²⁰⁷

Turbulentní změny přinesl především rok 1938, kdy se zcela změnila poměry ve střední Evropě. Rakousko, jižní soused Československa, přestalo být ve 30. letech 20. století demokratickým státem. Tehdy se totiž jeho přední politici pokusili o přestavbu rakouské společnosti na základě inspirativních podnětů papežských encyklik do podoby tzv. křesťanského stavovského státu, který se vypořádal se sociálně-demokratickou opozicí, zakázal komunistickou a nacistickou stranu, vystoupil proti liberalismu a socialismu a omezil moc parlamentu. Třebaže se režim křesťansko-sociálního politika a právníka Engelberta Dollfusse těšil morální podpoře Svatého stolce, dostával se do stále větší mezinárodní izolace. V roce 1936 rezignovala na své někdejší spojenectví s Vídní Mussoliniho fašistická Itálie, která opustila protiněmeckou orientaci v Rakousku.²⁰⁸

V závěru 30. let se Rakousko stalo předmětem zájmu nacistické Třetí říše, která zde systematicky posilovala svůj vliv. Vatikán pocítoval tento tlak o to silněji, že katolické Rakousko představovalo jistou stabilizaci náboženských poměrů ve střední Evropě i slibovalo posilování katolických hodnot v politice. Po tvrdém nátlaku v Berchtesgadenu dne 12. února

²⁰⁶ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 178; KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, II., Praha 1998, s. 452; HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 568.

²⁰⁷ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 179, f. 11, Ritter Pizzardovi 8. 12. 1936.

²⁰⁸ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Praze, busta 28, fascikl 6, ff. 104-107; CHIRON, Yves, *Pio XI. Il Papa dei Patti Lateranensi e dell'opposizione ai totalitarismi*, Torino 2006, s. 370.

1938 donutil říšský kancléř Adolf Hitler rakouského kancléře Kurta Schuschnigga k revizi stávajícího politického kurzu a přiměl jej k podpoře nacistů v Rakousku. Dne 13. března bylo Rakousko prohlášeno za součást nacistické Třetí říše, což stvrdil následný plebiscit vypsaný v Německu včetně obsazeného Rakouska. Země se tak stala první zahraniční obětí nacistické agrese v Evropě.²⁰⁹

Po anšlusu Rakouska se v popředí zájmu Svatého stolce o mezinárodní dění ocitlo Československo. Tehdy se původní vatikánský zájem o národnostní, náboženské, sociální a kulturní otázky v zemi protnul se zájmem o politický vývoj Československa. Zásadním způsobem tak narostlo množství novin i časopisů, jež apoštolský nuncius Saverio Ritter z Prahy do Vatikánu posílal. Signálem k otevřené protičeskoslovenské kampani, jež byla doprovázena ostrým slovním útokem na jejího prezidenta Edvarda Beneše, se stal projev říšského kancléře Adolfa Hitlera o útlaku deseti miliónu Němců v sousedství nacistické Třetí říše dne 20. února 1938.²¹⁰

O aktuálních politicko-náboženských poměrech v zemi informoval apoštolský nuncius Saverio Ritter Svatý stolec v rozsáhlé souhrnné zprávě dne 8. května 1938. Potvrdil, že připojení Rakouska k Třetí říši vyvolalo v Československu depresi, ale lid se nevzdává, neboť jeho armáda je silná a připravená bojovat. Jeho odhodlání je posilováno vírou ve spolenectví s Velkou Británií a Sovětským svazem. Zdůraznil, že Henleinových osm bodů z Karlových Varů z dubna 1938 bylo pro obyvatelstvo neakceptovatelných, neboť předpokládalo vytvoření autonomního sudetoněmeckého celku uvnitř republiky, takže Československo o nich odmítlo diskutovat. Když jednal

²⁰⁹ ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze*, s. 152.

²¹⁰ KUKLÍK, Jan - NĚMEČEK, Jan - ŠEBEK, Jaroslav, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011, s. 30; ŠEBEK, Jaroslav, *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*, Kostelní Vydří 2013, s. 67-68.

apoštolský nuncius Saverio Ritter s ministrem zahraničí Kamilem Kroftou o otázce národnostních menšin v zemi, získal dojem, že je ministr velmi ustrašený a plný obav z budoucnosti.²¹¹

Na konci května 1938 informoval sekretář apoštolské nunciatury v Praze Giuseppe Burzio o nepokojích v pohraničí, přítomnosti německých vojenských jednotek u československých hranic a částečné mobilizaci ze dne 21. května, která poukazovala na odhodlání československé armády bránit se Adolfu Hitlerovi. Pro svoji spořádanost byla přijata se značným respektem i v zahraničí. Sekretář nunciatury uvedl, že sudetoněmecký politik Konrad Henlein obvinil pražskou vládu, že neumí zjednat pořádek, proto bude o to nezbytné požádat Berlín. V rodícím se konfliktu mezi Československem a Německem stál na straně demokratického státu, přičemž se snažil zůstat objektivním pozorovatelem dění.²¹²

Obavy vatikánského diplomata vzbuzovala především proměna českého pohraničí, které se čím dál více poněmčovalo. V listu Svatému stolci na konci července 1938 přiblížil Saverio Ritter každodennost v pohraničí ze své osobní zkušenosti: *„Všude jsou vyvěšeny vlajky Henleinovy strany a portréty Henleina, Hitlera, Göringa, Goebbelse atd. Mluvil jsem s jedním redemptoristou ze západních Čech, jenž mě potvrdil, že všichni místní obyvatelé jsou pro anšlus. Doprovodil to citátem jedné místní ženy, která prohlásila: ‘Kdy nás Pán konečně vyslyší a připojí k Němcům v Říši?’“*²¹³ Pro vatikánské kruhy bylo smutným zjištěním, že ideologii nacismu podlehli v pohraničí rovněž mnozí řeholníci a kněží.

²¹¹ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 181, ff. 21-24, Ritter Pacellimu 16. 5. 1938.

²¹² AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV. období, fascikl 181, f. 65, Burzio Pacellimu 26. 5. 1938; ČELOVSKÝ, Bořivoj, *Mnichovská dohoda 1938*, Praha 1999, s. 173; JOHN, Miloslav, *Září 1938. Role a postoje spojenců ČSR*, Olomouc 2000, s. 52.

²¹³ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 182, ff. 3-7, Ritter Pacellimu 31. 7. 1938.

Na počátku srpna 1938 hovořil apoštolský nuncius v Praze Saverio Ritter s československým prezidentem Edvardem Benešem. Ten před zástupcem Svatého stolce připustil, že by Němci, kteří tvoří čtvrtinu obyvatel Československa, měli mít adekvátní podíl na správě země, a přislíbil jim ústupky v oblasti jazykové a administrativní. Proti představám autonomie naznačil možnost dělby republiky podle historických hranic. Vatikán toužil být o dění a situaci národnostních menšin v zemi informován rovněž z dalších zdrojů, a proto opakovaně hovořil s československým vyslancem u Svatého stolce Vladimírem Radimským, kterého přijal státní sekretář dne 19. srpna 1938. Státní sekretář Eugenio Pacelli však nebyl pouhým pasivním účastníkem rozhovorů, ale dodával československému zástupci naději v hodině nejtěžší - ujišťoval jej, že Německo nyní k anšlusu Československa nepřistoupí. Prostřednictvím apoštolského nuncia v Praze Saveria Rittera usiloval Svatý stolec o zmírnění napětí mezi českou a německou stranou, i když apoštolský nuncius postupně ztrácel naději, že jednání započatá Velkou Británií povedou k dohodě.²¹⁴

Jednání mezi československou vládou a zástupci sudetských Němců vyvrcholila dne 5. září 1938, kdy prezident Edvard Beneš nabídl Němcům splnění jejich autonomistických požadavků. Na pokyn Berlína však další rokování s Prahou uvázlo na mrtvém bodě a následně bylo přerušeno.²¹⁵

Zprávy Svatému stolci doprovázel Saverio Ritter podrobnými výtahy z československého tisku, např. *Českého Slova*, *Venkova*,

²¹⁴ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 182, ff. 10-15, Ritter Pacellimu 9. 8. 1938, resp. fascikl 184, f. 11, Ritter Pacellimu 16. 9. 1938; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1938, Radimský 19. 8. 1938; PEHR, Michal, *Lidovci proti kapitulaci. Mnichov v memoárech a deníkových záznamech představitelů Československé strany lidové*, in: Mnichov ve vzpomínkách pamětníků, eds. Josef Tomeš a Richard Vašek, Praha 2012, s. 119-120.

²¹⁵ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 184, f. 8, Ritter Pacellimu 14. 9. 1938; ČELOVSKÝ, *Mnichovská dohoda 1938*, s. 226-243.

Národního osvobození, Die Zeit, Prager Presse či *Bohemia*. O dění ve střední Evropě informovali Vatikán rovněž apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo či nunciové v okolních zemích. Když v polovině září 1938 požádal apoštolský nuncius v Praze Saverio Ritter Svatý stolec o instrukce, jak by měl za současné situace postupovat, státní sekretář Eugenio Pacelli mu doporučil, aby v případě nebezpečí nejcitlivější dokumenty z archivu apoštolské nunciatury zničil a zbylé materiály přesunul na nunciaturu do Budapešti. Po schůzce představitelů západních demokratických mocností s říšským kancléřem Adolfem Hitlerem v Berchtesgadenu v polovině září 1938 apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo prohlásil, že šance na mír je téměř nulová.²¹⁶

Dne 19. září byl československé vládě ultimativně předložen plán britské a francouzské vlády na odstoupení československého území s více než 50 % německou menšinou Třetí říši, ta jej však odmítla. Když nakonec po tvrdém nátlaku ze strany britského a francouzského vyslance v Praze vyslovila vláda dne 21. září ráno souhlas s odstoupením požadovaných území Německu, Adolf Hitler na schůzce s britským premiérem Nevillem Chamberlainem v Bad Godesbergu o den později již požadoval více - splnění územních nároků rovněž Polska i Maďarska. Pro Syrového vládu bylo stupňování německých požadavků provokací, a proto vyhlásila dne 23. září všeobecnou mobilizaci a dva dny poté odmítla Hitlerovy podmínky z Bad Godesbergu.²¹⁷

Během zářijových dní tak stál Vatikán zcela jednoznačně na pozicích Československa a s bolestí pohlížel na křivdy, jimiž země trpěla. Přesto podle československého vyslance Vladimíra

²¹⁶ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 183, f. 9, Pacelli Ritterovi 17. 9. 1938, resp. f. 64, Orsenigo Pacellimu 16. 9. 1938.

²¹⁷ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 185, f. 39, Sigismondí Pacellimu 24. 9. 1938, resp. f. 42, Ritter Pacellimu 24. 9. 1938; ČELOVSKÝ, *Mnichovská dohoda 1938*, s. 312.

Radimského Svatý stolec dostatečně nepřispěl ke zmírnění protistátní činnosti některých kněží v českých zemích, např. kněze, profesora morální teologie a politika Německé křesťanskosociální strany lidové Karla Hilgenreinera, který inicioval výrazné sblížení německého katolického tábora s Henleinovou Sudetoněmeckou stranou, s níž se ve druhé polovině 30. let 20. století ztotožnila i velká část německého obyvatelstva.²¹⁸

Ve složité situaci se ocitl taktéž litoměřický biskup Antonín Alois Weber, který měl vysvětit na kněze muže, kteří v semináři vstoupili do sudetoněmecké strany. Ke škodě samotného katolicismu nedokázali v této těžké době čeští a němečtí věřící překonat své národnostní rozepře a spojit se na základě společné víry k obraně proti zločinné ideologii nacismu.²¹⁹

Britská a francouzská diplomacie se za italské asistence pokusily najít diplomatické východisko z téměř patové situace. Byly to především vojenská převaha Německa, izolace Československa ve střední Evropě a ekonomická a psychologická nepřipravenost Francie na válku, jež stály za opuštěním Československa, jediného věrného spojence Francie ve východní Evropě. Zmíněné mocnosti proto přiměly říšského kanceláře Adolfa Hitlera k účasti na konferenci čtyř velmocí, jejichž představitelé se dne 29. září 1938 setkali v Mnichově, aby rozhodli o pátém nezúčastněném, Československu, jemuž nařídili odstoupit pohraničí. Přijetím mnichovského diktátu dne 30.

²¹⁸ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 181, ff. 4-9, Ritter Pacellimu 8. 5. 1938; DEJMEK, Jindřich, *Vztahy mezi ČSR a Vatikánem v meziválečném období*, in: *Vztah církví a státu*. Sborník textů, ed. Marek Loužek, Praha 2004, s. 93; ŠEBEK, *Od konfliktu ke smíření*, s. 61, 66; FATTORINI, Emma, *Pio XI, Hitler e Mussolini. La solitudine di un papa*, Torino 2007, s. 194.

²¹⁹ AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1938, Radimský 3. 10. 1938.

září přestala fakticky existovat první Československá republika.²²⁰

V den zahájení mnichovské konference, dne 29. září 1938, vystoupil papež Pius XI. ve vatikánském rozhlasu a přednesl mírový projev nabádající k modlitbě, zachování míru a mírovému řešení sporných otázek dohodou. Papež zde mimo jiné prohlásil: *„Zatímco miliony a miliony lidí žijí v úzkostech před blížkým nebezpečím války a před hrozbou bezpříkladné zkázy, my přijímáme do svého otcovského srdce všechnu tu starost těch nespočetných našich synů a dcer a žádáme všechny biskupy, kněze světské i řádové a všechny věřící, aby se spojili s námi v nejvroucnější a nejnaléhavější modlitbě, aby byl zachován mír, mír ve spravedlnosti a milosrdenství. Kéž věřící lid se znovu uchýlí k této neozbrojené, ale nepřemožitelné mocnosti, kterou jest naše modlitba, aby Bůh, v jehož ruce je osud všeho světa, podporoval u všech vlád víru v mírumilovné cesty loajálních rozhovorů a trvalých úmluv a vnuknul všem v souladu s tak často opakovanými mírovými slovy city a činy, které by mohly mír podporovat a jej založit na bezpečném podkladu práva a slov evangelia.“*²²¹ Papežův projev, v němž hlava katolické církve špatně skrývala své rozrušení nad nadcházejícími událostmi, představoval jednu z mála zahraničních podpor Československu. Papež Pius XI. jej zakončil požehnáním celému světu.²²²

Svatý stolec považoval Mnichovskou dohodu z konce září 1938 za akt bezpráví, a proto od počátku za neplatnou. Ritterova slova ze dne 1. října 1938 dobře vystihovala

²²⁰ KUKLÍK - NĚMEČEK - ŠEBEK, *Dlouhé stíny Mnichova*, s. 46-62; TRAPL, *Český politický katolicismus a „Mnichov“*, s. 412.

²²¹ *Lidové listy*, 30. 9. 1938; *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XXX, volumen V, Roma 1938, s. 309-310; DEJMEK, Jindřich a kol. (eds.), *Československá zahraničí politika v roce 1938*, II., Praha 2001, s. 495.

²²² KUKLÍK - NĚMEČEK - ŠEBEK, *Dlouhé stíny Mnichova*, s. 61; FATTORINI, *Pio XI, Hitler e Mussolini*, s. 199; TRAPL, *Český politický katolicismus a „Mnichov“*, s. 412.

prožívanou realitu: „Rozčarování a zklamání lidí jsou obrovské. Lid však nemá sílu reagovat. Nekonají se žádné protesty ani projevy věrnosti republice, žádná demonstrace, žádné shromáždění... Je to skutečná rána do hlavy.“²²³

Téhož dne odeslal apoštolský nuncius Saverio Ritter státnímu sekretáři Eugeniu Pacellimu text podepsané Mnichovské dohody a mapu území, které Německo připojilo. O pár dní později přijal papež k audienci československého vyslance u Svatého stolce Vladimíra Radimského. Během slyšení vyjádřil Pius XI. zástupci demokratického státu svůj zájem na událostech v Československu, zejména na tom, co se v posledních dnech událo. Československou oběť označil papež za dar míru celému lidstvu, přičemž odmítl odpovědnost země za současné mezinárodní napětí. Rozhodnutí Prahy ustoupit zlu, jež nebylo aktem svobodné vůle, ale diktátu velmocí, považoval za dané situace za jediné možné východisko z krize. V závěru setkání s Vladimírem Radimským vyjádřil papež přání šťastné budoucnosti Československu, vyzval jej k trpělivosti a udělil mu své apoštolské požehnání, přičemž zdůraznil, že na něj pamatuje ve svých modlitbách.²²⁴

Změny na mapě Evropy, jež se začaly realizovat od počátku října 1938, neodrážely pouze nové politické představy Berlína, ale měnily rovněž stávající náboženské uspořádání. Během pomnichovského územního dělení ztratilo Československo území o velikosti 41 098 km², tj. 29,26 % území, zábor v českých zemích tvořil 29 074 km², na Moravě 9 867 km² a na Slovensku a Podkarpatské Rusi 11 830 km². Československo současně ztratilo téměř pět miliónů obyvatel. Kromě územních ztrát došlo k proměnám církevní správy: polovina farností olomoucké arcidiecéze, třetina farností českobudějovické diecéze a dvě

²²³ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 187, ff. 7-8, Ritter Pacellimu 1. 10. 1938.

²²⁴ Tamtéž, Radimský 3. 10. 1938, resp. 12. 10. 1938; HRABOVEC, *Der heilige Stuhl und die böhmischen Länder 1938-1945*, s. 117-118.

třetiny farností litoměřické diecéze se ocitly v nacistické Třetí říši. Jejich duchovní správu a komunikaci s místními kněžími převzal stávající apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo. Situace ostatních farností v pohraničí zůstala bezútěšná, neboť mnohé zůstaly bez pastýřů, kteří se buď uchýlili do Německa, nebo odešli do českého vnitrozemí.²²⁵

O demisi předsedy vlády Jana Syrového a o složení nové vlády téhož muže informovalo apoštolského nuncia v Praze ministerstvo zahraničí dne 5. října 1938. Současně potvrdilo, že nová vláda má zájem na zachování dobrých vztahů se Svatým stolcem. Novým ministrem zahraničí se stal někdejší československý vyslanec v Římě František Chvalkovský. Téhož dne abdikoval na nátlak Německa na svoji prezidentskou funkci Edvard Beneš a dne 22. října odcestoval do zahraničí. S německou otázkou se současně dala do pohybu záležitost slovenské autonomie, která byla vyřešena v říjnu 1938 jmenováním slovenské autonomní vlády v čele s Jozefem Tisem a podkarpatské vlády v čele s Augustinem Vološinem. Dne 22. listopadu 1938 schválil česko-slovenský parlament zákon o autonomii Slovenska. Dosažení autonomie Slovenska bylo současně vítězstvím slovenského politického katolicismu v čele s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou, třebaže se jí sám hlavní vůdce lidoveckého tábora na Slovensku Andrej Hlinka nedožil; zemřel dne 16. srpna 1938 v Ružomberku.²²⁶

Dne 11. listopadu 1938 přicestoval na krátkou návštěvu Říma pražský arcibiskup a kardinál Karel Kašpar. Významné

²²⁵ AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 188, ff. 36-41, Ritter Pacellimu 9. 10. 1938, resp. fascikl 190, f. 9, Ritter Pacellimu 7. 10. 1938; KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, III. O přežití a o život (1936-1938), Praha 2003, s. 625.

²²⁶ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 80, fascikl 643, f. 6, Krofta Ritterovi 5. 10. 1938; AA. EE. SS., fond Československo, IV. období, fascikl 187, f. 34, Ritter Pacellimu 6. 10. 1938, resp. ff. 35-36, Ritter Pacellimu 5. 10. 1938; VAŠŠ, Martin, *Slovenská otázka v 1. ČSR (1918-1938)*, Martin 2011, s. 31.

představitele Svatého stolce osobně informoval o situaci v Česko-Slovensku na podzim 1938, zejména o poměrech mezi německými katolíky. Hovořil o nezbytnosti svolání pastorální konference do oblasti Sudet, kde by čeští a němečtí církevní představitelé diskutovali novou organizační podobu pohraničí. Němečtí biskupové totiž podporovali vznik sudetské arcidiecéze s diecézemi v Českém Krumlově, Chebu, Ústí nad Labem, Trutnově a Bruntále, přičemž mezi nejhlasitější stoupence zřízení samostatné katolické provincie v Sudetech byl profesor německé teologické fakulty v Praze Adolf Kindermann.²²⁷

Státní sekretář Eugenio Pacelli nabádal - po okleštění republiky v říjnu 1938 - nejvyššího československého církevního představitele nespěchat, nýbrž vyčkat s případnou úpravou diecézních hranic na příhodnější dobu a prozatím pověřit správou v zahraničních částech diecézí generální vikáře. Na přelomu let 1938/1939 došlo k četným návštěvám *ad limina* československého duchovenstva v Římě (Ján Vojtaššák, Karel Kašpar, Leopold Prečan, Mořic Pícha, Josef Kupka atd.), kteří s vatikánskými církevními představiteli diskutovali především otázku správy částí diecézí mimo nové hranice Česko-Slovenska, která se nyní ukázala jako velmi aktuální problém.²²⁸

Dne 15. března 1939 obsadily německé jednotky Prahu a říšský kancléř Adolf Hitler přistoupil k okupaci českých zemí; dne 16. března byl vyhlášen protektorát Čechy a Morava. O poměrech v českých zemích informoval Svatý stolec zmíněný apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo ve zprávách ze dne 15. a 18. března 1939.²²⁹

²²⁷ ŠEBEK, *Papežská politika a české země 1938-1945*, s. 26.

²²⁸ AMZV, fond II. sekce MZV politická - 1. Běžná spisovna (1918-1939), karta 34, Radimský 28. 11. 1938, resp. karta 35, Radimský 5. 12. 1938; AMZV, fond Politické zprávy - Vatikán, 1939, Radimský 2. 1. 1939.

²²⁹ KAMENEC, Ivan - PREČAN, Vilém - ŠKORVÁNEK, Stanislav (eds.), *Vatikán a Slovenská republika (1939-1945). Dokumenty*, Bratislava 1992, s. 19; BIFFI, Monica M., *Mons. Cesare*

V první zprávě zpravil nového státního sekretáře Luigiho Maglioneho o skutečnosti, že německé jednotky obsadily Prahu a během dne pravděpodobně obsadí i zbytek území a dodal, že na okupované území odcestovali Adolf Hitler a jeho ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop. Ve druhé zprávě datované o tři dny později jej informoval o způsobech okupace, nočním jednání prezidenta Emila Háchy s Adolfem Hitlerem v Berlíně, postoji Itálie k obsazení českých zemí, reakcích Francie, poměrech na Slovensku, situaci německého obyvatelstva atd. Připomeňme, že to byla především Francie, která se snažila přimět Svatý stolec po likvidaci Česko-Slovenska k důraznému protestu vůči německému postupu, avšak papež to odmítl a vůči politickým aktům z března 1939 neprotestoval.²³⁰

Nikoliv po Mnichovu na podzim 1938, kdy stál Svatý stolec pevně na pozicích demokratického Československa, ale teprve na zásah nacistických orgánů v protektorátu Čechy a Morava byl apoštolský nuncius Saverio Ritter donucen Prahu v dubnu 1939 opustit a vrátit se do Itálie. Apoštolský nuncius tak byl z Prahy vyhoštěn zásahem cizí moci, nikoliv na základě přerušení diplomatických styků Svatého stolce s Česko-Slovenskem či jeho odvoláním ze strany Vatikánu, jak se tak stalo ve 20. i 30. letech 20. století.²³¹

Apoštolská nunciatura v Praze však nebyla likvidována okamžitě, ale úřadovala dále. Její chod řídil do července 1939 sekretář nunciatury Raffaele Forni, kdy byl následně přeložen

Orsenigo. Nunzio apostolico in Germania (1930-1946), Milano 1997, s. 118.

²³⁰ Actes et Documents du Saint Siège relatifs à la Seconde Guerre Mondiale, ed. Pierre Blet, Orsenigo Maglionemu 18. 3. 1939, Vaticano 1970, s. 98-101; MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 36.

²³¹ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, nevydaný strojopis Eduarda Jelena Československo a Vatikán za První republiky; MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 38; NĚMEČEK, Jan, *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*, Praha 2008, s. 248.

na apoštolskou nunciaturu do Berlína, odkud několikrát měsíčně dojížděl do Prahy či Olomouce, dokud mu v tom Němci v roce 1942 nezabránili. Poté byla nunciatura v Praze na rozkaz říšského sekretáře protektorátu Čechy a Morava a velitele policie Karla Hermanna Franka uzavřena.²³²

Po vzniku Slovenského státu, resp. vyhlášení první Slovenské republiky, byl Saverio Ritter pověřen Svatým stolcem vedením nunciatury v Bratislavě. Zatímco do hlavního města Slovenska přicestoval Saverio Ritter dne 13. června 1939, slovenský diplomatický zástupce Karol Sidor dorazil do Věčného města o Říma o tři dny později. K nedorozumění však došlo již na samém začátku nunciovy mise, neboť slovenské politické kruhy odmítaly akceptovat Ritterovu slovenskou misi - možná i s ohledem na německé zájmy na Slovensku - za pokračování předchozí československé, přičemž zdržovaly jeho oficiální diplomatické přijetí v Bratislavě a dávaly mu najevo svůj rezervovaný přístup.²³³

Slovenský ministr zahraničí Ferdinand Ďurčanský sice následně Saveria Rittera dne 20. června se všemi poctami přijal, nevyhnul se však kritice Svatého stolce, když poukázal, že vatikánský diplomat nebyl jmenován apoštolským nunciem v Bratislavě, ale pouze převzal své někdejší funkce na Slovensku. Současně se v rozhovoru Ferdinand Ďurčanský vyslovil, že trváním na zachování právního titulu apoštolského nuncia z Československa na Slovensko považuje Vatikán Slovensko za zbytkový stát. Ministr zahraničí Ferdinand

²³² MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 60; KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Od tolerance k nepřátelství. Diplomatické vztahy Československa s Vatikánem v letech 1945-1950*, Semper Paratus 3, 2014, s. 53.

²³³ ĎURICA, Milan Stanislav, *Jozef Tiso 1887-1947. Životopisný profil*, Bratislava 2006, s. 414; BORZA, Peter, *Apoštolská administratúra mukačevskej eparchie na Slovensku so sídlom v Michalovciach v rokoch 1939-1945*, in: *Das Reichskonkordat 1933. Forschungsstand, Kontroversen, Dokumente*, ed. Thomas Brechenmacher, Paderborn - München - Wien - Zürich 2007, s. 253.

Ďurčanský totiž odmítal kontinuitu první Československé republiky s první Slovenskou republikou a požadoval, aby i nunciovy pověřovací listiny tuto skutečnost zohledňovaly.²³⁴

Aniž se setkal s předsedou vlády Jozefem Tisem či jeho zástupcem Vojtechem Tukou, opustil rozhořčený nuncius Bratislavu a odcestoval do Říma. Ve Věčném městě svoji slovenskou misi před Piem XII. prezentoval zřejmě jako osobní urážku, což se pochopitelně dotklo i samotného papeže.²³⁵ V době první Slovenské republiky tak Svatý stolec nezastupoval v Bratislavě apoštolský nuncius, ostatně českou agendu Saveria Rittera převzal apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo, ale od června 1940 pouze chargé d'affaires v Bratislavě Giuseppe Burzio, který působil v letech 1935–1938 na pražské apoštolské nunciatuře, znal dobře poměry v zemi a hovořil česky.²³⁶ Apoštolská nunciatura sídlila v Bratislavě v letech 1940–1945 na Kapitulské ulici č. 10, v centru města nedaleko dómu sv. Martina.

Saveriu Ritterovi nebyla po událostech v červnu 1939 svěřena žádná nová mise, ale Svatý stolec očekával vývoj událostí v naději, že jej po skončení konfliktu do Československa opětovně vyšle. Druhou světovou válku tak strávil apoštolský nuncius v Miláně a Římě. Po druhé světové válce se sice Saverio Ritter do Prahy vrátil, ale pouze v hodnosti internuncia, což souviselo s celkovou změnou politického ovzduší v Československu, kde se vatikánské zastoupení změnilo z nunciatury na pouhou internunciaturu a doyenem diplomatického sboru se stal sovětský vyslanec Valerian Zorin. Československým vyslancem u Svatého stolce se

²³⁴ KAMENEC – PREČAN – ŠKORVÁNEK, *Vatikán a Slovenská republika (1939–1945)*, s. 24–25; ĎURICA, *Jozef Tiso 1887–1947*, s. 414.

²³⁵ KAMENEC – PREČAN – ŠKORVÁNEK, *Vatikán a Slovenská republika (1939–1945)*, s. 27; MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 50; SIDOR, Karol, *Vatikánsky denník*, I. (1939–1940), eds. František Vnuk a Ján Bobák, Bratislava 2011, s. 44.

²³⁶ ĎURICA, *Jozef Tiso 1887–1947*, s. 426; MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 50.

na počátku roku 1946 stal František Schwarzenberg, mladý zkušený diplomat a účastník domácího odboje, již v srpnu 1946 jej však nahradil Artur Maixner.²³⁷

Ritterova československá mise byla uzavřena v lednu 1948, kdy nemocný apoštolský internuncius odcestoval na léčení do Říma a do Prahy se již nevrátil. Zemřel ve švýcarském Luganu dne 21. dubna 1951.

²³⁷ BALÍK, Stanislav - HANUŠ, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007, s. 18; VAŠKO, Václav, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, I.*, Praha 1990, s. 139.

Závěr

V kvalifikační práci jsme se věnovali diplomatickým stykům Československa a Svatého stolce v období let 1918–1939, přičemž jsme analyzovali jejich proměny, aktéry, třecí plochy i společné body vzájemného *stýkání a potýkání*. Meziválečné období jsme reflektovali jako dobu, jež sice v některých ohledech navazovala na dřívější rakousko-uherské dědictví, nicméně ve většina ohledů přinášela zcela nové výzvy a problémy, s nimiž se musela Československá republika potýkat. Srdečnějším vztahům bránily současně předsudky, které každý z partnerů o druhé straně choval.

Rovněž Vatikán, druhý partner diplomatických jednání, se proměnil. První světová válka učinila z papeže mimořádnou autoritu, která pečuje o mírové uspořádání a stará se o spravedlivé poměry ve světě. Nebyla to politická aktivita, kterou vstupoval Svatý stolec do mezinárodních vztahů meziválečného období, ale především humanitární akce spojená s hospodářskou a sociální intervencí, která ovlivnila všechny ostatní pontifikáty 20. století. Světový konflikt tak s jistou nadsázkou přinesl oddělení církve od státu, přinejmenším ve středoevropském kontextu.

Podobu československé politiky určoval především ministr zahraničí Edvard Beneš, který ji rámcově konzultoval s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem. Českoslovenští vyslanci u Svatého stolci byli v podstatě vykonavateli této linie, která měla sledovat liberálně-demokratické směřování státu bez jeho výraznějších vazeb ke katolické církvi. Tvář vatikánské politiky určoval státní sekretář Pietro Gasparri a později Eugenio Pacelli, kteří ji konzultovali s papeži Benediktem XV., Piem XI. a později Piem XII. Apoštolští nunciové podléhali státnímu sekretariátu, jež představoval nejvlastnější orgán politiky římské kurie, takže byli též

vykonavateli této linie. V jejich misi však museli obratně balancovat mezi instrukcemi římské kurie, očekáváními církevních představitelů Svatého stolce a svoji bezprostřední zkušeností s realitou Československa.

Právě z této konfrontace a někdy i necitlivého našlapování se rodily diplomatické styky, které představovaly obrušování hran a ústily zpravidla kompromisem. Když se pokusila některá ze stran převzít iniciativu a přesvědčit partnera o své pravdě, končilo to roztržkou, jak ukazuje např. Marmaggiho aféra či Ciriaciho aféra. S odstupem času je zřejmé, že iniciativu měla ve svých rukou především československá strana, zřejmě proto, že se jednalo o její území. Pokud neměla zájem na jednáních, docházelo k jejich prodlužování, což odhaluje např. vleklá cesta k modu vivendi či jeho aplikace.

Ukázali jsme rovněž, že diplomatická rokování hrozila několikrát přerůst v otevřený střet a vypovězení řádných diplomatických styků. Poprvé se situace vyhrotila v letech 1921-1922, kdy československá vláda opakovaně odmítala navrhované postupy Svatého stolce, podruhé v létě 1925, kdy apoštolský nuncius Francesco Marmaggi opustil republiku a potřetí na podzim 1933, kdy Praha odmítla další pokračování diplomatické mise nuncia Pietra Ciriaciho.

Zjednodušeně můžeme prohlásit, že se diplomatické styky Československa a Svatého stolce s postupující dobou zlepšovaly. Čas otupil stereotypní předsudky a naučil partnery lépe porozumět cílům a zájmům druhé strany. Ačkoliv tu na začátku styků skutečně převažovala obava z kroků druhé strany - Vatikán vnímal Československo jako socialistický protikřesťanský stát vedený svobodnými zednáři a Československo Vatikán jako blízkého spojence Rakousko-Uherska s konzervativními protidemokratickými zájmy -, období 30. let 20. století ukázalo, že většího nepřítele obou států představují nacistická a komunistická totalita. Nebezpečí vypuknutí druhé světové války a opětovné pošlapání míru obě

strany paradoxně sblížilo. Mohli jsme vidět, že nikdy nebyly vztahy obou zemí tak skvělé, jako právě v hodině ohrožení Československa v září 1938.

Jsme přesvědčeni, že obě strany poslaly na diplomatické mise odborníky, kteří již měli dřívější zkušenost s řešenou agendou. Na druhé straně i ti největší odborníci - Kamil Krofta a Pietro Ciriaci - své mise neukončili s lepším kreditem než jejich předchůdci či následovníci. Vlastně žádná z misí nebyla bezproblemová, apoštolští nunciové se museli potýkat s nepochopením ze strany československé vlády, socialistických stran i nevěřící části veřejnosti. Svě představy a instrukce museli konfrontovat s československou realitou a aktuální politicko-náboženskou situací v zemi. Opačně i českoslovenští nekatoličtí vyslanci naráželi na řadu předsudků a nepochopení církevních představitelů Svatého stolce.

Každý z diplomatů vytvářel specifickou podobu československo-vatikánských vztahů v jiné době, v rozdílné politické situaci, v době odlišného pontifikátu/prezidentství, s nestejnými politicko-diplomatickými zkušenostmi, v kontaktu s jinými politickými či církevními představiteli atd. Obě země měly na jedné straně důvěrnější partnery, k nimž chovaly tradičně bližší vazby, na druhé straně čelily větším nebezpečím, které dokonce podrývaly jejich samotnou existenci, např. Československo ve 30. letech nacistickému Německu a Svatý stolec v téže době komunistickému Sovětskému svazu.

Diplomatické styky mezi Československem a Svatým stolcem byly přerušeny krátce po nástupu komunismu k moci v roce 1948. Obnoveny byly teprve v roce 1990, kdy do Prahy přicestoval italský církevní hodnostář a úředník státního sekretariátu Giovanni Coppa, jenž se stal posledním apoštolským nunciem v Československu a prvním nunciem v České republice. Tento úřad zastával do roku 2001, kdy jej vystřídal německý církevní

hodnostář a diplomat Erwin Josef Ender. Současným apoštolským nunciem v Praze je zkušený diplomat a církevní hodnostář Svatého stolce Američan Charles Daniel Balvo.

Přílohy

papežové první poloviny 20. století

papež	rodné jméno	narozen/zemřel	pontifikát
Lev XIII.	Vincenzo Pecci	1810-1903	1878-1903
Pius X.	Guiseppe Sarto	1835-1914	1903-1914
Benedikt XV.	Giacomo della Chiesa	1854-1922	1914-1922
Pius XI.	Achille Ratti	1857-1939	1922-1939
Pius XII.	Eugenio Pacelli	1876-1958	1939-1958

státní sekretáři Svatého stolce 1900-1939

kardinál	v čele úřadu
Rafael Merry del Val	1903-1914
Domenico Ferrata	1914
Pietro Gasparri	1914-1930
Eugenio Pacelli	1930-1939

apoštolští nunciové v ČSR 1920-1939

nuncius	mise v letech	narozen/zemřel
Clemente Micara	1920-1923	1879-1965
Francesco Marmaggi	1923-1928	1876-1949
Pietro Ciriaci	1928-1934	1885-1966
Saverio Ritter	1935-1950 ²³⁸	1884-1951

českoslovenští vyslanci u Svatého stolce

vyslanec	mise v letech	narozen/zemřel
Kamil Krofta	1920-1921	1876-1945
Václav Pallier	1922-1926	1880-1947
Vladimír Radimský	1928-1939	1880-1977

²³⁸ S válečnou přestávkou 1939-1946.

Soupis pramenů a literatury

Archivy

- Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky
fond Národní shromáždění 1920-1939
- Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky
fond II. sekce MZV politická - 1. Běžná spisovna
fond Politické zprávy - Vatikán
fond Zastupitelský úřad - Vatikán
- Archiv Kanceláře prezidenta republiky
fond Kancelář prezidenta republiky
- Archiv KDU-ČSL
fond Josef Doležal
- Archiv Národního muzea
fond Eduard Jelen
- Archivio Apostolico Vaticano
fond Apoštolská nunciatura v Československu
fond Státní sekretariát
- Archivio Storico Vaticano. Sezione per i rapporti con gli
stati (Segreteria di Stato)
fond Československo
fond Rakousko-Uhersko
- Archiv Ústavu T. G. Masaryka a Akademie věd
fond Edvard Beneš
fond Tomáš Garrigue Masaryk
- Národní archiv
fond Archiv pražského arcibiskupství - ordinariát
fond Jan Jiří Rückl
fond Ministerstvo zahraničních věcí - Vídeň
fond Ministerstvo zahraničních věcí - výstřižkový archiv
- Vojenský archiv
fond 1. čs. odboj. Krajské spolky v Americe
- Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc
fond Bohumil Zlámal

Vydané prameny

- Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus X,
volumen X, Roma 1918.
- Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XX,
volumen XX, Roma 1928.
- Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XXI,
volumen I, Roma 1934.
- Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XXIX,
volumen IV, Roma 1937.
- Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XXX,
volumen V, Roma 1938.
- Actes et Documents du Saint Siège relatifs à la Seconde Guerre
Mondiale*, ed. Pierre Blet, Vaticano 1970.

- BEDNAŘÍK, František (ed.), *Masaryk a Itálie za války. Fakta a dokumenty*, Brno 1935.
- BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, I., Praha 1927.
- DEJMEK, Jindřich a kol. (eds.), *Československá zahraniční politika v roce 1938*, II., Praha 2001.
- DEJMEK, Jindřich a kol., *Diplomacie Československa*, II. (Biografický slovník československých diplomatů /1918-1992/, Praha 2013.
- Enchiridion delle Encicliche*, V. (Pio XI), eds. Erminio Lora a Rita Simionati, Bologna 1998.
- FERRARI, Francesco Luigi (ed.), *Lettere e documenti inediti*, I., Roma 1986.
- HACHEY, Thomas E. (ed.), *Anglo-Vatican relations, 1914-1939. Confidential annual reports of the British ministers to the Holy See*, Boston 1972.
- HÁJKOVÁ, Dagmar - KALIVODOVÁ, Eva (eds.), *Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915-1918)*, Praha 2013.
- HÁJKOVÁ, Dagmar - ŠEDIVÝ, Ivan (eds.), *Korespondence T. G. Masaryk-Edvard Beneš (1914-1918)*, Praha 2004.
- HÁJKOVÁ, Dagmar - QUAGLIATOVÁ, Vlasta - VAŠEK, Richard (eds.), *Korespondence T. G. Masaryk - Edvard Beneš, 1918-1937*, Praha 2013.
- HELAN, Pavel - ŠEBEK, Jaroslav (eds.), *Československo a Svatý stolec*, II/1, Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919-1925). Výběrová edice dokumentů, Praha 2013.
- HRABOVEC, Emília (ed.), *Slovensko a Svätá stolica 1918-1927 vo svetle vatikánskych prameňov*, Bratislava 2012.
- HRUBAN, Mořic, *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Dr. Mořice Hrubana*, ed. Jan Drábek, Řím - Los Angeles 1967.
- KAMENEC, Ivan - PREČAN, Vilém - ŠKORVÁNEK, Stanislav (eds.), *Vatikán a Slovenská republika (1939-1945). Dokumenty*, Bratislava 1992.
- KAŠPAR, Karel, *Skutky a nikoli pouhá slova papeže míru Benedikta XV.*, Hradec Králové 1922.
- KROFTA, Kamil, *Diplomatický deník 1919-1922*, ed. Jindřich Dejmek, Praha 2009.
- KÜNZL-JIZERSKÝ, Rudolf, *V diplomatických službách ČSR*, Praha 1947.
- MACHULA, Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948). Paměti*, Praha 1998.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*, Praha 1920.
- SIDOR, Karol, *Vatikánsky denník*, I. (1939-1940), eds. František Vnuk a Ján Bobák, Bratislava 2011.
- VAŠEK, Bedřich (ed.), *Pia XI. encykliky Divini Redemptoris (O bezbožeckém komunismu) a S palčivou starostí (O postavení katolické církve v Německu)*, Olomouc 1937.
- ZLÁMAL, Oldřich, *Povídka mého života*, Chicago 1954.

Excerpované noviny a časopisy

Čech

České Slovo

Křesťanské listy

L'Osservatore Romano

Lidové listy

Národní listy

Národní osvobození

Národní Politika

Národní Střed

Pražský večerník

Rudé právo

Slovák

Slovenský denník

Večerník Práva lidu

Venkov

Literatura

ADAM, Ján a kol., *Kresťanstvo v dejinách Zemplína. Zborník z rovnomennej celoslovenskej vedeckej konferencie, konanej 17.-18. septembra 2010 v Michalovciach*, Michalovce 2011.

BALÍK, Stanislav - HANUŠ, Jiří, *Katolícká cirkvi v Československu 1945-1989*, Brno 2007.

BARTLOVÁ, Alena, *Katolícky zjazd - súčasť predvolebnej agitácie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany pred parlamentnými voľbami v roku 1935*, in: *Andros probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc. k jeho 70. narozeninám*, eds. Jiří Malíř a Pavel Marek, Olomouc 2005, s. 177-186.

BAŤKOVÁ, Růžena, *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha 1998.

BIFFI, Monica M., *Mons. Cesare Orsenigo. Nunzio apostolico in Germania (1930-1946)*, Milano 1997.

BORZA, Peter, *Apoštolská administratúra mukačevskej eparchie na Slovensku so sídlom v Michalovciach v rokoch 1939-1945*, in: *Das Reichskonkordat 1933. Forschungsstand, Kontroversen, Dokumente*, ed. Thomas Brechenmacher, Paderborn - München - Wien - Zürich 2007.

BUELL, Raymond L., *France and the Vatican*, *Political Science Quarterly* 36, 1921, č. 1, s. 30-50.

ČECHOVÁ, Františka, *Nitrianska diecéza v agende Ministerstva zahraničných vecí ČSR v Prahe a episkopát Karola Kmetka v období I. ČSR*, in: *Slovensko a Svätá stolica*, eds. Marta Dobrotková a Mária Kohútová, Trnava 2008, s. 245-272.

ČELOVSKÝ, Bořivoj, *Mnichovská dohoda 1938*, Praha 1999.

DEJMEK, Jindřich, *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-1928*, *Český časopis historický* 92, 1994, č. 2, s. 268-285.

DEJMEK, Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920-1921). Kroftova vyslanecká mise v Římě*, Český časopis historický 91, 1993, č. 2, s. 224-246.

DEJMEK, Jindřich, *Vztahy mezi ČSR a Vatikánem v meziválečném období*, in: *Vztah církví a státu. Sborník textů*, ed. Marek Loužek, Praha 2004, s. 75-94.

DOLEŽAL, Josef, *Český kněz*, Praha 1931.

DOLEŽAL, Josef, *Politická cesta českého katolicismu 1918-1928*, Praha 1928.

ĐURICA, Milan Stanislav, *Jozef Tiso 1887-1947. Životopisný profil*, Bratislava 2006.

EFMERTOVIÁ, Marcela C., *České země v letech 1848-1918*, Praha 1998.

EHRENBERGER, Tomáš, *Husovy oslavy v roce 1925 jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem*, in: *Marginalia Historica. Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy 5*, 2002, s. 157-200.

ENGEL-JANOSI, Friedrich, *Österreich und der Vatikan 1846-1918, II. (1903-1918)*, Graz - Wien - Köln 1960.

FATTORINI, Emma, *Pio XI, Hitler e Mussolini. La solitudine di un papa*, Torino 2007.

FERENČUCHOVÁ, Bohumila, *Vízie a diplomacia. Štefánik medzi vojnou a mierom (1914-1919)*, in: *Francúzsko a slovenská otázka 1789-1989*, ed. Bohumila Ferenčuchová, Bratislava 2008, s. 130-163.

FONTENELLE, René, *Jeho Svatost Pius XI.*, Praha 1937.

FUCHS, Alfred, *Novější papežská politika*, Praha 1930.

GOTTSMANN, Andreas, *Die Wiener Nuntiatur und Kaiser Karl*, in: *Karl I. (IV.), der Erste Weltkrieg und das Ende der Donaumonarchie*, ed. Andreas Gottsmann, Wien 2007, s. 93-118.

HALAS, František X., *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství. Diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*, Brno 2004.

HERBEN, Jan, *T. G. Masaryk. Život a dále prezidenta Osvoboditele*, Praha 1938.

HOBZA, Antonín, *Modus vivendi. Politický konkordát uzavřený mezi vládou Československou a Vatikánem*, Praha 1930.

HOBZA, Antonín, *Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a přítomný stav*, Praha 1931.

HRABOVEC, Emilia, *Der heilige Stuhl und die Tschechoslowakei 1938-1939*, in: *Der Heilige Stuhl in den internationaler Beziehungen 1870-1939*, ed. Jörg Zedler, II., München 2010, s. 99-146.

HRABOVEC, Emília, *Die Nuntien in der Tschechoslowakei. Clemente Micara, Francesco Marmaggi, Pietro Ciriaci und Saverio Ritter*, in: *Eugenio Pacelli als Nuntius in Deutschland. Forschungsperspektiven und Ansätze zu einem internationalen Vergleich*, ed. Hubert Wolf, München - Wien 2012, s. 177-196.

- HRABOVEC, Emília, *Dlhá cesta k Rímskokatolíckej bohosloveckém fakulte v Bratislave*, Bratislava 2008.
- HRABOVEC, Emília, *Formácia kléru a výzvy 20. storočia očami Svätej stolice*, in: *Katolícka bohoslovecká fakulta v Bratislave 1936-1989*, eds. Emília Hrabovec a kol., Trnava 2011, s. 12-29.
- HRABOVEC, Emília, *Menovanie biskupov v kontexte bilaterálnych vzťahov*, in: *Osudy demokracie ve střední Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference, II.*, ed. Jaroslav Valenta, Praha 1999, s. 542-554.
- HRABOVEC, Emília, *Na pokraji prerušenia stykov. Kríza vo vzťahoch medzi Česko-Slovenskom a Svätou stolicou v roku 1921, Fidei et Patriae. Jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*, ed. Jozef M. Rydlo, Bratislava 2008, s. 257-284.
- HRABOVEC, Emília, *Pribinove slávnosti v Nitre a vypovedanie nuncia Ciriaciho z Česko-Slovenska 1933*, *Studia Historica Tyrnaviensia* 5, 2004, s. 73-97.
- HRABOVEC, Emília, *Svätá stolica a slovenskí biskupi v medzivojnovou období*, *Duchovný pastier* 93, 2012, č. 1-2, s. 5-20.
- HRMJÁK, Lubomír, *Postoj Československé strany lidové voči pastierskemu listu slovenských biskupov v roku 1924*, in: *„Bílá místa“ v dějinách Československé strany lidové. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919-2009)*, eds. Pavel Marek a kol., Olomouc 2009, s. 105-114.
- CHIRON, Yves, *Pio XI. Il Papa dei Patti Lateranensi e dell'opposizione ai totalitarismi*, Torino 2006.
- JOHN, Miloslav, *Září 1938. Role a postoje spojenců ČSR*, Olomouc 2000.
- JONOVÁ, Jitka, *Jednání o obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci po rezignaci arcibiskupa Lva kardinála Skrbenského z Hříště z pohledu Svatého stolce*, *Studia Theologica* 15, 2013, č. 3, s. 129-149.
- JONOVÁ, Jitka, *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hříště pohledem Svatého stolce*, Uherské Hradiště 2013.
- JUST, Jan, *Činnost katolíků při našem národním osvobození*, Hradec Králové 1931.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938), I. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918-1929)*, Praha 2000.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938), II. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*, Praha 2002.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938), III. O přežití a o život (1936-1938)*, Praha 2003.
- KLÍMA, Jan, *Salazar, tichý diktátor*, Praha 2005.
- KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví, II.*, Praha 1998.

- KONÍČEK, Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. Církevně-politický vývoj v letech 1918-1993*. Olomouc 2005.
- KONÍČEK, Jiří, *Mons. Oldřich Zlámal - kněz a sjednotitel československého osvobozovacího hnutí v USA*, in: *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, eds. Pavel Marek a Jiří Hanuš, Brno 2006, s. 146-154.
- KOVTUN, Jiří, *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, Praha 1991.
- KOVTUN, Jiří, *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*, Praha 2005.
- KRLÍN, Josef, *Papežská politika v posledních dvou stoletích*, Praha 1946.
- KUCÍK, Štefan - ŠVORC, Peter, *Česko-slovenský zahraničný odboj v USA (1914-1918)*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada společenských věd, Brno 2013, s. 49-64.
- KUCÍK, Štefan, *Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918-1938)*, Martin 2011.
- KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Kardinálský klobouk pro Karla Kašpara*, *Paginae Historiae*. Sborník Národního archivu 15, 2007, s. 165-211.
- KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *Od tolerance k nepřátelství. Diplomatické vztahy Československa s Vatikánem v letech 1945-1950*, *Semper Paratus* 3, 2014, s. 52-88.
- KUKÁNOVÁ, Zlatuše, *První kardinálský klobouk pro Československo - Karel Kašpar*, in: *Jan Šrámek a jeho doba*, ed. Pavel Marek, Brno 2011, s. 355-371.
- KUKLÍK, Jan - NĚMEČEK, Jan - ŠEBEK, Jaroslav, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011.
- LETZ, Róbert, *Slovenské dejiny, IV. (1914-1938)*, Bratislava 2010.
- MAGDOLENOVÁ, Alena, *Pribinove slávnosti v Nitre roku 1933*, in: *Nitra v slovenských dejinách. Slovensko sa rodilo v Nitre*, ed. Richard Marsina, Martin 2002, s. 356-368.
- MALÍŘ, Jiří, *Sekularizace a politika v „dlouhém“ 19. století*, in: *Sekularizace českých zemí v letech 1848-1914*, eds. Lukáš Fasora, Jiří Malíř a Jiří Hanuš, Brno 2007, s. 11-24.
- MAREK, Pavel - ŠMÍD, Marek, *Arcibiskup František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Olomouc 2013.
- MAREK, Pavel, *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Olomouc 2005.
- MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky. 1918-1924*, Brno 2005.
- MAREK, Pavel, *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917-1924*, Rosice u Brna 2000.
- MAREK, Pavel, *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*, *Acta Universitatis Palackianae*

- Olomucensis. Historica. Sborník prací historických 34, 2008, s. 59-73.
- MARCHESE, Stelio, *La Francia e il problema dei rapporti con la Santa Sede (1914-1924)*, Napoli 1969.
- MARTINA, Giacomo, *Storia della Chiesa. Da Lutero ai nostri giorni*, IV, Brescia 2008.
- NĚMEC, Damián, *Modus vivendi z roku 1928 z pohledu kanonického práva*, Dialog Evropa. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře 14, č. 1-4, 2004, s. 19-34.
- NĚMEČEK, Jan, *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*, Praha 2008.
- NEUMANN, Augustin, *Katolictví a naše národní obrození*, Hradec Králové 1922.
- NOLTE, Ernst, *Die faschistischen Bewegungen. Die Krise des liberalen Systems und die Entwicklung der Faschismen*, München 1966.
- OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
- PAOLINI, Gabriele, *Offensive di pace. La Santa Sede e la prima guerra mondiale*, Firenze 2008.
- PEHR, Michal - ŠEBEK, Jaroslav, *Československo a Svatý stolec. Od nepřátelství ke spolupráci (1918-1928)*, I. Úvodní studie, Praha 2012.
- PEHR, Michal, *Lidovci proti kapitulaci. Mnichov v memoárech a deníkových záznamech představitelů Československé strany lidové*, in: *Mnichov ve vzpomínkách pamětníků*, eds. Josef Tomeš a Richard Vašek, Praha 2012, s. 103-127.
- PEJŠKA, Josef, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Hierarchický řád církevní*, II., Praha 1937.
- PITRUN, Bernard, *Jadrné memento. Životopisný nástin českého provinciála jezuitů Leopolda Škarka SJ (1874-1968)*, Olomouc 2008.
- RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992*, Praha 2012.
- SIDOR, Karol - VNUK, František, *Andrej Hlinka 1864-1938*, Bratislava 2008.
- SPINOSA, Antonio, *Pio XII. Un papa nelle tenebre*, Milano 2004.
- STAŠEK, Bohumil, *Církev katolická a válka. Vývoj církevního učení o otázce války*, Praha 1924.
- SUCHÁNEK, Drahomír, *Modus vivendi - diplomatická jednání mezi ČSR a Vatikánem*, Revue církevního práva 23, 2002, č. 3, s. 205-224.
- SYCHRAVA, Lev - WERSTADT, Jaroslav, *Československý odboj*, Praha 1923.
- ŠEBEK, Jaroslav, *Encyklika Quadragesimo anno, její recepce a vliv na katolické prostředí v českých zemích ve 30. letech*, Soudobé dějiny 8, 2001, č. 2-3, s. 365-383.
- ŠEBEK, Jaroslav, *I. celostátní katolický sjezd v roce 1935. Neúspěšný pokus o překonání národnostních bariér mezi českými a německými katolíky v meziválečné ČSR*, in: *Fragmenty dějin*.

Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta, eds. Jan Hájek, Jiří Kocián a Milan Zítko, Praha 2006, s. 233-242.

ŠEBEK, Jaroslav, *Kordačova aféra v roce 1931 v církevně-politických souvislostech*, in: Posláním historik. Pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám, eds. Jana Čechurová, Pavel Andrš, Luboš Velek a kol., Praha 2012, s. 355-367.

ŠEBEK, Jaroslav, *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*, Kostelní Vydří 2013.

ŠEBEK, Jaroslav, *Papežská politika a české země 1938-1945*, *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 18, 2008, č. 3, s. 23-34.

ŠEBEK, Jaroslav, *Parlamentní volby v roce 1929*, *Český časopis historický* 96, 1998, č. 1, s. 102-138.

ŠINDELÁŘ, František, *Z boje za svobodu otčiny*, Chicago 1924.

ŠMÍD, Marek, *Apoštolský nunciatus v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno 2015.

ŠMÍD, Marek, *Ciriaciho aféra v roce 1933. Konflikt, jenž opět hrozil přerušením diplomatických styků mezi Československem a Svatým stolcem*, *Církevní dějiny* 8, 2015, č. 18, s. 26-34.

ŠMÍD, Marek, *Čtvrtek 8. ledna 1920. Rubikon reformního katolicizmu?*, *Theologická revue. Čtvrtletník Univerzity Karlovy v Praze - Husitské teologické fakulty* 88, 2017, č. 2, s. 137-153.

ŠMÍD, Marek, *Jednání Jana Šrámka ve Vatikánu a postavení Československé strany lidové v polovině třicátých let 20. století*, *Časopis Matice moravské* 133, 2014, č. 1, s. 115-133.

ŠMÍD, Marek, *Obsazení biskupského stolce po skonu českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlky v roce 1920*, *Jihočeský sborník historický* 83, 2014, s. 321-335.

ŠMÍD, Marek, *Otázka finančního odškodnění nitranského biskupa Vilmore Batthyányho po jeho odchodu z ČSR v roce 1919*, *Studia Historica Nitriensia* 22, 2018, č. 1, s. 225-238.

ŠMÍD, Marek, *Postava Jana Husa jako předmět sporu mezi Československem a Svatým stolcem v období první republiky*, in: *Hus a Masaryk: Hledání národní tradice a identity. Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 163. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a dalších příspěvků*, Praha 2013, s. 32-43.

ŠMÍD, Marek, *Prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve vatikánských archivech v letech 1918-1929*, *Církevní dějiny* 3, 2010, č. 5, s. 39-50.

ŠMÍD, Marek, *Římské mise Kamila Krofty ve dvacátých letech 20. století*, in: *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918-1951*, eds. Jitka Rauchová a Bohumil Jiroušek, České Budějovice 2012, s. 93-107.

ŠMÍD, Marek, *Vatikán a české země v letech 1914-1918*, Brno 2020.

ŠMÍD, Marek, *Vatikán a první světová válka. Proměny zahraniční politiky Svatého stolce v letech 1914-1918*, Brno 2016.

- ŠMÍD, Marek, *Všeobecný strach Vatikánu ze svobodných zednářů v ČSR*, *Historica Olomucensia*. Sborník prací historických 40, 2011, s. 125-140.
- ŠPIRKO, Jozef, *Cirkevné dejiny II.*, Turčiansky Sv. Martin 1943.
- TRAPL, Miloš, *Český politický katolicismus a „Mnichov“*, in: Jan Šrámek a jeho doba, ed. Pavel Marek, Brno 2011, s. 405-414.
- TRAPL, Miloš, *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*, in: *Český politický katolicismus v letech 1848-2005*, eds. Pavel Marek, Karel Konečný, Miloš Trapl a kol., Brno 2008, s. 171-321.
- TRAPL, Miloš, *Krise českého politického katolicismu v první polovině třicátých let 20. století*, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica* 21, 1981, s. 59-80.
- TRAPL, Miloš, *Hnutí „Pryč od Říma“ („Los von Rom“)*, in: *Politický katolicismus v nástupnických státech rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938*. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918-1938“ konané v Olomouci v roce 1996, ed. David Papajík, Olomouc 2001, s. 13-29.
- VARNIER, Giovanni B., *„Una guerra ingiusta“*. *La Santa Sede e l'Italia tra neutralità e intervento (1914-1915)*, *Anuario de Historia de la Iglesia* 23, 2014, s. 17-39.
- VAŠKO, Václav, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, I., Praha 1990.
- VAŠŠ, Martin, *Slovenská otázka v 1. ČSR (1918-1938)*, Martin 2011.
- VNUK, František, *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete. S krátkym prehľadom cirkevných dejín do roku 1900*, Bratislava 2006.
- ZAPLETALOVÁ, Jarmila, *Norbert Klein - poslední německý biskup v Brně a první klerikální velmistr Řádu německých rytířů*, in: Jan Šrámek a jeho doba, ed. Pavel Marek, Brno 2011, s. 346-354.
- ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu (1918-1949)*, VII., Olomouc 2010.
- ZUBÁČKA, Ida, *Nitra - kolíska slovenskej štátnosti. Príspevok k 70. výročiu Pribinových slávností*, *Studia historica Nitriensia* 11, 2003, s. 255-271.
- ŽAMPACH, Adolf, *Katolíci v zahraničných bojích o československou samostatnosť*, Brno 1928.

Anglické resumé/ English résumé

The qualification thesis deals with diplomatic relations between Czechoslovakia and the Holy See in the period from 1918 to 1939. This represents an extremely dramatic period, which in many aspects reflects the relations of the Czechoslovak Republic and the Vatican as the deep heritage of the Habsburg monarchy and at the same time anticipates the numerous difficulties of the conflicts of the Catholic Church with the totalitarian regimes of the 20th century. Although this is a time of many difficulties, misunderstandings and jealousy, from the point of view of today we can speak of a relatively stable time of mutual contact and struggle in the interwar period.

We chose the period 1918-1939 as a relatively closed, compact, logically delimited and dynamic period between the two world wars, which defines the origin of Czechoslovakia and the end of the World War I in autumn 1918 on the one hand, and the territorial curtailment of the republic at the Munich Conference and its subsequent liquidation at the turn of the years 1938/1939 on the other hand. As we have indicated, the period brought its difficulties related to the building of the republic and its ecclesiastical policy, which were also reflected in the mutual relations between Czechoslovakia and the Holy See.

However, it was a matter of everyday spiritual life, such as the election of bishops, Catholic congresses, Church festivities or matters of priestly formation, which also penetrated and shaped diplomatic relations. Some of them grew into diplomatic rifts, such as the Marmaggi affair, the Kordač affair or the Ciriaci affair, while others split up the two parts for a relatively long period, such as the *modus vivendi*

and its application in the 1930s, which far exceeded state borders. Other affairs, on the other hand, pointed to the extraordinary harmony of Czechoslovak and Vatican interests, such as the Eucharistic Congress in Prague in the summer of 1935 or the attitude of the Holy See to the leading elites of Czechoslovakia at the turn of 1938/1939.

The qualification work is based primarily on an extensive study of sources of Czech and Vatican provenance. We consider the extensive holdings of the Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic in Prague, especially the collection of the Political Reports - Vatican, and the Historical Archives of the State Secretariat of the Holy See, especially the collection of the Congregation for Extraordinary Ecclesiastical Affairs. Other archives are also valuable - the National Archive, the Archive of the Office of the President of the Republic, the Archive of the Masaryk Institute of the Academy of Sciences, the Archive of the National Museum, the KDU-ČSL Archive, all located in Prague. The source research confronts the work with numerous literature, in which we have not forgotten either classic older works or modern professional texts.

The professional text deals with Czechoslovak-Vatican diplomatic relations, which threatened to grow several times into an open conflict and the termination of proper diplomatic relations. The situation first escalated in 1921-1922, when the Czechoslovak government repeatedly rejected the proposed Holy See procedures, the second time in the summer of 1925, when the apostolic nuncio Francesco Marmaggi left the republic, and the third time in the fall of 1933, when Prague government refused to continue in Pietro Ciriaci's diplomatic mission.

We can simply state that diplomatic relations between Czechoslovakia and the Holy See have improved over time. Time has blunted stereotypes and taught partners to understand better each other's goals and interests. Although fear of the other side's actions really prevailed at the beginning of relations - the Vatican perceived Czechoslovakia as a socialist anti-Christian state led by Freemasons and Czechoslovakia the Vatican as a close ally of Austria-Hungary with conservative anti-democratic interests - the 1930s showed a greater enemy both states represent Nazi and communist totalitarianism. Paradoxically, the danger of the outbreak of World War II and the re-trampling of peace brought the two sides closer together.